

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANABİLİM DALI
İÇ MİMARLIK PROGRAMI**

**17-18. YÜZYILDA TOPKAPI SARAYINDA MİSAFİR
AĞIRLAMA RİTÜELLERİNİN İÇ MEKÂNA
YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜLYA NİMET SAVAŞ

İSTANBUL, 2024

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANABİLİM DALI
İÇ MİMARLIK PROGRAMI**

**17-18. YÜZYILDA TOPKAPI SARAYINDA MİSAFİR
AĞIRLAMA RİTÜELLERİNİN İÇ MEKÂNA
YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HÜLYA NİMET SAVAŞ
(210251001)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Nazende Yılmaz)**

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL, 2024

18/04/2024

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İç Mimarlık Anabilim Dalı İç Mimarlık tezli yüksek lisans programı öğrencisi 210251001 numaralı **Hülya Nimet SAVAŞ**'in, hazırladığı "Geleneksel Osmanlı, Japon ve Kore Konutlarında Çok Amaçlı ve Esnek Mekân Tasarımı" konulu yüksek lisans ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 18.04.2024 Cuma günü saat 11:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çokluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının **17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1044-1045-1046-1047-1048-1049-1050-1051-1052-1053-1054-1055-1056-1057-1058-1059-1060-1061-1062-1063-1064-1065-1066-1067-1068-1069-1070-1071-1072-1073-1074-1075-1076-1077-1078-1079-1080-1081-1082-1083-1084-1085-1086-1087-1088-1089-1090-1091-1092-1093-1094-1095-1096-1097-1098-1099-1100-1101-1102-1103-1104-1105-1106-1107-1108-1109-1110-1111-1112-1113-1114-1115-1116-1117-1118-1119-1120-1121-1122-1123-1124-1125-1126-1127-1128-1129-1130-1131-1132-1133-1134-1135-1136-1137-1138-1139-1140-1141-1142-1143-1144-1145-1146-1147-1148-1149-1150-1151-1152-1153-1154-1155-1156-1157-1158-1159-1160-1161-1162-1163-1164-1165-1166-1167-1168-1169-1170-1171-1172-1173-1174-1175-1176-1177-1178-1179-1180-1181-1182-1183-1184-1185-1186-1187-1188-1189-1190-1191-1192-1193-1194-1195-1196-1197-1198-1199-1200-1201-1202-1203-1204-1205-1206-1207-1208-1209-1210-1211-1212-1213-1214-1215-1216-1217-1218-1219-1220-1221-1222-1223-1224-1225-1226-1227-1228-1229-1230-1231-1232-1233-1234-1235-1236-1237-1238-1239-1240-1241-1242-1243-1244-1245-1246-1247-1248-1249-1250-1251-1252-1253-1254-1255-1256-1257-1258-1259-1260-1261-1262-1263-1264-1265-1266-1267-1268-1269-1270-1271-1272-1273-1274-1275-1276-1277-1278-1279-1280-1281-1282-1283-1284-1285-1286-1287-1288-1289-1290-1291-1292-1293-1294-1295-1296-1297-1298-1299-1300-1301-1302-1303-1304-1305-1306-1307-1308-1309-1310-1311-1312-1313-1314-1315-1316-1317-1318-1319-1320-1321-1322-1323-1324-1325-1326-1327-1328-1329-1330-1331-1332-1333-1334-1335-1336-1337-1338-1339-1340-1341-1342-1343-1344-1345-1346-1347-1348-1349-1350-1351-1352-1353-1354-1355-1356-1357-1358-1359-1360-1361-1362-1363-1364-1365-1366-1367-1368-1369-1370-1371-1372-1373-1374-1375-1376-1377-1378-1379-1380-1381-1382-1383-1384-1385-1386-1387-1388-1389-1390-1391-1392-1393-1394-1395-1396-1397-1398-1399-1400-1401-1402-1403-1404-1405-1406-1407-1408-1409-1410-1411-1412-1413-1414-1415-1416-1417-1418-1419-1420-1421-1422-1423-1424-1425-1426-1427-1428-1429-1430-1431-1432-1433-1434-1435-1436-1437-1438-1439-1440-1441-1442-1443-1444-1445-1446-1447-1448-1449-1450-1451-1452-1453-1454-1455-1456-1457-1458-1459-1460-1461-1462-1463-1464-1465-1466-1467-1468-1469-1470-1471-1472-1473-1474-1475-1476-1477-1478-1479-1480-1481-1482-1483-1484-1485-1486-1487-1488-1489-1490-1491-1492-1493-1494-1495-1496-1497-1498-1499-1500-1501-1502-1503-1504-1505-1506-1507-1508-1509-1510-1511-1512-1513-1514-1515-1516-1517-1518-1519-1520-1521-1522-1523-1524-1525-1526-1527-1528-1529-1530-1531-1532-1533-1534-1535-1536-1537-1538-1539-1540-1541-1542-1543-1544-1545-1546-1547-1548-1549-1550-1551-1552-1553-1554-1555-1556-1557-1558-1559-1560-1561-1562-1563-1564-1565-1566-1567-1568-1569-1570-1571-1572-1573-1574-1575-1576-1577-1578-1579-1580-1581-1582-1583-1584-1585-1586-1587-1588-1589-1590-1591-1592-1593-1594-1595-1596-1597-1598-1599-1600-1601-1602-1603-1604-1605-1606-1607-1608-1609-1610-1611-1612-1613-1614-1615-1616-1617-1618-1619-1620-1621-1622-1623-1624-1625-1626-1627-1628-1629-1630-1631-1632-1633-1634-1635-1636-1637-1638-1639-1640-1641-1642-1643-1644-1645-1646-1647-1648-1649-1650-1651-1652-1653-1654-1655-1656-1657-1658-1659-1660-1661-1662-1663-1664-1665-1666-1667-1668-1669-1670-1671-1672-1673-1674-1675-1676-1677-1678-1679-1680-1681-1682-1683-1684-1685-1686-1687-1688-1689-1690-1691-1692-1693-1694-1695-1696-1697-1698-1699-1700-1701-1702-1703-1704-1705-1706-1707-1708-1709-1710-1711-1712-1713-1714-1715-1716-1717-1718-1719-1720-1721-1722-1723-1724-1725-1726-1727-1728-1729-1730-1731-1732-1733-1734-1735-1736-1737-1738-1739-1740-1741-1742-1743-1744-1745-1746-1747-1748-1749-1750-1751-1752-1753-1754-1755-1756-1757-1758-1759-1760-1761-1762-1763-1764-1765-1766-1767-1768-1769-1770-1771-1772-1773-1774-1775-1776-1777-1778-1779-1780-1781-1782-1783-1784-1785-1786-1787-1788-1789-1790-1791-1792-1793-1794-1795-1796-1797-1798-1799-1800-1801-1802-1803-1804-1805-1806-1807-1808-1809-1810-1811-1812-1813-1814-1815-1816-1817-1818-1819-1820-1821-1822-1823-1824-1825-1826-1827-1828-1829-1830-1831-1832-1833-1834-1835-1836-1837-1838-1839-1840-1841-1842-1843-1844-1845-1846-1847-1848-1849-1850-1851-1852-1853-1854-1855-1856-1857-1858-1859-1860-1861-1862-1863-1864-1865-1866-1867-1868-1869-1870-1871-1872-1873-1874-1875-1876-1877-1878-1879-1880-1881-1882-1883-1884-1885-1886-1887-1888-1889-1890-1891-1892-1893-1894-1895-1896-1897-1898-1899-1900-1901-1902-1903-1904-1905-1906-1907-1908-1909-1910-1911-1912-1913-1914-1915-1916-1917-1918-1919-1920-1921-1922-1923-1924-1925-1926-1927-1928-1929-1930-1931-1932-1933-1934-1935-1936-1937-1938-1939-1940-1941-1942-1943-1944-1945-1946-1947-1948-1949-1950-1951-1952-1953-1954-1955-1956-1957-1958-1959-1960-1961-1962-1963-1964-1965-1966-1967-1968-1969-1970-1971-1972-1973-1974-1975-1976-1977-1978-1979-1980-1981-1982-1983-1984-1985-1986-1987-1988-1989-1990-1991-1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999-2000-2001-2002-2003-2004-2005-2006-2007-2008-2009-2010-2011-2012-2013-2014-2015-2016-2017-2018-2019-2020-2021-2022-2023-2024-2025-2026-2027-2028-2029-2030-2031-2032-2033-2034-2035-2036-2037-2038-2039-2040-2041-2042-2043-2044-2045-2046-2047-2048-2049-2050-2051-2052-2053-2054-2055-2056-2057-2058-2059-2060-2061-2062-2063-2064-2065-2066-2067-2068-2069-2070-2071-2072-2073-2074-2075-2076-2077-2078-2079-2080-2081-2082-2083-2084-2085-2086-2087-2088-2089-2090-2091-2092-2093-2094-2095-2096-2097-2098-2099-2100-2101-2102-2103-2104-2105-2106-2107-2108-2109-2110-2111-2112-2113-2114-2115-2116-2117-2118-2119-2120-2121-2122-2123-2124-2125-2126-2127-2128-2129-2130-2131-2132-2133-2134-2135-2136-2137-2138-2139-2140-2141-2142-2143-2144-2145-2146-2147-2148-2149-2150-2151-2152-2153-2154-2155-2156-2157-2158-2159-2160-2161-2162-2163-2164-2165-2166-2167-2168-2169-2170-2171-2172-2173-2174-2175-2176-2177-2178-2179-2180-2181-2182-2183-2184-2185-2186-2187-2188-2189-2190-2191-2192-2193-2194-2195-2196-2197-2198-2199-2200-2201-2202-2203-2204-2205-2206-2207-2208-2209-2210-2211-2212-2213-2214-2215-2216-2217-2218-2219-2220-2221-2222-2223-2224-2225-2226-2227-2228-2229-2230-2231-2232-2233-2234-2235-2236-2237-2238-2239-2240-2241-2242-2243-2244-2245-2246-2247-2248-2249-2250-2251-2252-2253-2254-2255-2256-2257-2258-2259-2260-2261-2262-2263-2264-2265-2266-2267-2268-2269-2270-2271-2272-2273-2274-2275-2276-2277-2278-2279-2280-2281-2282-2283-2284-2285-2286-2287-2288-2289-2290-2291-2292-2293-2294-2295-2296-2297-2298-2299-2300-2301-2302-2303-2304-2305-2306-2307-2308-2309-2310-2311-2312-2313-2314-2315-2316-2317-2318-2319-2320-2321-2322-2323-2324-2325-2326-2327-2328-2329-2330-2331-2332-2333-2334-2335-2336-2337-2338-2339-2340-2341-2342-2343-2344-2345-2346-2347-2348-2349-2350-2351-2352-2353-2354-2355-2356-2357-2358-2359-2360-2361-2362-2363-2364-2365-2366-2367-2368-2369-2370-2371-2372-2373-2374-2375-2376-2377-2378-2379-2380-2381-2382-2383-2384-2385-2386-2387-2388-2389-2390-2391-2392-2393-2394-2395-2396-2397-2398-2399-2400-2401-2402-2403-2404-2405-2406-2407-2408-2409-2410-2411-2412-2413-2414-2415-2416-2417-2418-2419-2420-2421-2422-2423-2424-2425-2426-2427-2428-2429-2430-2431-2432-2433-2434-2435-2436-2437-2438-2439-2440-2441-2442-2443-2444-2445-2446-2447-2448-2449-2450-2451-2452-2453-2454-2455-2456-2457-2458-2459-2460-2461-2462-2463-2464-2465-2466-2467-2468-2469-2470-2471-2472-2473-2474-2475-2476-2477-2478-2479-2480-2481-2482-2483-2484-2485-2486-2487-2488-2489-2490-2491-2492-2493-2494-2495-2496-2497-2498-2499-2500-2501-2502-2503-2504-2505-2506-2507-2508-2509-2510-2511-2512-2513-2514-2515-2516-2517-2518-2519-2520-2521-2522-2523-2524-2525-2526-2527-2528-2529-2530-2531-2532-2533-2534-2535-2536-2537-2538-2539-2540-2541-2542-2543-2544-2545-2546-2547-2548-2549-2550-2551-2552-2553-2554-2555-2556-2557-2558-2559-2560-2561-2562-2563-2564-2565-2566-2567-2568-2569-2570-2571-2572-2573-2574-2575-2576-2577-2578-2579-2580-2581-2582-2583-2584-2585-2586-2587-2588-2589-2590-2591-2592-2593-2594-2595-2596-2597-2598-2599-2600-2601-2602-2603-2604-2605-260**

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hülya Nimet Savaş

DÜZELTME METNİ

Birinci Başlıkta; Görsellerin revizeleri yapıldı. Konu kapsamı genişletildi. Tarihsel sınırlandırılma yapıldı. Plan ve Kesit çizimleri eklendi.

İkinci Başlıkta; Konu kapsamı değiştirildi. Gerekli kısımlara görsel eklemeler yapıldı. Plan ve kesit çizimleri eklendi. Başlıklarda özelleştirme yapıldı, alt başlık eklendi.

Üçüncü Başlıkta; Tezin genel değerlendirilmesi yapıldı. Tablo çalışmalarıyla karşılaştırmalı analiz yapıldı.

17-18. YÜZYILDA TOPKAPI SARAYINDA MİSAFİR AĞIRLAMA RİTÜELLERİNİN İÇ MEKÂNA YANSIMASI

Hülya Nimet Savaş

ÖZET

İnsanın biyolojik, fiziksel, psikolojik ve sosyolojik tüm yönleri, mekân tasarımının temelini oluşturan karmaşık bir etkileşim ağıdır. Bu bağlamda, " Osmanlı Saraylarında Misafir Ağır lama Ritüellerinin İç Mekâna Yansıması: 17.-18. Yüzyıl Topkapı Sarayı Örneği" başlıklı bu tez çalışması, mekân tasarımının yapısal unsurlardan ibaret olmadığını, aynı zamanda kültürel bağ lam ve misafir ağır lama gelenekleriyle de var olduğunu vurgular. Ayrıca bu kültürde de görmüş olduğumuz kahve ve yemek gibi misafir ikramı alışkanlıklarından dolayı oluşan ihtiyaca cevap verecek mekanların oluşması söz konusudur. İç mekanlar sadece temel yaşamsal ihtiyaçları karşılamanın da ötesinde kültürel ihtiyaçlara da cevap vermektedir. Bu tezde, Topkapı Sarayı'nın iç mekanları detaylı bir şekilde incelenecek. Misafir ağır lama ritüellerinin nasıl tasarımsal tercihlerle ifade edildiği analiz edilmektedir. Özellikle, mekânsal kurgu, donatılar ve dekorasyon unsurları gibi iç mekân öğeleri üzerinden bu ritüellerin iç mekandaki karşılıklarına değinilmiştir. Bu analiz, mekânın sadece fiziksel bir ortam olmanın ilerisine geçerek, kültürel bir kimlik kazandığını ve konuk ağır lama anlayışının iç mekânda nasıl yansıtıldığını ortaya koymaktadır. Buna dayanarak iç mekân tasarımının, misafir ağır lama ritüellerini yansıtmaya potansiyeline sahip olduğu ve iç mekânların mimari bir yapı olduğu kadar mekânsal kimlik ve kültürel hafıza için bir ifade aracı olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Saray Yapıları, Misafir Ağır lama, Ritüeller, Çok Amaçlılık, Esnek Tasarım, Mekân Tasarımı, Mekânsal Kimlik

THE REFLECTION OF GUEST HOSPITALITY RITUALS IN THE INTERIOR OF TOPKAPI PALACE IN THE 17TH-18TH CENTURIES

Hülya Nimet Savaş

ABSTRACT

All aspects of human biology, physicality, psychology, and sociology form a complex network of interactions that constitute the foundation of spatial design. In this context, this thesis titled "Reflection of Guest Hosting Rituals in Interior Space in Ottoman Palaces: The Example of Topkapı Palace in the 17th-18th Centuries" emphasizes that spatial design is not merely comprised of structural elements, but also exists within cultural contexts and guest hosting traditions. Furthermore, the emergence of spaces that cater to needs arising from guest offerings such as coffee and meals, which are also observed in this culture, is addressed. Interior spaces not only fulfill basic vital needs but also respond to cultural necessities. In this thesis, the interior spaces of Topkapı Palace will be examined in detail. The expression of guest hosting rituals through design choices is analyzed, particularly focusing on interior elements such as spatial layout, furnishings, and decorative elements. This analysis demonstrates that space transcends being merely a physical environment, acquiring a cultural identity, and reveals how the concept of guest hosting is reflected within interior spaces. Based on this, it is understood that interior design has the potential to reflect guest hosting rituals and that interior spaces serve as not only architectural structures but also as expressions of spatial identity and cultural memory.

Keywords; The Palace Structures, Guest Hospitality, Rituals, Multi Functionality, Flexible Design, Space Design, Spatial Identity.

ÖN SÖZ

İlk olarak tez yazma sürecimde baştan sona çalışmalarına ilgi ve titizlikle yaklaşan, yaşadığım her durumu anlayışla karşılayan, katkılarıyla tezime yön veren değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Nazende Yılmaz'a, yüksek lisans sürecimde akademik ve mesleki deneyimleriyle, teşvik edici bir yaklaşım sergileyen bölüm başkanımız Doç. Dr. Salih Salbacak'a çok teşekkür ediyorum.

Bu süreçte her konuda bana destek olan, engin tarih bilgileriyle tezime büyük katkıda bulunan değerli arkadaşım Av. Arda Sarp'a, ayrıca tezim için gerekli kaynaklara ve arşivlere ulaşmam konusunda hassasiyetle yaklaşan, araştırma sürecinde gerekli mimari projelere, görsellere erişimimde kolaylık sağlayan, süreç boyunca yanımda olan tüm meslektaşlarım ve dostlarıma destekleri için teşekkür ediyorum.

Bu günlere gelmemde büyük emekleri ve fedakarlıkları olan, çalışkan, adaletli ve saygılı bir birey olmamda bana yol gösteren anneme ve babama, yaşam yolculuğumda varlığıyla bana ilham kaynağı olan, hayatta beni en iyi anlayan, bana ona olduğumdan daha çok ablalık yapan canım kardeşim Elif Ekin'e, son olarak da bu zorlu yolculuğumda tüm hayallerime ortak olan, her durmak istediğimde koşmam için yanımda hazır olan, en büyük destekçim kıymetli eşim Tuğrul'a içten bir teşekkür ediyorum.

Nisan, 2024

Hülya Nimet Savaş

Canım Kardeşim Elif Ekin'e...

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
RESİM LİSTESİ.....	x
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv
TABLO LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR.....	xvi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
1. TOPKAPI SARAYI: 17.- 18.YY.....	8
1.1. TOPKAPI SARAYI MİMARİ YAPISI.....	10
1.1.1. Mekânsal Organizasyon.....	13
1.1.2. Mimari Üslup ve Dönem Özellikleri.....	16
1.2. KULLANIM ALANLARI VE FONKSİYONLARI.....	18
1.2.1. I. Avlu (Alay Meydanı).....	21
1.2.2. II. Avlu (Divan Meydanı).....	26
1.2.3. III. Avlu (Enderun Meydanı).....	31
1.2.4. IV. Avlu (Köşkler Bahçesi).....	34
1.2.5. Harem-i Hümayun.....	37
İKİNCİ BÖLÜM.....	42
2. MİSAFİR AĞIRLAMA MEKANLARI VE RİTÜELLERİ.....	42
2.1. MİSAFİR AĞIRLAMA MEKÂNLARI.....	42
2.1.1. Toplantı Alanları.....	43
2.1.1.1. Arz Odası.....	44
2.1.1.2. Kubbe Altı (Divan-ı Hümayun).....	52
2.1.2. Misafir Odaları.....	57
2.2. MİSAFİR AĞIRLAMA RİTÜELLERİ.....	60
2.2.1. Protokol ve Görgü Kuralları.....	61
2.2.1.1. Divan-ı Hümayun Törenleri (Galebe Divanı).....	61
2.2.1.2. Elçi Kabulleri.....	66
2.2.1.3. Kahve İkramı.....	73
2.2.1.4. Yemek İkramı.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	86
3. TOPKAPI SARAYI'NDAKİ MİSAFİR AĞIRLAMA MEKÂNLARININ DEĞERLENDİRMESİ.....	86
3.1. GELENEKSEL RİTÜELLERİN İÇ MEKÂNA YANSIMASI.....	86
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA	111

RESİM LİSTESİ

	Sayfa
Resim 1. 1: Babüselam Kapısı (URL-4).....	8
Resim 1. 2: Gotlar Sütunu Gravürü (URL-5).....	9
Resim 1. 3: Topkapı Sarayı (URL-6)	10
Resim 1. 4: Çinili Köşk (URL-7)	11
Resim 1. 5: Saray Burnu Gravürü (URL-8)	12
Resim 1. 6: Sur-i Sultani 19. Burç (URL-9)	13
Resim 1. 7: Topkapı Sarayı I. Avlu (URL-10)	15
Resim 1. 8: Topkapı Sarayı Mimari Üslup (URL-11)	17
Resim 1. 9: III. Ahmet Çeşmesi (URL-12)	18
Resim 1. 10: Bâb-ı Hümayun Müsennâ Celî Sülûs Kitabesi (URL-13)	19
Resim 1. 11: Bağdat ve Revan Köşkü (URL-14)	20
Resim 1. 12: Bab-ı Saadet Kapısı (URL-15)	21
Resim 1. 13: I. Avlu (URL-16)	23
Resim 1. 14: Aya İrini (URL-17)	24
Resim 1. 15: Deâvî Kasrı Minyatürü (URL-18)	25
Resim 1. 16: Elçi Alayı (URL-19)	25
Resim 1. 17: Darphane-i Amire (URL-20)	26
Resim 1. 18: Babüselam Kapısı Detayı (URL-21)	27
Resim 1. 19: Jean-Baptiste Vanmour, Elçi Heyeti'nin İkinci Avludan Geçışı, 1725 (URL-22)	28
Resim 1.20:Zülüflü Baltacılar Ocağı (URL-23)	30
Resim 1. 21: Arzhane Kapısı (URL-24)	30
Resim 1. 22: Enderun Kütüphanesi (URL-25)	31
Resim 1. 23: Fatih Köşkü Planı (URL-26)	33
Resim 1. 24: III. Avlu (URL-27)	34
Resim 1. 25: Bağdat Köşkü (URL-28)	36
Resim 1. 26: Mecidiye Köşkü (URL-29)	37
Resim 1. 27: Gözdeler Taşlığı (URL-30)	38
Resim 1. 28: Altın Yol (URL-31)	39
Resim 1. 29: Şadırvanlı Sofa (URL-32)	40

Resim 1. 30: Valide Sultan Dairesi (URL-33)	41
Resim 2. 1: Kubbe Altı, Arz Odası Gravürleri (URL-34).....	43
Resim 2. 2: Arz Odası Revakları (URL-35).....	45
Resim 2. 3: Arz Odası (URL-36)	46
Resim 2. 4: Arz Odası Girişi (URL-37)	47
Resim 2. 5: Maruzat Penceresi (URL-38)	48
Resim 2. 6: Arz Odası Sediri (URL-39)	48
Resim 2. 7: Arz Odası Çinileri (URL-40)	49
Resim 2. 8: Arz Odası Çeşmesi (URL-41)	50
Resim 2. 9: Şadırvanlı Sofa'dan Arzhane'ye Giriş Kapısı ve Kubbe, Topkapı Sarayı Müzesi (URL-42)	51
Resim 2. 10: Kubbe Altı (Divan-ı Hümayun) (URL-43)	53
Resim 2. 11: Kubbe Altı (URL-44)	54
Resim 2. 12: : Jean-Baptiste Vanmour III. Ahmet'in Avrupalı Elçiyi Kabulü, 1725 (URL-45).....	56
Resim 2. 13: Elçi Hanı (URL-46)	58
Resim 2. 14: Elçi Hanı'nın tahmini olarak yapılmış restitüsyon denemesi (Ara Altun'un çizimi, Eyice, 1970).....	59
Resim 2. 15: Kubbe Altı (URL-47)	62
Resim 2. 16: Jean-Baptiste Vanmour, II. Ahmet'in Elçi Kabulü, 1725 (URL-48)....	68
Resim 2. 17: Jean-Baptiste Vanmour, Elçi Onuruna Sarayda Verilen Yemek 1725 (Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu, Suna ve İnan Kıraç Vakfı)	69
Resim 2. 18: Sultan II. Selim'in Safevi Elçisini Kabulü (URL-49).....	70
Resim 2. 19: Sultan II. Selim'in Safevî Elçisi Şahkulu Han'ı Kabulü (URL-50). ...	70
Resim 2. 20: Sultan III. Murad'ın İran Elçisini Huzura Kabulü (URL-51).....	71
Resim 2. 21: Hizmetçi Kız, Jules Joseph Lefebvre, 1880 (Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu, Suna ve İnan Kıraç Vakfı)	74
Resim 2. 22: Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kütahya Çini ve Seramikleri Koleksiyonu..	75
Resim 2. 23: Bir Fransız elçisinin İstanbul'da Büyük Vezir tarafından kabulü (URL-51)	78
Resim 2. 24: Elçi kabulünde kullanılan kahvedan, gülabdan buhurdan, şekerlik, fincan ve zarflarından oluşan tombak bir kahve takımı. (TSM 25/3839).....	79
Resim 2. 25: Yemek sofrası ve sahanlar (TSM) (URL-52).....	80

Resim 2. 26: Ziyafet Sofrası (Vehbî) (URL-53).....	81
Resim 2. 27: Bir ziyafet sofrası (İntizâmî) (URL-54).....	82
Resim 2. 28: Aşçıların yemek pişirmesi (İntizâmî) (URL-55).....	83
Resim 2. 29: Porselen yemek kabı ve kaşık (URL-56).....	84
Resim 2. 30: Yemek kazanı (TSM) (URL-57).....	85
Resim 3. 1: Nakkaş Osman'ın Elçi Kabulü minyatürü, 1597, Hünername, TSM.....	91
Resim 3. 2: Arz Odası'nın giriş cephesi, (Yaman,2019)	91
Resim 3. 3: Arz Odası'ndaki selsebil çeşme, (Yaman, 2019)	92
Resim 3. 4: 1790'larda Arz Odası'nda elçi kabulü. D'Ohsson, Tableau general de l'Empire Othoman, 1788.....	92
Resim 3. 5: Arz Odası kuzeybatı ve güneydoğu cephesi, (Yaman, 2019).....	93
Resim 3. 6: Edirne Sarayı'nda Babussaade ve Arz Odası rölövesi, Rifat Osman, 1989.....	94
Resim 3. 7: II. Mehmed döneminde yapılan Arz Odası cephe ve kesiti, Eldem ve Akozan, 1981.....	95
Resim 3. 8: 1584/85'te yapılan Hünernâme'den "Arz Divanhanesi" detayı.....	96
Resim 3. 9: Arz Odası'nın iç mekânı (Yaman, 2019).....	96
Resim 3. 10: Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan Arz Odası Cephesi, Eldem ve Akozan, 1981.....	97
Resim 3. 11: 1586'da Babüssaade ve Arz Odası Lewenklaue	98
Resim 3. 12: 1586'da Arz Odası, Lewenklaue	98
Resim 3. 13: Arz Odası'nın revakının zemini, (Yaman, 2019).....	99
Resim 3. 14: 1880 Arz Odası'nın genel görünüm, Abdullah Freres Albümü	99
Resim 3. 15: 1880 sonrasında Arz Odası, Basile Kargopoulo (ö.1886)	100
Resim 3. 16: Kubbealtı'ndaki Taç Kapı söveleri, Nakkaş Osman, 1597. (Yaman, 2019).....	100

Resim 3. 17: 18. Yüzyılda Kubbealtı'ndaki Taç Kapı Sövesi, D'Ohsson. (Yaman, 2019).....	101
Resim 3. 18: William H. Bartlett'in 1830'lardaki Üçüncü Avlu gravüründen Arz Odası Detayı, TSMK.....	101
Resim 3. 19: Arz Odası'nın giriş kapısı üzerinde 1724 tarihli Sultan III. Ahmed'in hattıyla Besmele-i Şerif, (Yaman, 2019)	102
Resim 3. 20: Arz Odası'nın tonozundaki barok tezyinat, (Yaman, 2019)	102
Resim 3. 21: 1880 öncesinde Arz Odası'nın giriş cephesi, Abdullah Freres.....	103
Resim 3. 22: Duvarları sarı renge boyanmış Arz Odası, 1980.....	103

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. 1: Topkapı Sarayı Plan	14
Şekil 1. 2: Topkapı Sarayı Plan	16
Şekil 1. 3: I. Avlu (Alay Meydanı) Plan	22
Şekil 1. 4: II. Avlu (Divan Meydanı) Plan	29
Şekil 1. 5: III. Avlu (Enderun Meydanı) Plan	32
Şekil 1. 6: IV. Avlu (Köşkler Bahçesi) Plan	35
Şekil 1. 7: Harem-i Hümayun Plan	39
Şekil 2. 1: Arz Odası, Divan-ı Hümayun Plan.....	43
Şekil 2. 2: Elçi Kabulü Ritüeli	67

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 3. 1: Arz Odası ve Kubbealtı Mimari Analiz	91
Tablo 3. 2: Arz Odası ve Kubbealtı Plan, Kesit Çizimleri	92
Tablo 3. 3: Elçi Onuruna Verilen Yemek Organizasyonu Analizi.....	107
Tablo 3. 4: Elçi Kabul Ritüeli Analizi.....	108

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
b.a.	Eserin bütününe atıf
bkz.	Bakınız
bkz.: aş.	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
bkz.:yuk.	Eserin kendi içinde yukarıya atıf
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
k.g.	Karşı görüş
karş.	Karşılaştırmamız
s.	Sayfa/sayfalar
t.y.	Basım tarihi yok
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

Osmanlı kültürünün sarayları, mimari açıdan teknik ve görsel ifadeleri gelişmiş mekanlar oluşturmakla birlikte öte yandan misafir ağırlama ritüelleriyle de öne çıkan mekânlar sunar. Bu ritüeller, 17. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar olan tarihsel bir süreç içinde şekillenmiş ve bu sarayların iç mekân tasarımlarına çok yönlü bir doku katmıştır. Aynı zamanda saray yapıları geleneksel konut denilen yapının en geniş organizasyonlu bir versiyonu da olmaktadır. Osmanlı saraylarının iç mekanlarını detaylı bir şekilde incelendiğinde, misafir ağırlama ritüellerinin iç mekân tasarımındaki etkileri; her iki kültürün sarayı, misafir ağırlama konusundaki geleneksel yaklaşımlarıyla birlikte, iç mekanlardaki mimari çözümleriyle de dikkat çekmektedir. Sarayların işlev-mekân bağlantısının incelenmesi, geçmişteki kültürel değişimleri ve toplumun değerlerindeki evrimi gözler önüne sermek açısından önemlidir. Her dönemdeki saray mimarisindeki değişiklikler, sadece estetik tercihleri değil, aynı zamanda toplumun kültürel ifadesini, sanat anlayışını ve günlük yaşam biçimlerini de yansıtmaktadır. Bu yazıda, saray mimarisinin evrimini anlamak için hem mimarlık tarihi hem de kültür ve tarih disiplinlerini entegre ederek, işlev-mekân bağlantısı üzerinden kültürel ve sosyal etkilerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu analiz, saray mimarisinin kültürel kodları nasıl yansıttığını ve geçmişteki toplumsal değişimleri nasıl etkilediğini anlamak için yapılmıştır.

Osmanlı sarayları, 17. yüzyıldan itibaren misafir ağırlamada özenli bir davranış sergilemiştir. Topkapı Sarayı, Arz odası ve Kubbealtı bölümleriyle bu ritüellerin merkezi olmuştur. İç mimarideki fonksiyonel amaçlı oluşumların estetik açıdan da ön plana çıkmaktadır. Misafir ağırlama konusunda seçici bir tutum sergilenmiş ve üst düzey konuklar tercih edilmiştir. Gelen misafirler sarayın avlusundan sultanın makamına kadar belirli bir ritüel çerçevesinde yönlendirilmişlerdir.

Mimarlık tarihi içinde saray mimarisi değişimlerinin incelenmesi, kültürel ve sosyal etkileri merkezine alarak aynı anda hem kültür hem tarih hem de mimarlık

disiplinleri açısından ele alınması gereken bir konudur. Saraylar, bir toplumun kültürel değerlerini, sanatsal ifadelerini ve günlük yaşam ritüellerini yansıtan önemli yapılar olarak öne çıkar. Bu bağlamda, saray mimarisindeki kültürel ve sosyal etkilerin incelenmesi hem mimari unsurları hem de bu unsurların toplum üzerindeki etkilerini anlamamıza olanak tanır. Saraylar, bir kültürün mimari mirasının önemli bir parçasını oluşturur. Bu mimari tarz, çok amaçlı ve esnek tasarım örneklerinden biridir. Sultanın ikametgahı olmak amacıyla kullanılan özel mekanlar olmanın ötesinde, saraylar aynı zamanda bir toplumun sosyal, kültürel ve politik hayatının merkezi olarak da görülmüştür. Geleneksel konutların en kapsamlı ve özenli hallerini temsil eden bu zarif yapılar, mimari açıdan işlevselliği bir araya getirerek konukları ağırlamanın yanı sıra, toplumun çeşitli dinamiklerine uygun olarak planlanmıştır. (Kuban, 2010)

Sarayların iç mekân tasarımında, geleneksel konutun özellikleri daha geniş bir ölçekte, mimari büyüklük ve detaylarla birleşerek ifade bulur. Çok katmanlılığın yanı sıra, genellikle toplumun sosyal yapılarına, kültürel normlarına ve konukseverlik anlayışına uygun olarak düzenlenir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu mimari çeşitlikleriyle, iç mekân organizasyonları ve fonksiyonel özellikleriyle dikkat çeker. Bu açıdan, geleneksel konutun en geniş programlı ve işlevsel örneği olarak öne çıkar, aynı zamanda misafir ağırlama ritüellerinin, kültürel alışverişin ve toplumsal birlikteliğin simgesi haline gelir. Bu mekanlar konaklama alanları olarak resmi karşılımlar, devlet işleri vb. gibi durumlara da ev sahipliği yapma amacıyla tasarlanmıştır. Osmanlı sarayını ziyaret eden yabancı elçilere ve devlet misafirlerine ev sahipliği yaparak, diplomasi ve kültürel alışverişin önemli bir noktası olmuştur. (Kuban, 2003)

Konuk ağırlama mekanları, iç mekân düzenlemeleri ve esnek mekân tasarımları, Topkapı Sarayı'nda misafirlere yönelik mimari açıdan özgün ve işlevsel bir kullanım sunmuştur. Tek bir kullanıcı kimliğinin bulunmaması tasarımda esnekliğin ve çok amaçlılığın en iyi incelenebileceği örneklerden olmasına sebep olmuştur. Her kimlikten, yaştan, cinsiyetten olabilecek kullanıcılara aynı kullanım alanını sunmayı hedefleyen bu mekanlar, o kültüre ait sosyal yaşamın da kullanıcıya aktarılacağı mekân olduğu için çok katmanlı bir deneyim imkânı sunmaktadır. Bu bağlamda, Topkapı Sarayı konuk ağırlama mekanları mekânsal özellikleri ve

kullanım alanları incelenmiştir. İç mekân ölçeğinde bu mekanların tasarım prensipleri mekânın kurgusundan kullanıcının deneyimi geliştiren sabit ve hareketli donatılara kadar incelenmiştir.

AMAÇ

Bu tezin temel hedefi, Osmanlı saraylarının iç mekanlarında misafir ağırlama ritüellerinin derinlemesine incelenmesiyle, bu saray türlerinin mekân organizasyonu ve işlevselliği üzerine detaylı bir analiz sunmaktır. Osmanlı saraylarının daha önce genellikle biçimsel, kültürel, çevresel, yapısal ve malzeme özellikleri açısından ele alındığı literatürdeki eksik kalan bir yaklaşımı tamamlamayı amaçlayan bu çalışma, özellikle Osmanlı saraylarının iç mekân işlevselliği, misafir ağırlama ritüelleri ve bu ritüellerin mekânsal yansımalarına odaklanarak, sarayların estetikten öte kültürel, sosyal ve işlevsel önemini vurgulamayı hedeflemektedir.

Saraylarının mimari unsurlarının yanı sıra iç mekân tasarımının da göz önüne alındığı bu çalışma, sarayları sadece plan ölçeğinde değil, aynı zamanda iç mekân organizasyonu olarak da anlamayı amaçlamaktadır. Sarayların, sadece mimari bir yapı olmasının ötesinde, estetik ve işlevsel olmasını anlamak, saraylarının kültürel yönlerini ve misafir ağırlama alışkanlıklarını ortaya koymak adına önemlidir. Özellikle geniş avlular, fonksiyonuna göre kullanıcıya sunduğu deneyimler, odalar ve çeşitli bahçeler gibi unsurlar, Osmanlı saraylarının misafir ağırlama ritüellerini destekleyen önemli mekânsal özellikler olarak ele alınacaktır.

Bu tez, Osmanlı kültüründe mekânın esnekliği ve çok amaçlı kullanımının nasıl ifade edildiğini anlamayı amaçlamaktadır. Osmanlı saraylarının iç mekân düzenlemeleri, estetik anlayışları ve misafir ağırlama ritüelleri detaylı bir şekilde incelenecektir, Bu şekilde, konuk ağırlama ritüellerinin iç mekân tasarımına etkisi ve bu etkinin kültürel mirasa nasıl yansıdığı araştırılacaktır.

KAPSAM

Tez çalışması, genel anlamda Osmanlı saray yapılarının çok amaçlı tasarım prensipleri temel alınarak esnek mekân anlayışına göre incelenmiştir. Konuk ağırlama mekanları kavramı, yapısal boyutlarından ziyade işlevsel yönleriyle ele

alınarak, özellikle konuk ağırlama ritüellerinin işlev açısından mekân tasarımlarına etkisi detaylı bir şekilde incelenmiştir. Benzer ve farklı yaklaşımları içeren karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Bu bağlamda, mekân tasarımı unsurları çok amaçlı ve esnek tasarım anlayışına göre değerlendirilmiş ve mekân kurgusuyla ilişkilendirilmiştir. Tez, Osmanlı saraylarının iç mekân düzenlemelerini, estetik ve işlevsel açıdan inceleyerek, bu sarayların geleneklerindeki konuk ağırlama ritüellerini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Tezde ayrıca, geleneksel konut dokusunun maksimize edilmiş bir versiyonu olan saray yapılarının, o kültüre ait bireylerin davranışsal izlerini taşıdığı ve iç mekân organizasyonunu şekillendirdiği vurgulanmıştır. Bu durum, çok amaçlı mekânsal fonksiyonların esnek mekân organizasyonu üzerinden nasıl şekillendiğini örneklerle açıklamaktadır. Son olarak, Osmanlı Saraylarında Misafir Ağırlama Ritüellerinin İç Mekâna Yansımaları, tezin ana odak noktasını oluşturan bu çalışma perspektifi içinde, misafir ağırlama ritüellerinin mekân tasarımındaki rolü üzerinde durarak bu sarayların çoklu kimliklerini ve kültürel özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü, Osmanlı geleneksel başkent saray dokularının tarihsel evrimini ve mekân organizasyonlarını incelenmektedir. Bu analiz, iç mekânın mekânsal kurgusu, başkent saraylarının mekânsal akışları gibi kilit unsurları üzerinde yoğunlaşmakta ve her kültürün kendine özgü mimari anlayışını bu bağlamda sentezlemektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinden, saray mimarisinin estetiğini, saray tasarımındaki çeşitli özellikleri detaylı bir şekilde ele almaktadır. Her iki kültürün saray yapıları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyarak bu geleneksel sarayların mekânsal tasarımının kültürel, sosyal ve çevresel faktörlerle nasıl etkilendiğini anlamak amacıyla derinlemesine bir çözümleme yapmaktadır. Bu bölüm, Osmanlı geleneksel sarayların mekânsal evrimini anlamak ve bu evrimin kültürel bağlamdaki yansımalarını değerlendirmek amacıyla temel bir çerçeve sunacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde tez, konuk ağırlama mekanlarının mimari tasarımında çok amaçlı ve esnek mekanların nasıl planlandığı ve kullanıldığı konusunu ele almaktadır. Konuk ağırlama mekanları, farklı kültürlerde önemli toplumsal ve kültürel roller üstlenmiş ve bu işlevlerini yerine getirirken mekanlarını

çok yönlü bir şekilde kullanmışlardır. Bu çalışma, bu mekanların fonksiyonel mekân planlaması ve bu mekanlarda sağlanan esneklik ile çok amaçlı kullanımın detaylı bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Bunu incelerken de bu mekân organizasyonunu her kültüre ait konuk ağırlama ritüellerinin üzerinden değerlendirmektedir. Daha sonrasında Osmanlı kültürlerindeki konuk ağırlama mekanlarının fonksiyonlarının nasıl belirlendiği ve mekân planlamasının nasıl yapıldığı incelenecektir. Osmanlı'daki, sarayların konuk ağırlama için tasarlanan mekanlarının fonksiyonel mekân planlaması arasındaki benzerlikler ve farklar ortaya konacaktır. Son olarak zaman içindeki değişen ihtiyaçlara nasıl adapte olduğu ve mekanlarının nasıl çok amaçlı kullanıldığı incelenmiştir. Topkapı Sarayı'nın konuk ağırlama mekânı kavramının nasıl çok amaçlı bir esnek mekânı temsil ettiğini anlamak için ayrıntılı bir şekilde iç mekân kurgusu incelenmiştir.

YÖNTEM

Tezin temelini oluşturan literatür taramasında, geleneksel Osmanlı sarayları ile mimari tasarım ve esnek mekân kavramlarına odaklanılmıştır. Bu aşamada, saray mimarisi, kültürel özellikler ve tarihsel araştırmalar üzerinden mevcut bilgiler derlenerek, seçilen geleneksel saray örneklerinin iç mekânlarında misafir ağırlama ritüellerinin nasıl gerçekleştirildiği, mekanların fonksiyonel özellikleri ve esnekliği hakkında gözlemler sunulmuştur. Bu çalışma, tezin uygulama araştırması kapsamında Osmanlı saraylarının iç mekânlarında misafir ağırlama ritüellerinin incelenmesini amaçlamaktadır. Literatür çalışması üzerinden yapılan bu karşılaştırmalı analiz, saray yapılarının misafir ağırlama işlevlerini öncelikle detaylı bir şekilde analiz etmiştir.

Bu tez, Osmanlı saraylarında geleneksel misafir ağırlama ritüellerinin iç mekâna olan etkilerini anlamak ve karşılaştırmak için bir metodoloji geliştirmektedir. Çalışmanın genel stratejisi, çoklu disiplinler arası bir yaklaşım benimsemektir; bu da etnografik, mimari analiz, sanat tarihi ve kültürel tarih metodolojilerini içermektedir. Osmanlı İmparatorluğu seçilecek örnek saray, tarihî ve kültürel önemleri göz önüne alınarak belirlenecektir. Her bir sarayın geleneksel misafir ağırlama ritüellerini temsil etme şekilleri dikkate alınacaktır. Her bir sarayın mimari özellikleri analiz edilecek

ve iç mekandaki düzenlemelerin, sarayın misafir ağırlama kültürüne olan etkisi belirlenecektir.

İç mekân analizi, mimari sembollerin ve motiflerin anlamını anlamak için yapılacaktır. Osmanlı sanatının geleneksel misafir ağırlama ritüellerini nasıl yansıttığına dair resimler ve diğer sanat eserleri incelenecektir. Bu incelemeler, saray iç mekanlarının estetik ve sembolik unsurlarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Toplanan veriler, Osmanlı saraylarının misafir ağırlama ritüellerini karşılaştırmak için kullanılacaktır. Ortaya çıkan benzerlikler ve farklılıklar, bu sarayların iç mekân düzenlemelerindeki ortak ve özgün unsurları anlamamıza katkı sağlayacaktır. Bu çoklu metodolojik yaklaşım, geleneksel misafir ağırlama ritüellerinin saray iç mekandaki yansımalarını kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır.

Literatürde, geleneksel misafir ağırlama ritüelleri ve iç mekân tasarımı üzerine birçok çalışma bulunmaktadır; ancak Osmanlı saraylarının bu konudaki karşılaştırmalı analizi oldukça sınırlıdır. Önceki çalışmalar genellikle tek bir kültüre odaklanmış ve genellikle tarihi veya mimari açıdan ele alınmıştır. Bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu ve sarayların misafir ağırlama ritüellerini iç mekân tasarımına olan etkileri açısından kapsamlı bir şekilde karşılaştırmayı hedeflemektedir. Literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak, bu çalışma çoklu disiplinler arası bir metodoloji benimsemekte ve etnografik, mimari analiz, sanat tarihi ve belge analizi gibi farklı yöntemleri birleştirmektedir. Bu yaklaşım, geleneksel misafir ağırlama ritüellerinin iç mekân tasarımına olan katkılarını daha kapsamlı bir perspektiften değerlendirilmesine olanak tanıyacaktır. Bu açıdan, çalışmanın literatüre özgün bir katkı sağlaması beklenmektedir.

Veriler, belirlenen kriterlere dayanarak sistematik bir şekilde gerçekleştirilen gözlemlerle toplanmış ve nitel-nicel olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı saraylarının misafir ağırlama mekanları ve ritüelleri üzerine karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmuştur. Bu aşamada yazılı ve online kaynaklar ile gerekli arşivlerden elde edilen veriler, başlıca basılı kaynaklardan olan Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Başkent Üniversitesi Kütüphanesi ve Ankara Milli Kütüphane arşivlerinden sağlanmıştır. İnternet kaynakları, akademik çalışmalar, fotoğraf arşivleri, sempozyum yayınları gibi erişilebilir kaynaklar incelenerek, Osmanlı Saraylarında

Misafir Ağırlama Mekânları ve Ritüelleri üzerine geniş bir araştırma yapılması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TOPKAPI SARAYI: 17.- 18.YY.

Topkapı Sarayı, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethinin ardından 1460-1478 yılları arasında inşa ettirdiği bir yapıdır. Zamanla, farklı padişahlar tarafından eklemeler yapılarak günümüzdeki halini almıştır. Sarayın inşası, Sarayburnu'ndaki Zeytinlik adı verilen bölgede bahçe düzenlemeleri ve köşklerle başlamış, ardından Sûr-ı Sultânî (Kal'a-i Sultânî) adı verilen surlarla devam etmiştir. Başlangıçta "Sarây-ı Cedîd-i Âmire" olarak anılan saray, Resim 1.1'de görüldüğü üzere Toplu Kapı köşkünden dolayı "Top Kapısı Sarayı" adını almıştır. Topkapı Sarayı, İstanbul'un tarihî bölgesinde yer alır ve Marmara Denizi, İstanbul Boğazı ve Haliç'in kesiştiği noktada bulunur. Doğu Roma akropolü üzerinde 700.000 metrekarelik bir alana yayılan bu saray, 31. Osmanlı padişahı Sultan Abdülmecid dönemine kadar yaklaşık dört yüz yıl boyunca imparatorluğun idari, eğitim ve sanat merkezi olmuştur. 19. yüzyıl ortalarından itibaren padişahların Dolmabahçe Sarayı'na taşınmasıyla birlikte Topkapı Sarayı terkedilmiş, ancak tarihî önemini ve değerini korumuştur (Sakaoğlu, 2003).

Resim 1. 1: Babüselam Kapısı (URL-4)

II. Mehmed, İstanbul'un fethinden sonra şehri İslam kentlerine özgü yapılarla donatmıştır. Bunlar arasında kiliselerin medrese, imaret, hamam ve tekke gibi yapılarla dönüştürülmesi de vardır. Ancak kentteki imparatorluk sarayı yapılarının Osmanlılar tarafından kullanılmadığı bilinmektedir. II. Mehmed, köklü bir inşa ve dönüşüm programı başlatarak eski Havariyun Kilisesi'nin (Hagioi Apostoloi) bulunduğu bölgede büyük bir külliye inşa etmiştir (1462-1470). Ayrıca ikamet ve devlet yönetimi için şehrin merkezine yakın bir konumda olan Eski Saray (Saray-ı Atık) ile birlikte yeni bir sarayın yapımına da başlamıştır. Yeni Saray, II. Mehmed'in 1459-1478 yılları arasında yarımadanın ucundaki stratejik bir noktada, denize ve karşı kıyıya hâkim bir konumda inşa edilmiştir. Sarayburnu'nda sultanın ikametgâhı ve çeşitli saray yapılarına ev sahipliği yapmıştır. Saray arazisi, Bizans döneminde yoğun bir yerleşim alanıdır ve bazı yapılar Fatih döneminde yok olmuş olmasına rağmen, bazıları günümüze kadar ayakta kalmıştır. Saray alanında, Bizans dönemine ait kiliseler ve manastırların yanı sıra Resim 1.2'deki Gotlar Sütunu gibi anıtlar ve Bizans teras duvarları gibi yapı kalıntıları da bulunmaktadır (Ferrari, 2006).

Resim 1. 2: Gotlar Sütunu Gravürü (URL-5)

Bu başlıkta Topkapı Sarayı'nın 17. ve 18. yüzyıllardaki önemi ve mimari yapısının detaylı bir değerlendirmesi yer alacaktır. Topkapı Sarayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da yer alan ve uzun süre Osmanlı padişahlarının ikametgâhı olarak hizmet vermiş olan önemli bir yapı kompleksidir. Bu dönemde,

sarayın mimari yapısı, mekânsal düzenlemeleri ve içinde barındırdığı misafir ağırlama mekânları gibi unsurlar incelenecek ve sarayın tarihî ve kültürel önemi üzerinde durulacaktır.

1.1. TOPKAPI SARAYI MİMARİ YAPISI

Topkapı Sarayı, İstanbul'un tarihi yarımada Sarayburnu'nda, Marmara Denizi, Boğaziçi ve Haliç'in birleştiği noktada, 592.600 metrekarelik geniş bir araziye yayılmıştır. Saray, deniz ve kara yönlerinden burçlarla güçlendirilmiş surlarla çevrilmiş ve içerisindeki yapılarla adeta bir kent kalesi görünümündedir. Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan 800 metrelik surlarla birleştiğinde duvarların toplam uzunluğu yaklaşık 3.300 metreye ulaşmıştır. Resim 1.3'te de görüldüğü üzere İstanbul'un en yüksek noktalarından biri olan bu bölge, konumu itibarıyla Haliç'e, Galata'ya, Boğaz'a, Asya Yakası'na ve Adalar'a hâkim bir konumdadır. Başarık Aytekin Topkapı Sarayı'nı tanımlarken şöyle bir ifade kullanmaktadır: "Osmanlı İmparatorluğu'nun 15. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ortalarına kadar süren dört yüzyıllık dönemini yansıtan Topkapı Sarayı, Türkiye'nin önemli müzelerinden biri olarak kabul edilir. Saray, kültürel, mimari ve sanatsal unsurlarıyla öne çıkarken, devletin ve hükümdarların hazinelerini, önemli koleksiyonlarını içinde barındırır." (Başarık Aytekin, 2009).

Resim 1. 3: Topkapı Sarayı (URL-6)

Fatih Sultan Mehmet Dönemi sonrasında korunmaya alınan Saray'a farklı dönemlerde ihtiyaçlar doğrultusunda bir has oda, bir hamam, altı adet ahır, çeşitli amaçlarda kullanılmak üzere odalar eklenmiştir. IV. Mehmet Dönemi'nde divanhaneler ve hademe koğuşları için İç kale dışına taşınmış, eklenen birimlerle yapı gittikçe büyüyen bir özellik göstermiştir. Eski Saray'dan sonra Bizans akropolünün bulunduğu yerde iki köşk yaptırmıştır. Bunlardan biri de bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri bahçesindeki Resim 1.4'teki Çinili Köşk'tür. Osmanlıların saray mimarisi alanındaki en önemli yapısı ise, hiç kuşku yok ki, Topkapı Sarayı'dır. 1472-1478 yılları arasında yaptırılmış olan saray, tahta geçen hemen her sultanın eklettiği binalarla gittikçe genişleyip büyümüştür (Başarık AYTEKİN, 2009).

Resim 1. 4: Çinili Köşk (URL-7)

Topkapı Sarayı, İstanbul'un Bizans Akropolü'nün üzerine inşa edilen bu önemli bölgede bulunmaktadır. Bu konum, İstanbul'un Osmanlı'nın kontrolü altına alınmasıyla bir imparatorluğun merkezini oluşturmak için uygun bir alan olarak değerlendirilmiştir Tezcan (1989). Resim 1.5'te olduğu gibi Topkapı Sarayı, şehrin merkezinde bulunmasıyla önem arz etmektedir. Aynı şekilde Osmanlı saray kültürü ve gelenekleri açısından Sarayburnu, ideal bir konumdadır (Seçkin 1990).

Resim 1. 5: Saray Burnu Gravürü (URL-8)

Osmanlı döneminde yaygın olan bir anlayış, günümüzde Topkapı Sarayı'nda hala görülebilmektedir. Topkapı Sarayı, Osmanlı İmparatorluğu'na ait padişah saraylarının yok olmasıyla birlikte, mimari izlerin kalmadığı sayılı bir örnektir. Edirne, Manisa ve Bursa'daki eski Osmanlı sarayları hakkında sadece yazılı kaynaklar ve belgelerden bilgi edinilebilirken, Topkapı Sarayı günümüze kadar ayakta kalan tek saraydır ve Osmanlı mimari geleneğine uygun olarak inşa edilmiştir. Sarayburnu'nda, su kıyısında, bahçelerin ve tarım alanlarının içine serpiştirilmiş çeşitli büyüklükteki mekanların bir araya gelmesi anlayışı, en geniş ölçekte uygulanmıştır. On dokuzuncu yüzyılda Batı'nın etkisiyle inşa edilen Yıldız Sarayı ve Dolmabahçe gibi saraylar, Avrupa mimarisi ve yaşam tarzını örnek alarak yapılmıştır. Bu nedenle, Topkapı Sarayı Osmanlı yaşam biçimini yansıtan mimari eserlerden biridir. Topkapı Sarayı, başlangıçta padişahların ikamet ettiği yerlerden ziyade devlet işleri ve hazinelerin saklandığı bir yapı olarak inşa edilmiştir (Kuban, 1997).

1478 yılında, her türlü saldırıya karşı önlem almak amacıyla Sarayburnu çevresi, Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Resim 1.6'daki "Sur-ı Sultanî" adı verilen bir surla çevrilmiştir. Bu kara surları, güneyde Otluk Kapısı'nda ve kuzeybatıda Demirkapı'da, Haliç ve Marmara Denizi kıyılarında şehri çevreleyen Bizans döneminden kalma deniz surlarıyla birleşmektedir. 1400 metre uzunluğundaki Sur-ı Sultanî üzerinde bulunan kulelerin ve burçların, önceden yüksek külahlı çatılarla örtülü olduğu ve içlerinde nöbetçi odaları, koğuşlar ve ambarlar bulunduğu bilinmektedir. Ancak bu çatılar günümüze ulaşamamıştır, bu da sarayın

eski silüetini kısmen değiştirmiştir. Deniz surları da sarayın inşası sırasında onarılmış ve daha sonraki dönemlerde üzerlerine bazı daireler ve köşkler eklenmiştir. Sarayın ana giriş kapısı olan "Bab-ı Hümayun", ilk avluya geçişi sağlar. Saraya girildiğinde, iki büyük kapıyla birbirine bağlanan üç avlu görülür. Saray bölümleri, mahremiyet sırasına göre düzenlenmiştir; genel mekanlardan padişahın özel alanlarına doğru sıralanmıştır. Ardışık üç avludan ilk ikisi, sultanın dış işleriyle ilgilenen saray mensuplarının hizmetine ve yönetim binalarına ayrılmıştır (Necipoğlu, 2007).

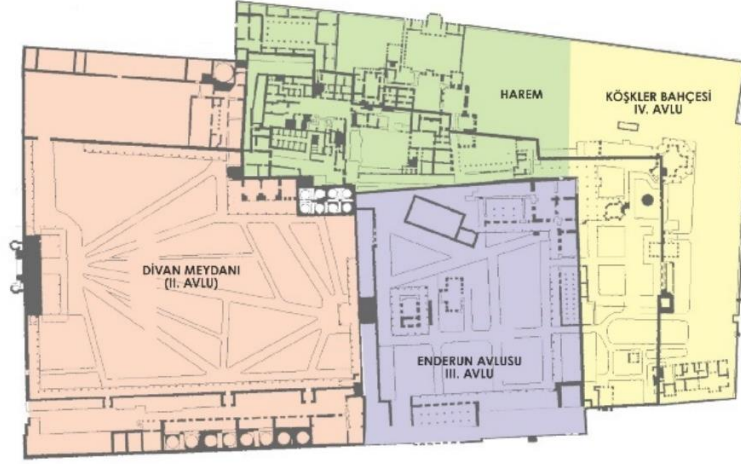
Resim 1. 6: Sur-i Sultani 19. Burç (URL-9)

1.1.1. Mekânsal Organizasyon

Topkapı Sarayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi yönetimine hizmet eden ve farklı fonksiyonlara sahip birçok bölümden oluşan büyük bir komplekstir. Topkapı Sarayı'ndaki mekânsal organizasyon, mimari yapıların yerleşimi, odalar arası bağlantılar, iç avluların düzenlenmesi ve farklı fonksiyonlara sahip mekânların belirlenmesi gibi unsurları kapsar. Bu organizasyon, sarayın günlük işleyişini ve idari yapısını desteklemek amacıyla tasarlanmıştır. Örneğin, Divan-ı Hümayun gibi önemli karar alma ve toplumsal olayların tartışıldığı alanlar, sarayın merkezi bölümlerinde konumlanırken, harem ve dış avlular gibi daha özel alanlar farklı bir düzenlemeye sahiptir.

Günümüzde, Topkapı Sarayı'nın çevresindeki surlar izlenerek Bab-ı Hümayun'dan Alay Köşkü, Soğukçeşme Sokağı, Sirkeci, Salkımsöğüt istikametinde veya Cankurtaran'dan aşağıya Otluk Kapısına doğru gidildiğinde, her iki yönde de

sarayın bulunduğu alanın parçalandığı gözlemlenmektedir. Bu alan, kıyıya kadar uzanan saray yapılarından Sepetçiler Köşkü dışında günümüze ulaşamamıştır. Söz konusu bölgedeki köşkler, kapılar ve surlar 1888-1890 tarihleri arasında demiryollarının ve Sirkeci Garı'nın inşası sırasında yok edilmiştir. Topkapı Sarayı, başlangıçta "Sarayı Cedit" adıyla bilinirken; günümüzdeyse adını I. Mahmut Dönemi'nde yapılan ahşap bir sahil sarayı olan "Sahil Sarayı"ndan almaktadır (Başarık Aytekin, 2009; Necipoğlu, 2007).

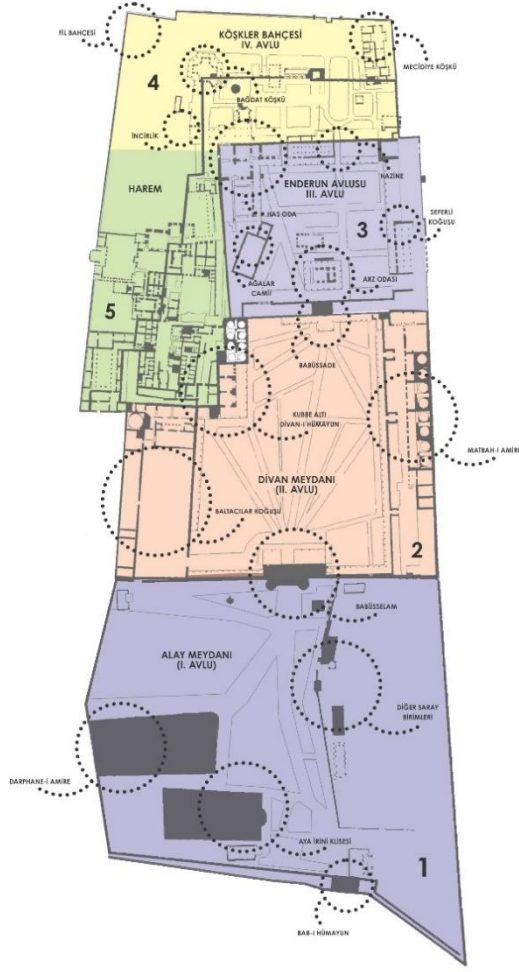
Şekil 1. 1: Topkapı Sarayı Plan

Saray, farklı dönemlerde yapılan genişlemelerle evrilmiş ve çeşitli mimari tarzları içinde barındırmıştır. Sarayın mimari mekânsal organizasyonu, Osmanlı mimarisinin evrimsel sürecini yansıtırken, aynı zamanda çeşitli dönemlerdeki siyasi ve kültürel değişimlere de işaret eder. Şekil 1.1'deki gibi Topkapı Sarayı'nın mekânsal düzenlemesi, tipik bir Osmanlı sarayının karakteristik özelliklerini taşır. Saray, geniş avlular ve bahçelerle çevrili bir kompleks olarak tasarlanmıştır. Avlular, açık hava etkinlikleri ve toplu törenler için fonksiyonel mekânlar sağlarken, aynı zamanda sarayın iç mekânlarında doğal ışık ve havalandırmayı sağlar. Topkapı Sarayı'nda, klasik Osmanlı üslubunda, sembolizmi içeren, tek kubbe ile çevrili, çini kaplı yapıların yanı sıra iki sıra pencere, dönemin konut mimarisi ve üslubun yan yana kullanıldığı görülmektedir.

Resim 1. 7: Topkapı Sarayı I. Avlu (URL-10)

Topkapı Sarayı'nın yerleşimi ve mimarisi, uzun bir saray geleneğinin izlerini taşır. Saray, geniş bir arazi üzerine yerleştirilen köşkler ve çadırlarla, Türk-İslam saray geleneğinin karakteristik özelliklerini taşır. Dışarıdan bakıldığında anıtsal bir görünüm sunan saray, içeriden ise esnek bir yapıya sahiptir ve hareketli bir çadır kentini andırır. Bu esneklik, aynı dönemde Avrupa'da inşa edilen saraylardan farklıdır ve değişim ve ilavelere açık bir yapıya işaret eder. Bu bağlamda Topkapı Sarayı modüler bir yapı örneği olmaktadır. İhtiyaca bağlı eklenen yapılarda bu etki görülmektedir. Saray genelden özele gidilen bir yaklaşım sergilemektedir. Sarayın iç mekânları, farklı işlevlere ve sosyal sınıflara göre düzenlenmiştir. Örneğin, harem dairesi, padişahın ailesi ve saray hizmetkarları için ayrılmıştır ve bu alanlar sarayın diğer bölümlerinden ayrıştırılmıştır. Avluların bulunduğu bölümlerdeki mekanların kompozisyonlarının Resim 1.7'deki gibi nispeten açık bir birleşim gösterdiği görülmektedir. Buna karşın Harem bölümdeki mekanların birimler bazında özelleştirildiği ve izole koridorla bağlantılarının yapıldığı Şekil 1.2'de görülmektedir.

Şekil 1. 2: Topkapı Sarayı Planı

1.1.2. Mimari Üslup ve Dönem Özellikleri

Topkapı Sarayı'nın mimari tarzı, Osmanlı mimarlık geleneğinin bir yansımasıdır. Saray, geleneksel Osmanlı mimarisinin karakteristik özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu özellikler arasında, geniş avlular, revaklar, kubbeler, geometrik desenlerle bezenmiş duvarlar ve kalem işçilikleri bulunmaktadır. Aynı zamanda, sarayın farklı dönemlerde yapılan eklemeleri ve yenilemeleri, zaman içindeki mimari gelişimleri de yansıtmaktadır. Sarayın inşa edildiği dönemin sosyal, siyasi ve kültürel koşulları, mimariye yansımıştır. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi, sanatın ve mimarlığın altın çağı olarak kabul edilen bir döneme denk gelir. Bu dönemde, sarayın yapımında kullanılan malzemeler, süslemeler ve mimari detaylar, dönemin estetik anlayışını yansıtmaktadır. Topkapı

Sarayı protokol yapıları, hem Klasik Osmanlı ve Türk mimarisinin izlerini taşıırken hem de yer yer batı kaynaklı tarzda yapıları bünyesinde barındırır. Ayrıca, Topkapı Sarayı'nın Harem bölümü, bu çeşitliliği daha da vurgular. Harem bölümünde, Osmanlı mimarisinin geleneksel özellikleriyle birlikte batı tarzı etkiler de gözlemlenir. Bu durum, sarayın mimari yapısında farklı kültürel etkileşimlerin ve dönemlerin izlerini bir araya getirerek katmanlı bir yapı ortaya koymaktadır.

Yazlık Saray olarak inşa edilen yapı, 1863'de meydana gelen bir yangında tamamen yok olmuş ve önündeki selam toplarından aldığı isimle Topkapı Sarayı adını almıştır. Topkapı Sarayı, on beşinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar olan yapılanma sürecinde kapsamlı imar uygulamalarıyla gelişmiş ve yenilenmiştir. Hem plan hem de işlev açısından. Resim 1.8'de Klasik Türk Mimarisi, Doğu Mimarisi, Ampir, Rokoko ve Barok üsluplarının etkisi altında şekillendirilen saray; Türklerin yaşam tarzına uygun bir mimari ve güzel sanatların değerli öğelerinin toplandığı bir hazine niteliği taşır. (Kuban, 1997).

Resim 1. 8: Topkapı Sarayı Mimari Üslup (URL-11)

18. yüzyıl, Osmanlı sanatına Batı etkilerinin girdiği ve Batılılaşmanın başladığı dönemdir. Bu dönemde özellikle süslemede Barok, Rokoko gibi Batı kaynaklı üsluplar görülür. Ama bu üslupların Osmanlı sanatındaki uygulamasında geleneksel Türk motifleri ve yapı tiplerinden vazgeçilmemiştir. Bu dönemde kent çeşme ve sebillerle donatılmıştır. Topkapı Sarayı yakınındaki Resim 1.9'daki III. Ahmet Çeşmesi, bu yüzyılın başına ait tipik bir örnektir. Çeşme ve sebil işlevlerini

birlikte gören bu yapıda, Barok üslupta taş süslemelerin yanı sıra çini de kullanılmıştır. 18. yüzyılda üretilen bu çiniler, Tekfur Sarayı atölyelerinde Türk çiniciliğini canlandırma denemeleri olarak yapılmıştır. Taş süslemede ise akantus kıvrımları ve çiçekli panolar, Barok üslubun kıvrık hatlarını ve güçlü gölge-ışık etkisini etkili bir biçimde yansıtır. Batılı anlamında ilk resimler, Osmanlı'ya gelen batılı sanatçılar ve yeni kurulan okullar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Batı tarzında perspektifli manzara resimleri, köşk ve konakların duvarlarını süslemiştir. 18.yy. vakıf kütüphanelerinin çokça inşa edildiği asırdır. Örneğin Topkapı Sarayı bünyesinde yaptırılan III. Ahmed Kütüphanesi buna bir örnektir.

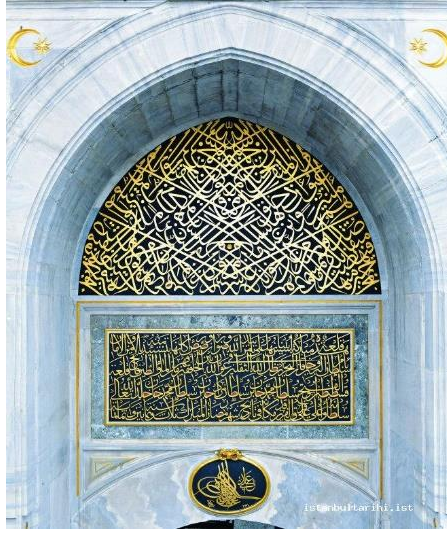

Resim 1. 9: III. Ahmet Çeşmesi (URL-12)

1.2. KULLANIM ALANLARI VE FONKSİYONLARI

Topkapı Sarayı'nın ana hatları, büyük avlular ve bu avluları çevreleyen revaklar ile hizmet binalarından oluşan bir yapı planıyla şekillenmiştir. Bu yapı planının, Edirne Sarayı'ndan etkilendiği gözlemlenmektedir. Hizmet binaları genellikle taştan yapılmış, çoğunlukla tek katlı ve yüksek kubbeli yapılar şeklindedir. Konut olarak kullanılan yapılar ise genellikle taş ve ahşap malzemeden yapılmış, kubbeleri kurşun ile kaplanmıştır. Sarayın iç bölümleri ve bahçeleri, kurna, havuz, fiskiye, sebil gibi detaylarla detaylandırılmış ve birçok sarnıç yapılmıştır. Topkapı Sarayı'nın teşkilât açısından dört bölümden oluştuğu belirtilebilir: Hizmet ve koruma alanı (Bîrun), idari merkez (Dîvân-ı Hümâyun), eğitim alanı (Enderûn) ve

padişahların özel yaşam alanı (Harem). Sarayın ana giriş kapısı niteliğindeki Bâb-ı Hümâyûn'un yanı sıra Demir Kapısı ve Otluk Kapısı adı verilen üç büyük kapısı ile beş hizmet kapısı bulunmaktadır. Bu kapılardan Bâb-ı Hümâyûn, iki katlı bir köşk kapısıdır ve üzerinde Resim 1.10'da görüldüğü üzere Ali b. Yahyâ es-Sûfî imzası bulunmaktadır. Kitabede müsemmen (karşılıklı) tarzda, celi sülüs hat ile Hicr Suresi'nin 45-48. ayetleri yazmaktadır. Diğer kapılar arasında Bâbüsselâm ve Bâbüssaâde bulunmaktadır (Akozan, 1982).

Resim 1. 10: Bâb-ı Hümâyûn Müsennâ Celî Sülüs Kitabesi (URL-13)

Saray yapıları, birbirine geçişli dört avlu ve çevresindeki mimari yapılar şeklinde düzenlenmiştir. İlk avluda, Alay Meydanı olarak da bilinen alanda Aya İrini Kilisesi, Darphane, Fırın, Hastane, Odun Ambarı ve Hasırcılar Ocağı gibi yapılar bulunmaktadır. İkinci avlu, devlet yönetiminin gerçekleştiği Divan Meydanı veya Adalet Meydanı olarak bilinir ve Divan-ı Hümâyûn (Kubbealtı) ve Divan-ı Hümâyûn Hazinesi gibi önemli yapılara ev sahipliği yapar. Üçüncü avlu, Enderûn Avlusu olarak adlandırılır ve büyüklü küçüklü odalar, Arz Odası, Doğancılar Koğuşu, Seferliler Ocağı, Kilerli Koğuşu, Enderûn Hazinesi ve Has Oda gibi yapıları içerir. Dördüncü avlu ise padişaha ait köşkler ve asma bahçelerine ev sahipliği yapar ve Resim 1.11'deki gibi Bağdat Köşkü, Revan Köşkü, İftariye Kameriyesi, Sofa Köşkü (Kara Mustafa Paşa Köşkü olarak da bilinir) gibi yapıları içerir. Bu köşkler arasında

nadiren elçi ve devlet adamları da kabul edilmiştir. Bu dördüncü avlunun alt kısmında ise Mecidiye Köşkü ve Esvab Odası gibi saraya ait son yapılar yer alır. (Akozan, 1982).

Resim 1. 11: Bağdat ve Revan Köşkü (URL-14)

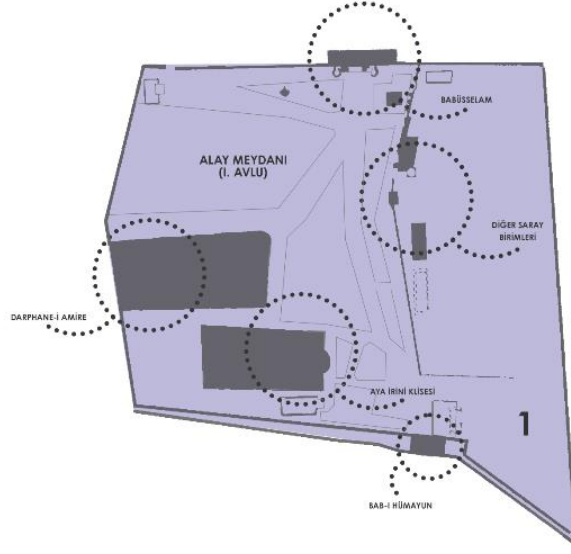
Padişahın özel yaşam alanını diğerlerinden ayıran Resim 1.12’de "Bab-ı Saadet" kapısından geçildiğinde, sultanın dairesiyle ve kadınlar için ayrı olarak düzenlenmiş diğer dairelerin bulunduğu bir avluyla karşılaşılır. Sultan, dış dünyadan uzak, özel hayatını yaşadığı bu bölümü asma bahçelerin bulunduğu dördüncü avluya ve dış bahçeye açılmaktadır. Mimarlık tarihi açısından bakıldığında, ilk dönemde Çinili Köşk gibi birbirinden bağımsız kasırlarla II. Avlu’da Divanhane, III. Avlu’da ise Hasoda, Arz Odası, Matbah-ı Amire, Hazine gibi birimleri içeren Saray, Osmanlı padişahlarının resmi ve özel ikametgâhlarına ev sahipliği yapmıştır. Fatih Sultan Mehmet Dönemi’nden Sultan Abdülhamit Dönemi’ne kadar neredeyse tüm padişahların öngördüğü yeniliklerle şekillenen Topkapı Sarayı, geçmiş tarihi boyunca aksayan eski bölümleri onarılarak, bazı yapıların yıkılıp yerine yeni yapılar eklenerek günümüze kadar gelmiştir. Özellikle Saray’ın Harem Dairesi, padişah konutu olma özelliğinden dolayı, padişah ailesinin tüm üyeleri için ayrı düşünülmüş taşlıkları, daireleri, hamamları ve kabul salonlarıyla Osmanlı’nın günlük yaşamı hakkında bilgi vermektedir (Kuban, 1997).

Resim 1. 12: Bab-ı Saadet Kapısı (URL-15)

1.2.1. I. Avlu (Alay Meydanı)

Topkapı Sarayı'nın düzeni, üç ana avlu ve bu avluları çevreleyen üç önemli kapı etrafında şekillenmiştir. Şekil 1.3'te de görüldüğü üzere Birinci kapı Bâb-ı Hümâyün, ikinci kapı Bâbüsselâm, üçüncü kapı ise Bâbüssaâde olarak adlandırılmıştır. Bâb-ı Hümâyün ile Bâbüsselâm arasındaki büyük meydan, sarayın çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan birimlerin ve çalışanların bulunduğu alanı içerir. Ayrıca, halkın ve askerlerin giriş-çıkış yapabildiği bir meydan işlevi görür. Özellikle tahta çıkış ve bayram törenlerinde, devlet adamlarının ve yeniçerilerin katılımıyla törenlerin düzenlendiği bir alan olduğu tarihi kaynaklar ve XVI. yüzyıl minyatürleriyle belirlenmiştir. Birinci avlu, devlet merkezinin askerlere ve halka açık olduğu bir alandır ve etrafının surlarla çevrilmesine rağmen, padişahın kendi yaşam alanını şehirden ayrı tutmak istemediğini yansıttığı bakımından önemlidir (Koçu, 2004).

Şekil 1. 3: I. Avlu (Alay Meydanı) Plan

Birinci Avlu, sarayın en büyük avlusudur ve dış hizmet yapılarının yer aldığı bir kompleksi içermektedir ve Birûn adı verilmektedir. Bu avlu, çeşitli törenlerin ve elçi kabullerinin düzenlendiği, yeniçeriler, hizmetliler ve atlar için bir bekleme alanı olarak kullanılmıştır. Resim 1.13'te tasvir edilen Birinci Avlu, şehri saraydan ayıran dış duvarlarla çevrili olup, hareketli alayların başladığı ve sona erdiği bir alan olan "Alay Meydanı" olarak tanımlanmaktadır. Bâb-ı Hümâyûn kapısından girildiğinde ilk görülen bu avlu, önemli divan toplantılarının yapıldığı Divan-ı Hümâyûn'a giden yol olarak da bilinir. Önemli olaylarda kapıkullarının ve devlet büyüklerinin toplandığı bir nokta olan bu avluda, merasimler ve geçiş törenleri gerçekleştirildikten sonra katılımcılar dağılmıştır. Dış hizmet birimleriyle padişahın özel alanını ayıran Birinci Avlu, sarayın ana bölümlerinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır (Necipoğlu, 2003).

Resim 1. 13: I. Avlu (URL-16)

Bâb-1 Hümâyün'dan Bâbüsselâm'a doğru ilerlerken, sağ tarafta sarayın hastahanesi (Enderun Hastahanesi), su dolabı gibi hizmet binaları ve fırınlar bulunmaktadır. Şekil 1.3'te sol ön tarafta ise sarayın her bölümünde kullanılacak odunların depolandığı bir alan mevcuttur. Bu bölümün devamında, Bizans döneminden miras kalan ve İstanbul'un fethinden sonra cebehâne olarak kullanılan Resim 1.14'teki Aya İrini Kilisesi ile ambarhane bulunmaktadır. İkinci kapıya daha yakın bir konumda olan Deâvî Kasrı, sekizgen planlı ve kuleli yapısıyla küçük bir köşk şeklindeki ve işlevi açısından önem taşıyordu. İhtiyaçlarını divana ve hükümdara iletmek isteyen kişiler, dilekçelerini bu köşkteki görevliye sunulmaktadır. Birinci avluda, sarayın ihtiyaçlarını karşılayan görevliler bulunmaktadır ve bu görevliler, şehir esnafına ihtiyaç duymadan saray içindeki işleri halletmektedirler. Sarayın idari işlerinden sorumlu olan matbah-1 âmire emini, ıstabl-1 âmire emini, arpa emini gibi görevliler ile cerrahbaşı, kehhâlbaşı gibi hekimler ve hünkâr imamı, padişah hocası gibi ulemâ sınıfından gelenler, Bîrun halkını oluşturur. Fırınlar, hastahane, nakkaşhâne, mimarlar ocağı, mehterhâne ve ıstabl-1 âmire gibi birimler Bîrun kısmı olarak adlandırılır. Bu sınıflandırma, saray teşkilatının genel yapısını temsil etse de zaman zaman farklı uygulamaların olabileceği dikkate alınmalıdır. Enderun ve Harem dışındaki tüm kısımlar genel olarak Bîrun olarak kabul edilir (Koçu, 2004).

Resim 1. 14: Aya İrini (URL-17)

Bâb-1 Hümayun, sarayın dışı açılan önemli kapısı olup Alay Meydanı'na ve saraya girişi sağlamaktaydı. Bu giriş, aslen üstte bir köşk ve altta anıtsal bir kapıdan oluşan bir yapıydı ancak 1867'de ahşap köşkü yanarak zarar görmüştür. Bâb-1 Hümayun'un karşısında bulunan Ayasofya Camii ise sarayla yakın bir ilişki içindeydi; padişahlar genellikle cuma ve bayram namazlarını bu camide kıldılar. Birinci avluda bulunan birçok hizmet binasından sadece kuzeybatı kısmındaki eski Aya İrini Kilisesi ve yanındaki darphane günümüze kadar ulaşabilmiştir. Aya İrini, Osmanlı döneminde savaşlarda ele geçirilen silahların saklandığı bir yer olarak kullanılmıştır. 1848'de Fethi Ahmed Paşa tarafından kurulan ilk Osmanlı müzesi de bu binada açılmıştır. Bu müze, günümüz İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin ve Askerî Müze'nin temelini oluşturmuştur. Yapının çevresinde yapılan kazılarda farklı dönemlere ait birçok yapı kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Birinci avlunun doğusunda, günümüzde sadece temelleri görülebilen Resim 1.15'teki Deâvî Kasrı bulunmaktaydı. Bu köşkte, bir vezir halkın Divan'a sunduğu dilekçeleri beklerdi (Necipoğlu, 2007).

Resim 1. 15: Deâvî Kasrı Minyatürü (URL-18)

Bâb-1 Hümayun'dan girilen bu avlu, asimetrik bir plana sahiptir ve saray-kent-devlet üçlü yönetim sisteminin ikincil öneme sahip yapılarını barındırır. Bu alan, halkın belirli günlerde girebildiği ve devletle ilişkilerini yürüttüğü merkezi bir rol oynamaktadır. Bu avlu, devlet erkanının atlarıyla girebildiği tek alandır. Bâb-1 Hümayun'u Bab-üs Selam'a bağlayan 300 metrelik ağaçlı yol, sultanların taht merasimleri, seferler ve cuma selamlıkları gibi törenlerin görkemli geçitlerine tanıklık etmiştir. Ayrıca, bu avlu Resim 1.16'daki Elçi alayları, Beşik alayları ve Valide Sultanların saraya taşınmasında düzenlenen Valide alaylarına da ev sahipliği yapmıştır (Koçu, 2004).

Resim 1. 16: Elçi Alayı (URL-19)

Sol tarafta, sarayın ihtiyaçlarını karşılamak üzere odun ambarı ve hasırcılar ocakları bulunmaktaydı. Bu bölüm, hamamlar, koğuşlar, atölyeler ve ahırlar gibi unsurlarla bir bütün oluştururdu ancak günümüze ulaşamamıştır. Avlunun sol tarafındaki binanın günümüzde Karakol Restoran olarak hizmet verdiği bilinmektedir. Osmanlı döneminde bu bina, Topkapı Sarayı'nın dış karakolu olarak kullanılmıştır. Ardından, Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren Cebehane olarak kullanılan Aya İrini Kilisesi gelir ve günümüze ulaşan nadir yapılar arasındadır. Sarayın bahçelerine ve Çinili Köşk'e geçiş sağlayan yol boyunca uzanan diğer yapılar, tamamen değiştirilmiş olarak günümüze gelmiştir. Resim 1.17'deki Darphanenin 17.786 metrekairelik kısmı günümüze ulaşmıştır ve Darphane Genel Müdürlüğü, Damga Matbaası Daire Başkanlığı, Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü ile Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü gibi kurumlar bu yapıları kullanmaktadır. Koz bekçileri kapısından sonra gelen ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin karşısında bulunan yapılar, Tarih Vakfı tarafından Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan kiralanmaktadır (Eldem, 1969).

Resim 1. 17: Darphane-i Amire (URL-20)

1.2.2. II. Avlu (Divan Meydanı)

Sarayın bu bölümü, iki ayrı avlu olarak basit bir genellemeyle ayrılmıştır. İhtişamlı Babüsselam Kapısı'ndan geçilerek girilen II. Avlu, devlet işlerinin yürütüldüğü bir avlu olarak tanımlanırken, Bâbüssaâde olarak da bilinen kapıdan girildiğinde ortaya III. Avlu çıkar; bu alan, saltanat yaşam alanlarını ve haremi içeren birçok yapıyı barındırır (Eldem, 1969).

Orta Kapı olarak da bilinen Resim 1.18'deki Babüsselam, sarayın Bâb-ı Hümâyûn'dan sonraki ikinci girişidir. Birinci Avlu ile İkinci Avlu arasındaki bu büyük kapıya 'Selamet ve Saadet Kapısı', 'Orta Kapı' adları verilmiştir. Kesmetaştan inşa edilen Babüsselam, kurşun kaplı sivri kuleleri ve kemerli derin kapı eyvanıyla klasik bir görünüme sahiptir. II. Mehmed dönemine tarihlenen bu kapı, I. Süleyman döneminde eklemelerle genişletilmiştir. Padişahı temsil eden önemli bir giriş simgesi olarak kabul edilir. Protokol törenleri genellikle bu kapının önünde başlatılmış ve padişah dışında kimse atla bu kapıdan saraya giriş-çıkış yapamamıştır (Koçu, 2004).

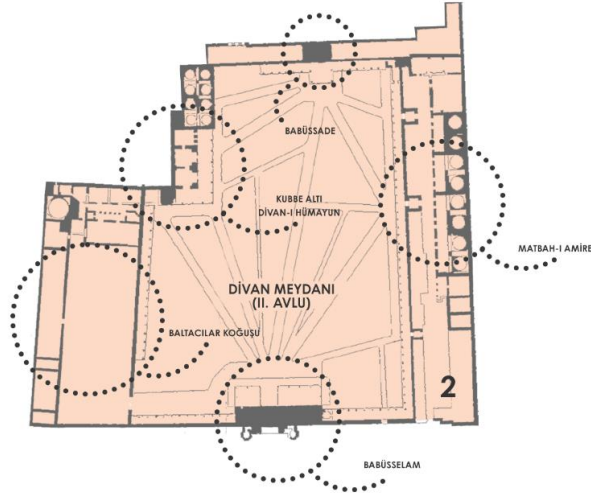
Resim 1. 18: Babüsselam Kapısı Detayı (URL-21)

II. Avlu aynı zamanda Divan Meydanı olarak da bilinir. Bu avlunun merkezinde sarayın en eski yapılarından biri olan Kubbealtı bulunmaktadır. Kubbealtı'nın yanında Hazine Dairesi ve arkasında ikonik Adalet Kulesi yer almaktadır. Saray mutfakları, hizmet bölümleri, Has Ahır, Zülüflü Baltacılar Ocağı ve Raht Dairesi gibi yapılar da bu avluda bulunmaktadır. II. Avlu, yönetimin çeşitli kademelerinin bulunduğu, görüştüğü ve halka ve saray dışından olmayanlara açık olmayan özel törenlerin ve Resim 1.19'deki elçi kabullerinin yapıldığı bir meydan olarak işlev görmüştür. Bu avlu sadece ulufe dağıtımı, kılıç kuşanma veya cülus törenlerinde askerlerin de bulunmasıyla kalabalık olmuştur (Eldem, 1969).

Resim 1. 19: Jean-Baptiste Vanmour, Elçi Heyeti'nin İkinci Avludan Geçişi, 1725 (URL-22)

Topkapı Sarayı'nın en yüksek yapısı olan Adalet Kulesi (Adalet Kasrı), Kubbealtı'nın toplantı yapılan birinci oda-salonunun karşı duvarında bulunan kafesli pencerenin arkasında yükselir. 45 metre yüksekliğinde olan Adalet Kulesi, kare planlı, sivri kuleli ve üst katı dört pencerele bir yapıdır. Resim 1.20'de Kulenin birinci katı ve Kubbealtı'na bakan pencerenin bulunduğu bölüm, Adil Köşkü olarak adlandırılır. Kulenin ikinci ve üçüncü katlarında sahanlıklar bulunmaktadır. Kulenin giriş kapısı, Harem'in genişlemesiyle birlikte Harem içinde kalmıştır. Günümüzdeki görünümü büyük ölçüde II. Mahmud Dönemi'ne aittir. Kubbealtı ile Akağalar Koğuşu arasında yer alan Dış Hazine Dairesi, ilk olarak II. Mehmed Dönemi'nde inşa edilmiş ancak I. Süleyman tarafından yıktırılarak 1526-1528 seneleri arasında yeniden inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı olan yapı, üç büyük payanda ile bölünmüş ve sekiz kubbeyle örtülmüştür. 19. yüzyıl ortalarına kadar devletin resmi hazinesi olarak kullanılan yapıda; ülke ve eyaletlerden alınan vergiler, ganimetlerden elde edilen gelirler, elçilere giydirilen hil'atlar, kaftanlar ve Divanhane'nin eski kayıt defterleri saklanarak korunmaktaydı (Ertuğ, 2012).

Şekil 1. 4: II. Avlu (Divan Meydanı) Plan

Zülüflü Baltacılar Ocağı Resim 1.19'da, 15. yüzyılda ordunun hareket kabiliyetini artırmak amacıyla kurulmuştur. Bu ocağın mensupları, sarayda harem ve selamlık kısımlarının temizliği, padişahın güvenli ve hızlı haberleşme işleri, cülus ve bayram törenlerinde tahtın kurulması, eşyaların taşınması, padişah ve ailesinden kişilerin cenazelerinin nakli gibi görevlerden sorumlu tutulmuşlardır. Ocak mensuplarına "Zülüflü" terimi, başlarına giydikleri sivri serpuşun iki yanından sarkan saç örgülerinden gelmektedir. Zülüflü Baltacı Kethüdası, bu ocağın en yetkili amiri olup mensuplar, yaptıkları işlere göre baş baltacı, divanhaneci, kilerci başı baltacısı, bölükbaşı, odabaşı, yemişçi, suyolcu, koşucu gibi unvanlar almışlardır. Taş döşemeli küçük ve dar bir avlunun etrafında bulunan yirmi sütunun taşıdığı bir çatı ile örtülü olan Zülüflü Baltacılar Ocağı, koğuş, mescit, çeşme ve hamamdan oluşan bir komplekstir. Duvarlar çinilerle kaplı olup birçok kitabe de bulunmaktadır (Ertuğ, 2012).

Resim 1. 20: Zülüflü Baltacılar Ocağı (URL-23)

Bâb-1 Hümâyûn ve Bâbüsselâm'dan sonra üçüncü büyük giriş kapısı olan Bâbüssaâde, Üçüncü Avluya geçişi sağlayan bir kapı olarak tasarlanmıştır. İç ve dış kapıları olan Bâbüssaâde'nin arasındaki dehlizde sağ tarafta Bâbüssaâde Ağası'na ait daireler, sol tarafta ise Akağaların daire ve koğuşları bulunmaktaydı. Bâbüssaâde, "Taht Kapısı", "Yıldızlı Kapı", "Akağalar Kapısı", Resim 1.21'deki "Arzhane Kapısı", "Enderun Kapısı" ve "Harem Kapısı" gibi adlarla anılmıştır. Enderun ve Birûn yapılarını ayıran Bâbüssaâde'nin Akağalar tarafından beklenmesi sebebiyle kapının diğer bir adı da Akağalar Kapısı olarak bilinir. Kapının üzerinde ve yanlarında tuğralı, yıldız yazılı birçok kitabe yer almaktadır (Uzunçarşılı, 1984).

Resim 1. 21: Arzhane Kapısı (URL-24)

1.2.3. III. Avlu (Enderun Meydanı)

Bâbüssaâde'den itibaren Saray'ın Enderun Avlusu veya Üçüncü Avlusu başlar. Saray iç hizmet teşkilatının görev yaptığı bir avlu olması sebebiyle 'Enderun Avlusu' olarak da bilinir. Enderun, padişahın ve onun hizmetindeki ak hadımlar ve Saray Ağaları'nın hizmet etmek üzere eğitim aldığı mekanlardan oluşmaktadır. Üç tarafı tamamen, bir tarafı kısmen revaklarla çevrili kare bir avlu olan Üçüncü Avlu; Bâbüssaâde ile İkinci Avluya, üç ayrı geçitle Dördüncü Avluya bağlanır (Ertuğ, 2012).

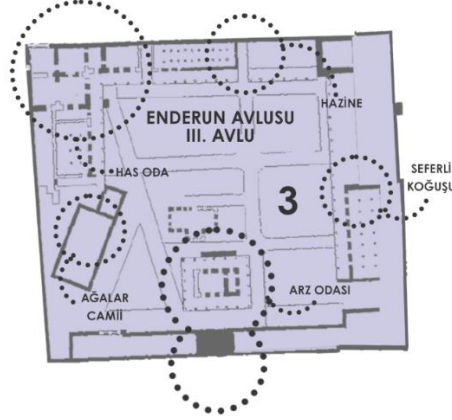

Resim 1. 22: Enderun Kütüphanesi (URL-25)

Resim 1.22’de bulunan Enderun Kütüphanesi, III. Ahmed döneminde 1718’de inşa edilmiştir. Bir bodrum katı üzerine üç çıkmalı, tek mekânlı köşk biçiminde planlanan yapı merkezi kubbe ile örtülüdür. Dört sütunlu, sivri kemerli kapı sahanlığına iki taraftan merdiven ile çıkılır. Yapının içi, 16. yüzyıl İznik çinileri ile kaplı olup, kubbe ve tonozlar Lale Devri'nin bitkisel motifleriyle malakârî tekniğinde süslenmiştir (Sakaoğlu, 2003).

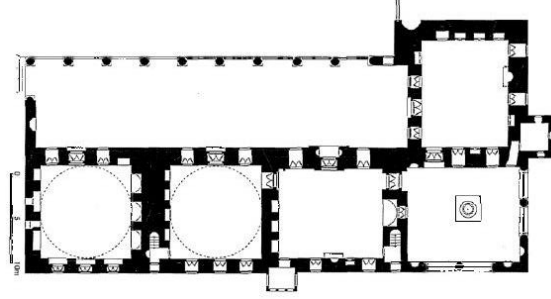
Avlunun kuzeyinde yer alan Has Oda, Hırka-i Saadet Dairesi olarak da bilinen kare planlı ve iki katlı bir yapıdır. II. Mehmed'in ve II. Bayezid'in burayı günlük çalışma ve dinlenme yeri olarak kullandığı düşünülmektedir. I. Selim'in Mekke ve Mısır'dan getirdiği kutsal emanetlerin bu binada muhafaza edilmesiyle birlikte ikinci bir işlev ve ad kazanmış, Hırka-i Saadet Dairesi olarak anılmaya

başlanmıştır. Has Oda'nın yanında bulunan Silahdar Ağa Hazinesi veya Emanet Hazinesi olarak bilinen mekân, I. Selim tarafından para ve silah hazinesi olmak üzere inşa ettirilmiştir (Ertuğ, 2012).

Şekil 1. 5: III. Avlu (Enderun Meydanı) Plan

Enderun Camii veya Ağalar Camii, Has Oda ile Kuşhane arasında konumlanmıştır. Şekil 1.5’de görüldüğü üzere Minaresi olmayan bu cami, mihrap cephesinin Kible'ye dönük olması sebebiyle avluda çapraz bir konumda yer almaktadır. Yapı, 1925 yılında "Yeni Kütüphane" olarak kullanılmaya başlanmış olup, sarayın kitap koleksiyonlarının saklandığı bir mekân haline getirilmiştir. Ağalar Camii'nin arkasında bulunan Akağalar Koğuşu'na bitişik olan Kuşhane ise padişahın yemeklerinin hazırlandığı mekândır. Kuşhane, iki katlı balkonlara sahip bir yapıdır (Ertuğ, 2012).

Resim 1. 23: Fatih Köşkü Planı (URL-26)

Resim 1.23'deki Fatih Köşkü ise III. Mehmed döneminde yapılmış olup, Sarayburnu'nun en yüksek noktasında bulunmaktadır. 1472'de inşa edilen bu yapı, tipik Türk evi planına göre tasarlanmıştır. Enderun Hazinesi'ne dönüştürüldükten sonra yapıda bazı değişiklikler yapılmıştır. İç Saray veya Enderun, padişahların Harem dışında günlük hayatlarını geçirdikleri alandır. Kasırlar, köşkler ve bahçelerden oluşan bu bölüme Bâbüssaâde adı verilen üçüncü bir tören kapısından girilmektedir. İç Saray, hanedan üyeleri ve İç Saray hizmetlileri dışında padişah iznine tabidir. Padişahın özel konutları, daireleri ve Enderunlular okulu ve koğuşları bu alanda bulunmaktadır. İç Saray'ın girişi olarak Bâbüssaâde Kapısı belirtilse de, bazı tarihçilere göre asıl giriş Orta Kapı'dır. Resim 1.24'de görülen III. Avlu'da Marmara Denizi'ne bakan Çizme Kapısı ile karşısında Gülhane Kapısı veya Sadrazam Kapısı bulunmaktadır (Sakaoğlu, 2003).

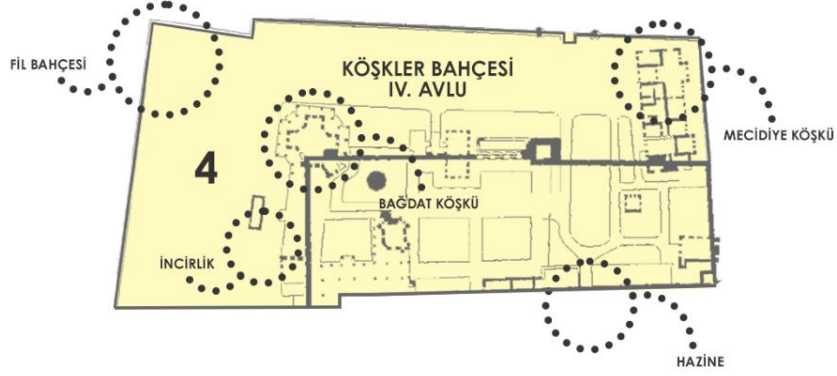

Resim 1. 24: III. Avlu (URL-27)

1.2.4. IV. Avlu (Köşkler Bahçesi)

Topkapı Sarayı'nın en son avlusu, Enderun Hümayun bölümünün de sonunu oluşturur. Saray erkânının yaşam alanlarının bir parçası olan bu dördüncü avluda on adet yapı yer alır. Genellikle Topkapı Sarayı iç bahçesi olarak kullanılan bu avlunun, Sofa olarak da adlandırıldığı bilinmektedir. Avluda, beyaz mermer döşemeli yüksek set üzerinde Revan Köşkü ve Hırka-i Saadet Dairesi bulunmaktadır. Revan Köşkü, IV. Murad döneminde 1635 yılında Revan Savaşı'nın anısına yapılmıştır. Bazı kaynaklar bu köşkün saray baş mimarı Hasan Ağa tarafından yapıldığını belirtirken, diğer kaynaklar ise devrin Hassa mimarı olan Kasım Ağa'nın eseri olduğunu iddia etmektedirler. Bağdat Köşkü ise Bağdat'ın daha küçük bir versiyonu olarak kabul edilir ve tek odalı, sekizgen köşeli ve kubbeli bir yapıdır (Bayrak, 1996).

Topkapı Sarayı'nın mimarisi ve genel olarak kompleksin en karmaşık bölümü olan Harem Şekil 1.5'te de belirtildiği gibi, sayısız daire, salon ve iç avludan oluşur. Harem bölümüne iki giriş vardır: biri Kubbealtı'nın bulunduğu alana, diğeri ise Enderun bölümüne açılır. Harem'e, padişah ile hanedan erkekleri dışında sadece zenci hadımağaları yani Karaağalar girebilir. Yaklaşık olarak 150 metre uzunluğunda ve 85 metre genişliğinde olan Harem, içinde çok sayıda avlu ve yapı barındırır. Haremdeki yapılar, mevcut yapının ihtiyaçlarına göre inşa edilmiş ve zamanla genişleyerek karmaşık bir yapı haline gelmiştir. Harem bölümünün genişlemesi, Topkapı Sarayı'nın genel olarak büyümesine de katkıda bulunmuştur (Sakaoğlu, 2003).

Şekil 1. 6: IV. Avlu (Köşkler Bahçesi) Plan

Resim 1.25'deki Bağdat Köşkü, Şimşirlik ve İncirlik bahçelerinin birleştiği noktada bulunmaktadır ve II. Bağdat Fethi'nin anısını taşır. IV. Murad tarafından 1639 yılında yaptırılmıştır ve Revan Köşkü ile benzer bir form ve sekizgen bir plana sahiptir. Orta bölümün üzeri fenerli bir kubbe ile örtülüdür. Köşkün etrafını saran saçak, yirmi iki adet mermer sütuna dayanmaktadır. Revağın altında dışarıya doğru taşan iki çıkması vardır. Dış duvarları alt pencerelerinin üst seviyesine kadar renkli mermer ile kaplıdır, buradan saçağa kadar renkli çinilerle süslenmiştir. Kapısı sedef kakmalı motiflerle süslenmiştir. Kubbe içi ahşaptır ve altın yaldız nakışlarla süslenmiştir. Kubbeden yuvarlak bir küre sarkar, kırmızı zemin üzerine altın yaldızlıdır ve altında incilerden oluşan uzun bir dizi bulunmaktadır (Diker, 2019).

Resim 1. 25: Bağdat Köşkü (URL-28)

Topkapı Sarayı'nın Lale Bahçesi yakınında bulunan Sofa Köşkü, Türk Konakları'nın 'selâmlık' dairesi tarzında bir yapıdır. 1676-1683 yılları arasında Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı döneminde yapılmıştır ve aynı zamanda Mustafa Paşa Köşkü olarak da bilinir. Sofa-i Hümayun'a ve alt bahçeye bakan iki cephesi vardır. Arka tarafı Lale Bahçesi seviyesindedir ve ön tarafta dışarıya taşkın iki ayrı çıkma bulunmaktadır, bu çıkmalar aşağıdan sütunlarla desteklenmiştir. Köşk bir divanhane, bir özel oda ve arayı bağlayan kapı aksamı ile üç bölümden oluşur. Avlunun Marmara Denizi cephesinde yer alan Sofa Camii'nin yerinde, II. Mehmed döneminde yapılmış Çadır Köşkü ve daha sonraki dönemde Silahdarağa Köşkü bulunmaktayken; 1809 yılında II. Mahmud bu yapıyı yıktırarak Sofa Mescidi'ni inşa ettirmiştir. Abdülmecid ise, bu mescidin yerine günümüzdeki camiyi inşa ettirmiştir. İç kısmındaki kalem işi bezemeleri ampir üslubunu yansıtmaktadır. Mecidiye Köşkü Resim 1.26'da de olduğu gibi, Fransız ampiri üslubunda inşa edilmiş bir yapıdır. Sultan Abdülmecid tarafından 1859 yılında Mimar Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır. İçi ahşap, dışı süslemeli kargir bir binadır. Bu köşk, Abdülmecid döneminde yapılan önemli yapılar arasındadır (Sakaoğlu, 2003).

Resim 1. 26: Mecidiye Köşkü (URL-29)

1.2.5. Harem-i Hümayun

Harem, İslam dünyasında saray yaşamının ayrılmaz bir parçası olan bir kurumdur. 'Harîm' kelimesinden türetilen bu terim, bir konutun hem kadınlarına hem de içinde yaşadıkları ayrı bir bölüme atıfta bulunur. Yüksek duvarlarla çevrili, sarayın diğer bölümlerinden izole edilmiş ve çok katlı bir yapıya sahip olan Harem topluluğu, 1924'teki tahrir çalışmalarında detaylı bir şekilde belgelenmiştir. Bu çalışmalara göre, Harem topluluğu yitmi birden yüz elli ikiye kadar kapı numaralarıyla belirlenmiş ve yirmi beş medhal-koridor, otuz aralık, bir kule, bir mutfak, iki hamam, iki helâ, iki çamaşırhane, bir gusülhane, bir hastane, iki camii, on sofa-salon, yüz on beş oda ve onbeş daireden oluşmaktadır. Ancak, daire ve koğuşların her birinin içerisinde birden fazla oda, hamam, gusülhane, helâ, mutfak, kiler, kahve ocağı gibi mekanlar bulunmaktadır ve bu detaylar sayıma dahil edilmemiştir. Örneğin, haremın Karaağalar (Meşkhane), Gözdeler, Cariyeler, Cariyeler Hastanesi, Darü'ssaâde Ağası, Hünkâr, Valide, Şehzadegân hamamları olmak üzere sekiz hamamı bulunmaktadır.

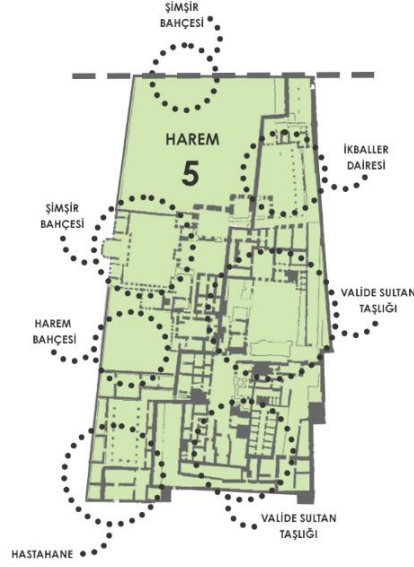
Harem Dairesi, genellikle üç katlı yapıları ve hareketli cepheleriyle dikkat çeker Şekil 1.6'da görülmektedir. Yaklaşık olarak 150 metre boyunda, 75-80 metre genişliğinde ve 12.000 metrekarelik bir alana sahiptir. Harem, açık ve kapalı alanlarıyla dengeli bir yerleşime sahiptir ve kuzeybatısında Harem Bahçesi ile İncirlik Bahçesi ve Arslanhane'yi çevreleyen yüksek bir duvarla sınırlanmıştır. Kuzeydoğusunda ise yine yüksek bir duvarla çevrilidir ve Şimşirlik Bahçesi'ne bağlanır. Harem Dairesi, tarih boyunca eklemelerle geliştirilmiş olup, bugünkü halini

15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yapılan eklerle almıştır. Batı cephesinde Baltacılar Koğuşu, doğusunda ise Resim 1.27'deki Gözdeler Taşlığı bulunmaktadır. Deprem ve yangınlar gibi olaylar nedeniyle bazı değişikliklere uğramış olmasına rağmen, Harem mimari açıdan sarayın en iyi korunmuş bölgelerinden biridir.

Resim 1. 27: Gözdeler Taşlığı (URL-30)

Harem yapıları ve mekanları genellikle II. Mehmed Dönemi'nden (1444-1481) kalmıştır. Ancak, I. Süleyman (1512-1520) ve III. Murad (1574-1595) dönemlerinde Harem Dairesi'nin bugünkü görünümünü büyük ölçüde etkileyen ekler yapılmıştır. Özellikle I. Süleyman'ın hasekisi Hürrem Sultan tarafından Harem'in sınırları genişletilmiş ve bu genişletilen alanlarda 16. yüzyıl Klasik üslubuyla yapılar inşa edilmiştir. Harem'in erken dönem izlerini taşıyan bazı yapılar arasında Altınyol, Kuşhane Mutfağı ve eski Hasekiler Dairesi bulunmaktadır. Hünkâr Hamamı, Karaağalar Koğuşu ve alt taşıyıcı sistemlerin bir kısmı ise Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.

Şekil 1. 7: Harem-i Hümayun Plan

Harem'in gelişim sürecine bakıldığında, Mimar Davud, Dalgıç Ahmet Ağa ve Sedefkâr Mehmet Ağa gibi mimarlar Harem'in daha düzenli ve ahşap ağırlıklı bir yapıya sahip olması için çalışmalar yapmışlardır. Ancak, 1665 yılında meydana gelen bir yangın sonrasında IV. Mehmet döneminde Harem'de taş, çini ve kâgir yapılar tercih edilmeye başlanmıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Harem, tekrar ahşap karakterli daireler ve odalarla yeniden şekillendirilmiştir.

Resim 1. 28: Altın Yol (URL-31)

Topkapı Sarayı'nın Harem bölümü, "Harem-i Hümayun" ve "Harem Dairesi" olmak üzere iki ana kısımdan oluşur. Harem-i Hümayun, padişahın resmi işlerinin yürütüldüğü, yönetim ilişkilerinin yürütüldüğü ve elçilerin kabul edildiği bir alandır. Resim1.28'deki Harem Dairesi ise saray ve bahçelerinden resmen ayrılmış bir alandır. Harem'in ana girişi ile arasına, Karaağalar, Hazinedar Ağalar, Musahipler, Saray dilsizleri ve cücelerine ait binalar ile Şehzadeler Mektebi ve Darü's-saâde Ağası Odası yerleştirilmiştir. Ayrıca bu bölümlere ait cami, hamam, çeşme ile ayakyolları da mevcuttur. Harem, Batı-Doğu ekseninde dört ana bölümden oluşur. Bunlardan ilki, Harem'in girişinde bulunan ve Darü's-saâde Ağası, Harem Ağaları daireleri, koğuş ve müştemilatını içeren bir alandır.

Resim 1. 29: Şadırvanlı Sofa (URL-32)

Bu bölümde, Araba Kapısı ile girildiğinde ilk yer olarak, içinde altı adet ahşap dolap bulunan ve aynı zamanda bir geçiş yeri olan Dolaplı Kubbe yer alır. Başka bir geçiş yeri ise Resim 1.29'daki Şadırvanlı Sofa'dır. Dikdörtgen planlı bu sofa bir kemerle iki bölüme ayrılmıştır. Duvarları ve kemerleri, çiçek desenli çinilerle kaplı bu mekân içinde Adalet Kulesine geçişi sağlayan bir kapı bulunmaktadır. Harem'in ikinci bölümü olarak ayrılan alanda; Haseki, kalfa ve cariyelere ait, daire, koğuş ve müştemilatı bulunmaktadır. Karaağalar Nöbet yerinden sol tarafta bulunan kapı ile geçilen bu mekânlardan ilki Cariyeler Üst Taşlığı'dır. Bu revaklı taşlığın etrafında bulunan iki katlı yapılar, cariyelerin, kalfaların ve ustaların kaldığı daireleri barındırmaktadır. Taşlığın solunda hastalar odası, hamam, kiler,

mutfak, çamaşırılık gibi ihtiyaç mekânları yer almaktadır. Harem dairesinde üçüncü bölüm olarak incelenebilecek alanda Valide Sultan, Kadınefendi ve Usta daireleri bulunmaktadır. Bu mekânları bünyesinde barındıran taşlıklardan biri Nöbet yerinden girilen Valide Sultan Taşlığı'dır. Revaklarla çevrili geniş bir avlu niteliğinde olan Taşlık, 15.yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır. İçinde bulunan yapılar daha geç dönemleri yansıtmaktadır. Üç taraftan klasik tarzda yapılmış olan taşlığın, dört cephesinde de iki katlı binalar yer almaktadır. Bu binaların giriş cephesinde, üst katta Hazinedar Usta Dairesi, alt katta ise eczane olarak değerlendirilmiştir. Taşlığın karşı cephesinde Valide Sultan Dairesi ve Harem Hamamı yer almaktadır. Resim 1.30'daki Valide Sultan Dairesi, Harem'in en özenli ve geniş mekânlarından biridir. Bu daire, Cariyeler Taşlığı ile Hünkâr Sofası arasında bulunur ve Valide Sultan'ın dinlenme, yatma, ibadet ve konuk kabulü gibi aktiviteleri için kullanılır. Harem'in dördüncü ve son bölümü ise Hünkâr, Şehzade daireleri ve müştemilatını kapsayan alandır. Bu bölüm Mabeyn-i Hümayun olarak da adlandırılmaktadır. Valide Sultan Dairesiyle ilişkili olan Harem Hamamları bu alan içinde yer alır. Hamam yolunda, Hünkâr Hamamı'nın karşısında, uzun koridorlar ve merdivenlerle birbirine bağlanan padişah odalarının içinde bulunduğu Hünkâr Dairesi yer alır. III. Osman, I. Abdülhamit ve III. Selim'in adlarını taşıyan odalar, padişahların dinlenme, oturma ve yatma ihtiyaçlarını karşıladığı mekânlardır.

Resim 1. 30: Valide Sultan Dairesi (URL-33)

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİSAFİR AĞIRLAMA MEKANLARI VE RİTÜELLERİ

Misafir ağırlama, tarih boyunca toplumların kültürel ve sosyal dokusunun önemli bir parçasını oluşturmuştur. Özellikle saraylar gibi önemli ve sembolik mekânlar, misafir ağırlama ritüelleriyle özgülleşmiş ve bu ritüeller, saray yaşamının merkezinde yer almıştır. Bu bağlamda, misafir ağırlama mekânları ve ritüelleri, iç mimarlık ve kültürel çalışmalar açısından derinlemesine incelenmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın odak noktası, Osmanlı Saraylarında misafir ağırlama mekânları ve ritüelleridir. Özellikle, 17. ve 18. yüzyıllarda Topkapı Sarayı gibi önemli bir merkezde gerçekleşen bu ritüellerin mekânsal ifade biçimleri üzerine odaklanılacaktır. Topkapı Sarayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi yönetimini barındıran, diplomatik ilişkilerin geliştiği ve misafir ağırlamanın önemli bir ritüel olduğu bir mekândır.

Bu bölümünde, misafir ağırlama mekânlarının ve ritüellerinin tarihsel ve kültürel bağlamı ele alınacak, ardından Topkapı Sarayı'ndaki misafir ağırlama geleneği üzerinde durulacaktır. Bu çalışmanın, Osmanlı saray yaşamının ve misafir ağırlama geleneğinin daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca, mekân tasarımının kültürel bağlam ve geleneklerle nasıl etkileşime girdiğinin anlaşılmasına da ışık tutması hedeflenmektedir.

2.1. MİSAFİR AĞIRLAMA MEKÂNLANI

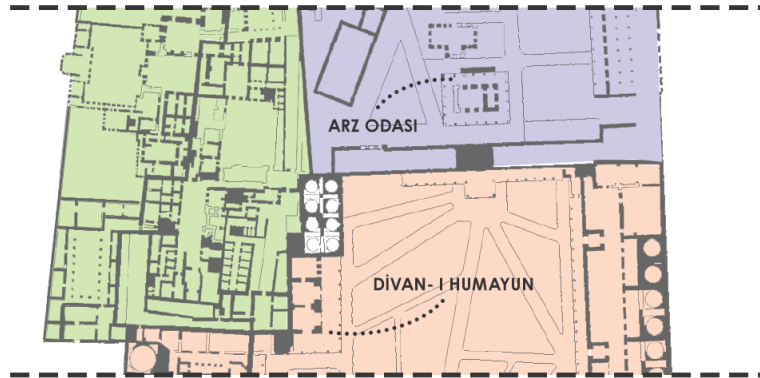
17. ve 18. yüzyılda Osmanlı'da saraylar, ülkelerin kültürel ve siyasi yaşamının merkezi olmuştur. Bu dönemde, Resim 11'deki misafir ağırlama mekânları, sarayların dikkate değer bölümlerinden birini oluşturmuştur. Osmanlı saraylarında, misafirlerin karşılanması ve ağırlanması bir nezaket göstergesinden öte politik ve diplomatik ilişkilerin yürütülmesinde kritik bir rol oynamıştır. Misafirlerin karşılanması, bir ritüele dönüşmüş ve sarayın önemli bir gösteriş unsuru haline gelmiştir. Ayrıca, bu mekânlar, farklı kültürlerden gelen misafirlerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmıştır.

Resim 2. 1: Kubbe Altı, Arz Odası Gravürleri (URL-34)

2.1.1. Toplantı Alanları

Topkapı Sarayı'nda, Şekil 3'deki Arz Odası ve Divan-ı Hümayûn gibi özel alanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun idari ve yönetim yapısının temel unsurlarını oluşturmaktadır. Şekil 2.1'de görülen Arz Odası, devlet işlerinin görüşüldüğü ve hükümdara sunulan dilekçelerin kabul edildiği önemli bir mekândır. Burası, hükümdara doğrudan ulaşılabilen bir alan olarak işlev görmektedir. Burası, padişahın ve üst düzey devlet büyüklerinin toplandığı bir mekândır. Divan-ı Hümayûn'da devlet işleri, vergiler, hukuk meseleleri, diplomasi ve diğer önemli konular görüşülmüş, kararlar alınmıştır. Divan, imparatorluğun iç ve dış politikasının belirlendiği, yasaların oluşturulduğu ve adaletin sağlandığı bir platform olarak işlev görmüştür. Bu mekân, sadece Osmanlı devletinin yönetiminde etkili olanlar tarafından değil, aynı zamanda yabancı elçiler ve diplomatlar tarafından da ziyaret edilmiş, dış ilişkilerin yürütüldüğü önemli bir yönetim kolu haline gelmiştir.

Şekil 2. 1: Arz Odası, Divan-ı Hümayun Plan

2.1.1.1. Arz Odası

Arz Odası'nın ilk kapısı Enderun Meydanı'na (Enderun Kütüphanesi), hükümdara ait olan arkadaki diğer kapısı da Bâbüssaâde'ye açılmaktadır. Yapının çevresinde saçaklı çatı alt kısmında bulunan mermer sütunlu revaklara ait bir gezinti yeri vardır. İçerideki bölümde taht, çeşme ve ocak mevcuttur. "Arza girmek" divanda gün aşırı yapılan toplantı zamanları Arz Odası'nda padişahla haftada dört, dört gün toplanıldığı zamanlar haftada iki gün devlet adamlarıyla görüşülmesidir. Osmanlı'nın teşrifatında kararlaştırılan sıraya göre önce yeniçeri ağası giriş yapar, orduyla ilgili durumları konuşup çıkardı, ayrıca vezirlik pâyesi de varsa Bâbüssaâde'nin sağ tarafında dururdu. Ardından kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşı eşliğinde kazaskerler arza buyurur, eğitim ve yargı ile ilgili durumları ve kararları iletmektedir. Divanhânedede bekleyen vezîriâzamlar ve vezirler, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdâsının haber vermesi üzerine onun refakatiyle Arz Odası'nda arza çıkarlardı. Arz odasına giriş sırası, devlet görevlilerinin unvanlarına ve rütbelerine göre belirlenirdi. Vezirlik payesi bulunanlar, defterdarlar ve nişancılarla birlikte arz odasına girerken, bu unvana sahip olmayanlar giriş yapamazlardı. Divan günlerinde Arz Odası'nın önemi daha da belirginleşirken, padişah istediği zaman burada devlet adamlarını kabul ederdi. Ayrıca, Arefe merasimlerinde taht, odanın Bâbüssaâde tarafına getirilerek hükümdarın merasime katılımı sağlanırdı. Bu düzenleme, tahtın önemli bir simgesel unsuru olarak Arz Odası'na atfedilmiştir. Resim 2.2'de bu giriş görülmektedir (Eldem & Akozan, 1982).

Resim 2. 2: Arz Odası Revakları (URL-35)

Arz Odası, dikdörtgen plana sahip ve yüksek zeminli bir yapıdır. Etrafı sütunlarla çevrili olan odanın üstü geniş saçaklı ahşap bir çatı ile örtülmüştür. Evliya Çelebi, bu yapıyı "Havernak Kasrı"¹na benzeterek, Fâtih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan bölümler arasında göstermiştir. Arz Odası, XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar çeşitli değişikliklere uğramıştır, ancak bu değişikliklerin, binanın esas planı üzerinde önemli bir etkisi olmadığı görülmektedir. Bâbüssaâde'den tarafta kalan cephesinde sağ yanında duvara birleşik bir çeşmenin Farsça kitâbesinden Kanûnî Sultan Süleyman (1520-1566) tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bir mekândan oluşan salonun köşesinde yer alan sedir biçimindeki tahtın, kubbesinin içini çeşitlendiren bezemeler arasında altın yaldızla yazılı belirli tarihlere göre mevcut sedir Sultan III. Mehmed devrinde 1005-1006 (1597-1598) yıllarında yaptırılmıştır. Bâbüssaâde'nin ön kısmındaki cephede, esas kapının üst bölümünde besmele-i şerifenin ketebesini Sultan III. Ahmed'in imzasını ve 1136 (1723-24) tarihini taşımaktadır. Resim 2.3'te Arz Odası'nın arkasında kalan bölümde, avluyu gören cephedeki kapının üstünde Sultan IV. Mustafa'nın tuğrası, onun adını ve 1222 (1807) tarihini veren sıralanmış bir kitâbe vardır. Yazıda, "Arz Odası'nı kıldı nev-bünyâd Sultan Mustafâ" gibi bir ifade geçtiği için, bu da padişahın bir yıl kadar süren kısa saltanatı sırasında burayı önemli biçimde revize ettirdiği anlaşılmaktadır. Bâbüssaâde'ye bakan cephedeki diğer kapının üstünde de "Hasbünellâhü ve ni'me'l-

¹ Fâtımîler döneminde (909-1171) İran şahlarından Numan Bin Münzir tarafından Mimar Sinimmar'a yaptırılmıştır. Yapım tekniğinden ötürü Havernak Kasrı günümüze kadar ulaşamamıştır.

vekîl” yazısının ketebesini Sultan II. Mahmud’un imzasını ve 1225 (1810) tarihini taşımaktadır (Sakaoğlu, 2003).

Resim 2. 3: Arz Odası (URL-36)

Saray, yabancı elçileri ve devlet ileri gelenlerini kabul salonu olarak kullanıldığı için padişahlar, Arz Odası'nın süslemesi ve iç dekorasyonuna özel bir önem vermişlerdir. Ancak, 1273 Şevval'inde (Haziran 1857) Sultan Abdülmecid döneminde, Arz Odası, Enderun Mektebi ve Akağalar Dairesi ile birlikte bir yangında zarar görmüştür. Bu yangın, Arz Odası'nın iç süslemesini ve ahşap aksamalarını tamamen tahrip etmiştir; ancak sedir-taht ve tunç kaplamalı ocak davlumbazı gibi bazı unsurlar kurtulmuştur. Yangın sonrası yapılan tamirat çalışmalarında, esas girişin her iki yanına Sultan Abdülmecid'in tuğraları ve onun "dâima muzaffer" olduğunu ifade eden iki mısra işlenmiş mermer levhalar yerleştirilmiştir. Ancak, bu tamirat sırasında Arz Odası'nın iç çini kaplamaları kaybolmuş, duvarlar eski etkisinden uzak nakışlarla süslenmiş ve iç kapı kanatları Avrupa'nın "ampir" üslubunda yeniden yapılmıştır. Arz Odası, Cumhuriyet'in ilk yılları ile 1946'da basit bir tamir geçirmiş, ancak son yıllarda daha kapsamlı bir şekilde restore edilmiştir (Taneri, 1978).

Resim 2. 4: Arz Odası Girişi (URL-37)

Arz Odası, mimari açıdan Edirne Sarayı'ndaki Arz Odası'na oldukça benzemektedir ve bu benzerlik ölçülerde de görülebilir. Yapı, taştan bir temel üzerine oturur ve kapalı mekânı $16,13 \times 10,36$ m boyutlarındadır, etrafında ise 4 m genişliğinde bir dehliz bulunur. Resim 2.4'te başlangıçta geniş saçak, ahşap direklere dayanırken daha sonra bu direkler devşirme sütunlarla değiştirilmiştir. Sütunların yirmisi yeşil breş ve ikisi beyaz mermerden yapılmıştır. Yapının ana gövdesi taş ve tuğla şeritler halinde inşa edilmiştir. Üçüncü avlu geriye doğru meyilli olduğundan, arka cephede avlu zemininden çevre dehlizine bağlantı çifte merdivenle sağlanmıştır. Revak sütunlarının mukarnaslı başlıkları ve sıralanan kırmızı ve beyaz taşlardan yapılmış sivri kemer dizileri, Osmanlı dönemi Türk mimarisinin klasik devri üslubuna işaret eder. Bu nedenle, bu revağın III. Mehmed'in saltanatı sırasında inşa edildiği tahmin edilmektedir (Diker, 2019).

Arz Odası, dikdörtgen planlı ve Bâbüssaâde tarafında iki girişi ile dikkat çeker. Ortada büyük bir pencere bulunurken, sağ tarafta sağır bir çeşme kabartmalarla süslenmiştir. Resim 2.5'te orta pencere, padişaha sunulan hediyelerin gösterildiği "mâruzat penceresi" olarak bilinir. Girişler, renkli taşlarla çerçevelenmiştir. Ana mekânın sağında bulunan iki küçük bölüm; bir helâ ve abdest odası, diğeri ise hediyelerin konulduğu alan olarak kullanılmıştır. Ana salonun üstü, ahşap çatıya gizlenmiş bir kubbe ile örtülüdür. Sağ ve sol duvarlarda, her birinde ikişer mermer çerçeveli dolap nişi bulunur. Sol taraftakilerin ortasında, son derece zarif bir ocak davlumbazı yer alır. Madenî kaplamasının dilimlerinde kazıma

teknikleriyle işlenmiş bezemeler ve ortasında şemseler görülür. Gerçekte bu madenî davlumbazın tombak tekniğinde altın yaldızlı olduğu da düşünülebilir (Diker, 2019).

Resim 2. 5: Maruzat Penceresi (URL-38)

Salonun bir köşesini kaplayan sedir Resim 2.6'da görülmektedir, dört ince direğin taşıdığı bir kubbeyle şekillenmiştir ve bu köşeye ayrıcalıklı bir hava katmaktadır. Direklerin ve kubbenin süslemeleri, değerli taş kakmalarıyla birlikte estetik bir açı sunar. Sedirin üst kısmı ve yastıkları ise altın simli işlemlerle bezenmiş ince örtülerle kaplıydı. Bu değerli işlemler günümüzde sarayın hazine kısmında sergilenmektedir (Sakaoğlu, 2003).

Resim 2. 6: Arz Odası Sediri (URL-39)

Arz Odası'nda dış duvarlarda kısmen çeşitli dönemlere ait çinilerle bezenmiştir. Ayrıca Resim 2.7'deki salonun duvarları çini kaplı dolap kapakları, pencere ve kapı ise sedef kakmalı, altın yaldızlı rengarenk nakışlarla bezenmiş olduklarına görülmektedir. Günümüze ulaşamamışlardır. Salon tavanının en azından renkli malakârî bir süsle bezenmiş olduğu varsayılmaktadır. Padişahlar elçileri burada huzurlarına aldıklarından bu törenlerin farklı tekniklerde işlenmiş pek çok sayıda resmi bulunmaktadır. Bu resimlerde ve töreni anlatanların yazılarında Arz Odası'nın estetik etkisi belirtilmekle beraber eserler akılda kalanlarla sonradan meydana getirildiğinden, iç süslemenin ayrıntılarını tam ve doğru olarak öğrenmek mümkün değildir (Eldem & Akozan, 1982).

Resim 2. 7: Arz Odası Çinileri (URL-40)

Arz Odası'nın sedir-taht tarafındaki duvarında, avluya açılan kapının yanında küçük bir selsebîl-çeşme bulunmaktadır. Bu çeşme, görüşmelerin dışarıdan duyulmamasını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Resim 2.8' de görülen çeşmeler açıldığında akan suyun kâselerden süzülürken oluşturduğu şırıltılar, konuşmaların anlaşılmasını önlemek için düşünülmüştür. Arz Odası, Edirne Sarayı'ndaki Arz Odası'nın bir benzeri olarak inşa edilmiştir ve 400 yılı aşkın bir süre boyunca tüm Osmanlı devlet teşrifatına ev sahipliği yapmıştır. Ancak, 1857 yangını sonrasında iç süslemelerini kaybetmiş ve daha sonraki yenilemelerde, esas mimarisine uygun

olmayacak şekilde değiştirilmiştir. Bununla birlikte, genel mimarisi ve dış estetiği, Osmanlı devri Türk sanatının köşk yapı sanatındaki önemini korumaktadır. Arz Odası, Osmanlı saraylarının politik ve diplomatik ilişkilerin yürütüldüğü önemli bir merkezi olmuş ve uzun yıllar boyunca sarayın önemini yansıtmiştir. (Sakaoğlu, 2003).

Resim 2. 8: Arz Odası eşmesi (URL-41)

Fatih, Has Oda Dairesi'ni yaptırırken Arzhane'yi divanhane olarak tasarlamıştır. Mekânın sonraki yüzyıllardaki kullanımı incelendiğinde, divanhane olarak kullanıldığı görülmektedir. XVII. yüzyıl seyyahları padişahların divan günlerinde ağalarla, önemli görevlere gitmek üzere izin alacaklarla veya taşradan İstanbul'a dönen ve bilgi vermek isteyen devlet görevlileriyle burada görüştüğünü kaydetmiştir. Arzhane'de padişahın oturduğu sedirin üzerine altınla örülmüş halılar serilmekte, bunların üzerine değerli inciler dikili koyu kırmızı kadife örtüler örtülmektedir. Duvarları kıymetli çinilerle kaplı, pencereleri perdesiz olarak tanımlanan bu oda, divanhane olarak kullanılan Arz Odası'nın mefruşatını da hatırlatmaktadır. Padişahın görüşmeler için sıklıkla kullandığı Arzhane'de zaman zaman elçi kabulleri de yapılmıştır. Örneğin 1696 yılında İran şahı Hüseyin şah'ın

tahta geçmesi üzerine gönderdiği elçisi Ebü'l Masûm Han'ın Sultan II. Mustafa ile görüşmesi Arz Odası'nda değil Arzhane'de gerçekleşmiştir. (Diker, 2019)

Tıpkı Arz Odası'nda elçi kabullerinden önce mefruşatının daha gösterişli örtülerle değiştirilmesi gibi Resim 2.9'daki Arzhane'de bulunan mefruşat da değiştirilmiştir. Padişahın oturduğu sedirin üzerine inci, elmas, yakut işlenmiş murassa zerbaft kumaş makat ve yastıklar konmuş, ocağa ocak yaşmağı örtülmüş, yere ağır zerdûz halı serilmiş, duvarlar perdelerle kaplanmıştır. Hünkârın oturacağı yer minderlerle yükseltildikten sonra samur makat döşenmiştir. Kubbeye çiçek şeklinde elmas şebeke, altıntop teller ile iri inciler ve kemerine zümrütler asılmıştır. (Diker, 2019)

Resim 2. 9: Şadırvanlı Sofa'dan Arzhane'ye Giriş Kapısı ve Kubbe, Topkapı Sarayı Müzesi (URL-42)

İstanbul'a gelen bir başka seyyah; "Padişah açık divan günlerinde Başağalarla, ya da önemli görevlere gidecek olup, kendisinden izin alacak olanlarla ya da İstanbul'a dönen ve kendisine çeşitli yerlerdeki durumlar hakkında bilgi verecek olanlarla burada görüşürdü. Bu oda ilginç fiskiyeleri olan küçük bir salona bitişiktir. İçinde bir sedir vardır. Bu sedire altınla örülmüş halılar değerli inciler dikili, koyu kırmızı kadifeler serilmiştir. Padişah bu sedirin (tahtın) üstüne oturur. Odada perde yoktur, onun yerine duvarlara çok iyi cins beyaz taşlar (çinilerle) döşenmiştir. Bunların üstüne güzel bir görüntü veren yapay dallar, çiçekler resmedilmiştir. Ayrıca hemen bitişiğinde bir küçük oda vardır ki içi altın kakmalı gümüş tabaklar ile doludur ve çok pahalı Acem halılarıyla döşelidir." Bilgilerini vermektedir (Sakaoğlu, 2003).

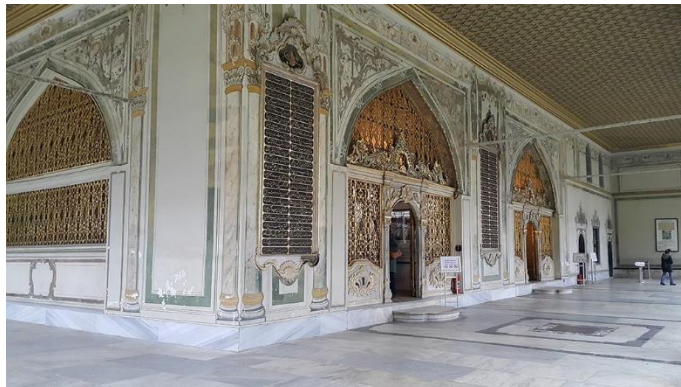
2.1.1.2. Kubbe Altı (Divan-ı Hümayun)

II. Mehmed dönemi (1451-1481) başlarında ahşap bir yapı olarak inşa edilen ilk yapı, I. Süleyman döneminde (1527-1529) Mimarbaşı Alaeddin tarafından yeniden yapılmıştır. Zaman içinde çeşitli onarımlar ve değişiklikler geçirmiştir. Yapının iç duvarları 16. yüzyılda mermerlerle kaplanmıştır ve süslemeleri ile revakın sütun ve kemerleri 16. yüzyıl dönemine aittir. 1792 yılında III. Selim döneminde yapılan onarımlar ve eklemeler ile günümüzdeki görünümüne kavuşmuştur. 1819 yılında II. Mahmud döneminde tekrar onarılan yapının cephesinde iki kitabe bulunmaktadır, biri III. Selim'e aitken diğeri II. Mahmud'a aittir. Yapı, kubbelere oluşturduğu için alt odalarına kubbealtı denir ve burada görevli vezirlere kubbealtı veziri denir (Sertoğlu, 1974).

Sarayın her noktasından görülebilen bu yapıya, orta kapıdan girilmektedir. Kubbealtı, avlu kısmında yer alan ve kubbeli ilk mekân olan Divan-ı Hümayûn, bu bölüme bağlı Divan-ı Hümayûn kalemi ve kararların yazıldığı defterlerin ve belgelerin saklandığı Defterhane olmak üzere üç ana kısımdan oluşmaktadır. Kubbealtı içerisindeki üç salondan sol taraftaki salon, divan üyeleri tarafından kullanılmaktaydı. Salonun etrafındaki sedirlere kubbealtı vezirleri ile Anadolu ve Rumeli kazaskerleri yerleşirken, ortadaki bölümde sadrazam bulunurdu. Divan toplantılarına ihtiyaç duyulması halinde şeyhülislam da katılırdı. Padişah ise

sadrazamın oturduğu yerin hemen üstündeki "Kasr-ı Adil" adı verilen kafesli pencereden divan toplantılarını takip ederdi. Divan-ı Hümâyun, haftanın 4 günü olan Pazartesi, Salı, Cumartesi ve Pazar günleri toplanırdı. Burada, Osmanlı devlet adamları toplanır, çoğu zaman sadrazam başkanlığında devlet meseleleri görüşülür, önemli davalar ve taşrada çözülememiş işler ele alınırdı. Ayrıca, padişahın kızlarının nikah törenleri de burada gerçekleştirilirdi. Divan toplantılarının ardından kubbealtında üç sofra kurulur, herkes kendi yerine otururdu. Sadrazam, yemek sonrasında divana ilişkin padişaha rapor sunar ve emirlerini alırdı. Divan toplantıları dışında, ordu seferlerinde, bayramlarda, tahta geçişlerinde ve yabancı elçilik kabullerinde de bu mekân kullanılırdı (Sevin, 2002).

Yapı içindeki ikinci salon olan Dîvân-ı Hümâyun Kalemî, divan kanunlarının onaylandığı mekândı. Resim 2.10'daki Kubbealtının arkasındaki dört köşeli yüksek kule, çevredeki olayların izlendiği bir noktaydı. Üçüncü kubbenin altındaki salonda ise devletin ana defter ve kayıtlarını içeren önemli defterler, sandıklar içerisinde korunmaktaydı. Bu mekân, her divan günü sadrazamın mührü olan "mühr-i hümâyûn" ile mühürlenirdi. İlk kubbe arasında reis-ül küttab ve dîvân-ı hümâyun kâtipleri bulunurdu. Bu üç kubbenin dışında, sekiz kubbealtında dış hazine muhafaza edilmekteydi. Bâb-ı Âli'de devlet işlerinin görüşülmeye başlamasıyla Kubbealtı'nın işlevi kısmen azalmıştır (Uzunçarşılı, 1984).

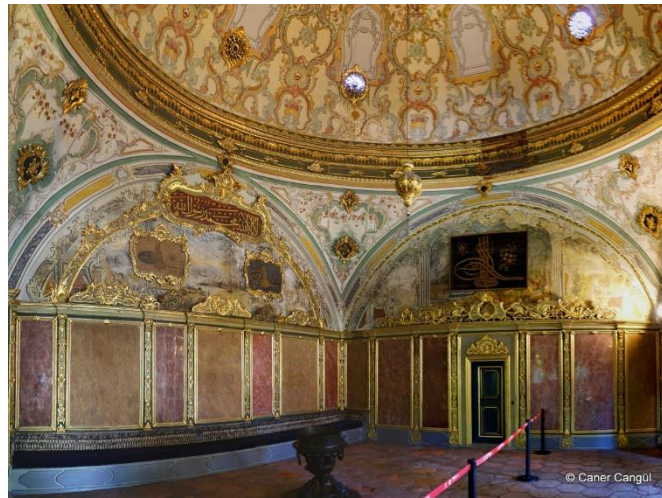

Resim 2. 10: Kubbe Altı (Divan-ı Hümâyun) (URL-43)

Kubbealtı (Dîvânihâne / Dîvân-ı Hümâyun), İkinci Avlu'nun kenarındaki yapı, adeta İmparatorluğun evrensel karakterini temsil etmektedir. Onbeşinci ve onaltıncı yüzyıllarda dünyanın yönetildiği bu önemli mekân, Saray'ın inşa edildiği dönemdeki

ahşap Dîvânhâne'nin yerine, 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Üç kubbeden oluşan yapı, 1665 Harem yangını sonrasında ciddi hasar görmüş ve Kubbealtı kapısı neredeyse yeniden inşa ettirilmiştir. Kubbealtı'nın dış cephesindeki kitabeler, yapının daha sonraki dönemlerde çeşitli tamirlerden geçtiğini göstermektedir. Geniş saçakları ve zarif parmaklıklarıyla Lale Devri'nin izlerini taşıyan Kubbealtı, derin kubbesi ve geniş pencereleriyle dîvân üyelerine aydınlık ve ferah bir çalışma ortamı sunmaktaydı. Kubbealtı'nın avluya bakan yanları geniş bir revakla çevrilmiştir (Aydın, 2013).

Beyaz mermer ve yeşil porfirden oluşan on bir sütunun üzerine oturan kemerlerle desteklenen revak, ahşap tavanla örtülüdür ve incelikli kalem işleriyle süslenmiştir. Divân toplantıları, haftada dört gün Kasr-ı Adl'in (Adalet Kasrı) altındaki Resim 2.11'deki Kubbealtı'nda gerçekleştirilirdi. Yanındaki kubbeli mekân Dîvân-ı Hümayun Kalemî, son oda ise belgelerin saklandığı Defterhâne olarak kullanılmıştır. Divân-ı Hümayun, Osmanlı hükümdarlarının başkanlığında toplanan bir kurul olup, devletin başlangıcından beri önemli bir rol oynamıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren padişahlar, Divân-ı Hümayun'a başkanlık yapmaktan çekilmiş ve toplantı salonundan ayrılan bir hücrede oturarak müzakereleri izlemeye başlamışlardır. Padişahlar, nadiren sesle değil, genellikle kafese vurarak toplantıyı sonlandırmışlardır. Divân'da alınan kararlar Mühimme Defterlerine kaydedilirdi (Gülen, 2011).

Resim 2. 11: Kubbe Altı (URL-44)

Divân-ı Hümayun'un ikinci önemli mekânı, Bâbüssaâde'nin hemen girişinden sonra yer alan Arz Odası'dır. Arz günlerinde, Kubbealtı'ndaki toplantı sona erdiğinde vezirler buraya gelerek belirli zaman aralıklarında padişaha lâyiha (kanun tasarıları) sunarlardı; sadrazam da telhis (bir sorun üzerine düşünce ve öneriler) sunardı. Padişahın onayıyla kararlar kesinleşir ve uygulanmaya başlanırdı. Arz işleminden sonra sadrazam Kubbealtı'na gelir, burada kendisini bekleyenler tarafından karşılanır, ardından defterler mühürlenerek ilgili dairelere geri gönderilir ve katılımcılar dağılırdı (Gülen, 2011).

Divan Meydanı'nda yer alan, geniş revaklı üç odalı ve üç kubbeli yapı, II. Avlunun sol tarafında bulunmaktadır. Sarayın yapıldığı dönemdeki ahşap Divanhane'nin ardından, XVI. yüzyılda Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Kubbealtı, Osmanlı sultanlarının başkanlığında toplanan ve devletin tüm meselelerinin görüşüldüğü bir kurulu ev sahipliği yapmıştır. Yeşil porfir ve beyaz mermerden oluşan on bir sütun üzerindeki kemerlere dayanan revak, ahşap bir tavana sahiptir. Kubbenin ve duvarların süslenmesinde on sekizinci yüzyıl kalem işleri ve renkli çiniler kullanılmıştır. Yapının iç süslemeleri ise 1725-1730 seneleri arasında yapılmış olup Barok ve Rokoko üslubu özellikleri taşımaktadır (Sevin, 2002).

Orta avlunun en önemli yapısı olan Divanhane (Kubbealtı), devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı merkezi bir konumdadır. Fâtih Sultan Mehmed döneminde inşa edilen yapı, Kanûnî Sultan Süleyman'ın vezîriâzamı İbrâhim Paşa tarafından yenilenmiştir. Bâbüssaâde'nin sol üst tarafında bulunan eski Divanhane, yapılan onarım sırasında biraz öne çekilmiştir. Divanhane'nin üst kısmında divan memurlarının çalıştığı bölüm ve Defterhane bulunurken, Bâbüssaâde revaklarına doğru ise dış hazine binası yer almaktadır. Divan toplantıları başlamadan önce çavuşbaşı mühürlü kapıyı vezîriâzam ve defterdar önünde açar, toplantı sona erdikten sonra ise aynı şekilde kilitlenirdi. Divan toplantıları, elçi kabulleri ve ulûfe dağıtımı gibi devlet işlerinin görüşüldüğü zamanlarda devlet adamları bu mekânda bulunurdu. Haftada dört gün gerçekleşen divan toplantılarında sabah namazından hemen sonra başlanır ve öğle yemeğinin ardından sona ererdi; bu süreçte devlet işleri sadrazam sarayına intikal ederdi. Diğer iki gün ise öğle yemeğinin ardından divan üyeleri ve yeniçeri ağası padişahla Arz Odası'nda buluşurdu (Uzunçarşılı, 1984).

Fatih Sultan Mehmed döneminde, bazen haftanın her günü olabilecek şekilde, daha sonra ise haftada dört gün toplanan Divan'a vezîriâzam, vezirler, kazaskerler, defterdarlar, nişancı, kaptan paşa ve beylerbeyiler gibi ana üyelerin yanı sıra gerektiğinde yeniçeri ağası ve şeyhülislâm da katılırdı. Ayrıca, daha geniş bir grup halinde, reîsülküttâb, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdâsı gibi divan kalemlerinin amirleri de bu toplantılara katılırdı. Bu durum, Alay Meydanı'nın haftada en az dört gün devlet adamları tarafından kullanıldığını göstermektedir. Cülûs merasimleri ve bayramlar gibi en önemli iki tören burada gerçekleştirilirdi (Resim 2.12.). Bu törenler sırasında, Bâbüssaâde önüne taht kurularak devlet erkânı, ulemâ ve ordu temsilcilerinin katılımıyla biat, kabul ve tebrikleşme merasimi düzenlenirdi. İkinci avluda yapılan törenlerden biri de elçi kabulleri idi. Elçi ve maiyetinin bir kısmı Ortakapı'dan karşılanıp Divanhane'ye getirilir, elçi ve yakın maiyeti divan toplantısının yapıldığı bölüme alınır. Genellikle askerlere maaşlarının verildiği günler olan ve bir galebe divanına denk getirilen bu günlerde, dış avluda ve orta avluda askerlerden oluşan büyük bir kalabalık toplanırdı. Elçilerin maiyetinde gelen bazı gözlemciler, sarayın orta avlusunda bekleyen askerleri, Divanhane'nin önünde elçinin maiyetini ve sağ taraftaki mutfaktan ziyafet için taşınan yemekleri detaylı bir şekilde anlatırlardı (Uzunçarşılı,1984).

Resim 2. 12: Jean-Baptiste Vanmour III. Ahmet'in Avrupalı Elçiyi Kabulü, 1725

(URL-45)

Divanhane'nin toplantı yapılan birinci odasının karşı duvarında bulunan kafesli pencerenin arkasında yükselen Adalet Kasrı (Adalet Kulesi), Topkapı Sarayı'nın en dikkat çekici yapılarından biridir. Fatih Sultan Mehmed döneminde sarayla birlikte tasarlanmış olan Adalet Kulesi'nin kaidesi, ilk yapıldığı yıllardan kalmış olup, üst bölümü zamanla yapılan tamirler sırasında değişime uğramıştır. Günümüzdeki görünümü büyük ölçüde II. Mahmud dönemine aittir. Adalet Kulesi'nin inşasında en önemli etken, divan toplantılarının vezîriâzâmın idaresine verilmesi ve hükümdarın istediği zaman divanı takip etmesi olmuştur. Kulenin arkadan Harem tarafına açılan bir kapısı, hükümdarın kimseye görünmeden buraya geçmesini sağlamaktaydı. Yapı ayrıca, Osmanlı hükümdarlarının adalet konusundaki önemine işaret etmektedir (Aydın, 2013).

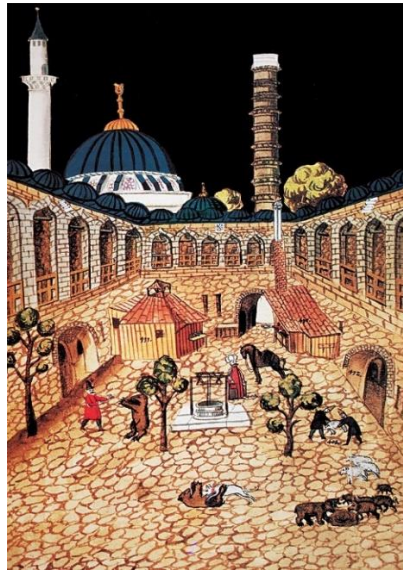
2.1.2. Misafir Odaları

Topkapı Sarayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, kültürel ve diplomatik merkezi olarak 17. ve 18. yüzyıllarda büyük önem kazanmıştır. Bu dönemde, sarayın misafir odaları, dış ilişkilerin ve diplomasi faaliyetlerinin yürütüldüğü stratejik noktalardan birini oluşturmuştur. Misafirlerin kabul edilmesi ve ağırlanması, Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ilişkilerindeki nezaket kurallarının yanı sıra, politik ve diplomatik ilişkilerin yönetiminde hayati bir rol oynamıştır. Misafir odaları, farklı kültürlerden gelen ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere özenle tasarlanmış ve detaylı süslemelerle donatılmıştır. Bu çalışmada, Topkapı Sarayı'ndaki misafir odalarının mimari özellikleri, işlevleri ve tarihsel önemi incelenecek ve sarayın diplomatik yaşamındaki kilit rolleri üzerinde durulacaktır. Misafir odalarının tasarımı ve işlevi, Osmanlı İmparatorluğu'nun uluslararası alanda prestijini artırırken, aynı zamanda imparatorluğun kültürel çeşitliliğini ve diplomatik karmaşıklığını da yansıtmaktadır.

Avrupa'dan gelen elçiler, Davutpaşa'yı geçtikten sonra şehir surlarının dışında, Asya ve Afrika'dan gelenler ise Üsküdar'dan karşılanır ve kayıkla İstanbul'a getirilirdi. Kalabalık elçi alayı, getirdikleri hediyelerle birlikte yürürken, İstanbul halkı için farklı bir ülkenin insanlarını görmek adeta bir görsel şölen niteliği taşırdı. Özellikle on altı ve on yedinci yüzyıllarda, İran elçileri getirdikleri filler, atlar veya

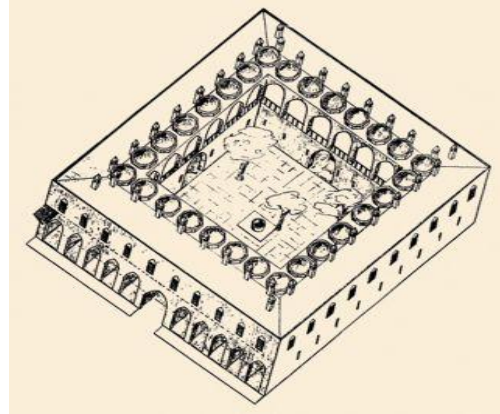
cariyeler ile büyük ilgi çekerdi. Gelen elçiye bir konak tahsis edilir ve günlük mutfak masrafları devlet tarafından karşılanırdı. Avrupa'dan gelen elçiler genellikle Çemberlitaş yakınındaki Elçi Hanı'nda konaklardı. Osmanlı Devleti'ni temsilen, reisülküttap elçiye hoş geldin ziyareti yapar ve amaçları ile ihtiyaçlarını öğrenirdi. Daha sonra sadrazamlık tarafından elçiye saraya gelmesi için bir kabul günü belirlenirdi, genellikle ulûfe divanının yapıldığı günlerden biri tercih edilirdi (Eyice, 1970).

On altıncı yüzyıldan itibaren İstanbul'a gelen birçok yabancı elçi, Elçi Hanı'nı ziyaret etmiş ve bir kısmı burada ikamet etmiştir. Albili Pierre Gylli (Gyllius), 1544-1547 seneleri arasında İstanbul'da bulunduğu, Elçi Hanı'nın yabancıların konakladığı bir mekân olduğunu belirtir. Hans Dernschwam ise, bir elçilik heyetiyle birlikte 1553-1555 senelerinde Anadolu'ya yaptığı seyahat sırasında İstanbul'a gelmiş ve burada Elçi Hanı'nda kalmıştır. Hanın bulunduğu yerde, elli yıl öncesine kadar güzel bir kilisenin olduğunu ancak Ali Paşa'nın bu kilisenin yerine, tamamen hayır işi olarak, hanı yaptırdığını aktarır. Dernschwam'a göre, 1539 senesi Aralık ayında Valpovo'da yenilgiye uğrayan Katzian kuvvetlerinden 6000'den fazla esir, Elçi Hanı'nda barındırılmıştır. Bu esirler, hanın duvarlarına işaretler, salibler ve harfler çizmiştir (Eyice, 1970).

Resim 2. 13: Elçi Hanı (URL-46)

Aynı seyyah, hanın ahırında gördüğü ve kopyaladığı bir kitâbenin önemli bir tarih belgesi olduğunu ifade eder. Kitâbenin metni Resim 2.13'te görüldüğü üzere şu şekildedir: "1515'de bunu yazdılar. Kral Laslo'nun beş elçisini burada beklettiler. Bilâyi Barlabaş iki sene burada kaldı... Hükümdar Kedeyi Se'kel Tamaş bunu yazdı, Hükümdar Selim Bey buraya (onu) yüz atla koydurdu." Bilâyi Barlabaş (Bilâyli Barnabas), Macar Kralı Ulasko tarafından elçi olarak II. Bayezid'e gönderilmiş, ancak İstanbul'a vardığında Osmanlı Devleti'nin başında Yavuz Sultan Selim'i bulmuştur. Selim, bu elçi heyetini bir süre Elçi Hanı'nda tutmuş ve daha sonra bütün seferlerinde yanında taşımış, ancak 1519 yılında geri dönmelerine izin vermiştir. Han yıkılırken kaybolan bu kitâbe, hanın Yavuz Sultan Selim'in 1512 yılı Nisan ayında tahta çıkışı sırasında var olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Elçi Hanı'nın 1509-1512 seneleri arasında yapıldığı kesinlikle belirtilebilir (Eyice, 1970).

Resim 2. 14: Elçi Hanı'nın tahmini olarak yapılmış restitüsyon denemesi (Ara Altun'un çizimi, Eyice, 1970)

Elçi Hanı, Orta Avrupa'dan gelen birçok elçinin konakladığı bir mekandır. (Resim 2.14) Bu elçilerin seyahatnamelerinde ve hatıralarında, han veya kervansaray hakkında oldukça detaylı bilgiler bulunmaktadır. Hanın Marmara Denizi'ne bakan arka tarafındaki pencerelerinden deniz görünse de bu pencereler demir parmaklıklı ve tahta kepenklerle kapatılmıştır. Bina tam bir kare şeklindedir ve ortasında büyük bir avlu ile bir kuyu bulunmaktadır. Konaklama yalnızca üst katta gerçekleşmektedir. Arkadaki odaların önlerini bir revak çevrelemektedir. Odalar, manastır hücrelerine benzer şekilde eşit ve küçüktür. Bina iç kemerler üzerine inşa edilmiş ve üstü kurşun kaplanmıştır. Busbeke (Busbeck), binanın birçok açıdan rahat olduğunu ancak birçok

dezavantajının da olduğunu belirtir. Her şeyin sadece temel ihtiyaçları karşılamak için yapıldığını, keyif ve zarafetin hiç düşünülmediğini ifade eder. Busbeck (Busbeck), binanın ana dezavantajları arasında ise bol miktarda haşeratın bulunması ve gelincik, yılan, kertenkele, akrep gibi zararlı hayvanların varlığını sayar (Unat, 1982).

Pâyeler, gerideki duvarlara yedi kuvvetli kemerle bağlanmış ve aralarına üç parmak kalınlığında demir gergiler konmuştur. Revaklarda oluşan bölümler, kurşun kaplı yirmi sekiz kubbeyle örtülü bulunmaktadır. Bu revağın arkasında dört tarafta kırk iki hücre sıralanır. Her biri onaltı ayak eninde ve boyunda olan bu hücrelerin içinde birer ocak bulunmaktadır. Zeminleri tuğla döşelidir ve biri revaka, diğeri dışarıya açılan ikişer pencereleri bulunur. Dışarıya bakan pencerelerin demir parmaklık ve tahta kepenkleri mevcuttur. Revaktan ışık alan pencereler ise kepenksizdir ve hiçbirinde cam bulunmamaktadır; kapı kanatları ise ahşaptır. Hanın üstü kubbelidir. Cadde üzerindeki cephede, kapının her iki yanında, kurşun kaplı 3 lachter (6m.) genişliğinde bir saçağın koruduğu on dükkân bulunmaktadır. Derschwan'a göre hanın içinde mutfak bulunmamaktadır (Eyice, 1970).

2.2. MİSAFİR AĞIRLAMA RİTÜELLERİ

Misafir ağırlama ritüelleri başlığı altında, Topkapı Sarayı'nın tarihî ve mimari önemi çerçevesinde misafirlerin karşılanması ve ağırlanması süreçleri ele alınacaktır. Bu bölümde, sarayın farklı bölümlerinde gerçekleşen misafir ağırlama süreçleri ve bu süreçlerin nasıl organize edildiği detaylı bir şekilde incelenecektir. Misafirlerin saraya girişi, karşılanması, Divan Meydanı gibi ana mekânlarda ağırlanması, iç avlular ve salonlarda konuk edilmesi gibi adımlar, bu başlık altında detaylı olarak açıklanacaktır. Ayrıca, misafir ağırlama ritüellerinin sarayın genel mimari yapısıyla nasıl ilişkilendirildiği ve bu ritüellerin sarayın kültürel ve sosyal dokusuna nasıl katkı sağladığı da bu bölümde vurgulanacaktır. Misafirlerin sarayda geçirdikleri süre boyunca yaşadıkları deneyimler ve sarayın misafirperverliğini yansıtan detaylar da bu başlık altında ele alınacaktır. Bu şekilde, misafir ağırlama ritüellerinin Topkapı Sarayı'nın tarihî ve mimari kimliğine nasıl katkı sağladığı ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

2.2.1. Protokol ve Görgü Kuralları

Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. ve 18. yüzyıllarda hüküm sürdüğü dönemlerde, Topkapı Sarayı sadece politik ve idari bir merkez değil, aynı zamanda önemli bir kültürel mirasın da simgesiydi. Bu dönemde, Osmanlı saraylarında misafir ağırlama ritüelleri oldukça detaylıdır ve Topkapı Sarayı'nın bu ritüelleri özenle uyguladığı bilinmektedir. Misafir ağırlama ritüelleri, sadece sarayın misafirlerini karşılama protokolü değil, aynı zamanda Osmanlı toplumunun otoritesini ve sosyal hiyerarşisini yansıtan önemli unsurlardır. Misafirlerin saraya girişi, bir törenle karşılanmaları ve saray içindeki yollarının belirlenmesi gibi adımları içeriyordu. Saraya gelen önemli devlet adamları, yabancı elçiler ve diğer konuklar, öncelikle dış kapıdan içeri alınırlar ve ardından bir dizi törenle karşılanırlardı. Bu karşılama törenleri, sarayın merasim meydanında gerçekleştirilir ve mümkün olan en görkemli şekilde düzenlenirdi (Necipoğlu 2007).

Misafirlerin saraya kabul edilmesinin ardından, onlara özel olarak ayrılmış olan misafir odalarına götürülürlerdi. Bu odalar, genellikle sarayın en gösterişli bölümlerinden birinde yer alır ve konukların rahatı ve konforu düşünülerek özenle tasarlanmıştır. Bu ritüeller, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü ve hoşgörüsünü yansıtan önemli unsurlardan biriydi ve Topkapı Sarayı'nın kültürel ve sosyal yaşamının önemli bir parçasını oluştururdu. Bu çalışma, Topkapı Sarayı'ndaki misafir ağırlama ritüellerinin detaylı bir şekilde incelenmesiyle, Osmanlı saraylarının iç mekân düzenlemesini ve misafir ağırlama geleneğini daha iyi anlamayı hedeflemektedir. (Necipoğlu 2007).

2.2.1.1. Divan-ı Hümayun Törenleri (Galebe Divanı)

Galebe divanı, Topkapı Sarayı'nda yapılan en göz önünde törenlerden biri olup, kapıkulu askerlerine maaş dağıtımı için düzenlenirdi. Bu büyük tören, elçilerin de görmesi için genellikle padişah huzuruna çıkarıldıkları günle eş zamanlı olarak gerçekleştirilirdi. Elçiler böylelikle Osmanlı Devleti'nde askerlere maaş dağıtımının yanı sıra devlet yönetimini de yakından gözlemleme fırsatı bulurlardı. Elçinin bu deneyimleri, dönüşünde anlatacağı bilgilerin önemli olacağı düşünüldüğünden, Osmanlı Devleti Galebe divanına büyük bir önem atfederdi. Tören öncesinde teşrifat

kuralları titizlikle uygulanır, saray detaylı bir şekilde süslenir ve görevliler tören kıyafetlerini giyerlerdi. Elçiler ise bu önemli an için günlerce önceden hazırlanır ve hiçbir hata yapmamak için teşrifatı öğrenirdi.

Resim 2. 15: Jean-Baptiste Vanmour, Büyükelçi Cornelis Calcoen, Sultan III. Ahmed'le görüşmesi, 1725 (URL-47)

Galebe divanı, Osmanlı dış ve iç politikası açısından büyük bir stratejik öneme sahipti. İç politika açısından, ordunun önemli bir kısmını oluşturan kapıkulu askerlerine maaş dağıtımını yapılarak onların memnuniyeti sağlanırken, dış politikada ise gelen elçilere büyük bir hürmet gösterilerek kralın mesajı alınır ve dış ilişkilerde istikrarlı bir yol izlenirdi. 16. ve 17. yüzyıllarda, Divan-ı Hümayun toplantılarının Paşa Kapışma Kayması ve düzensiz aralıklarla yapılmasının etkisiyle Ayak ve Galebe divanları önem kazanmıştır. Ayak divanında hızlı karar alınması gerektiği için teşrifat kuralları göz ardı edilirken, galebe divanı ise gösterişin ve teşrifatın en üst seviyede olduğu bir platform olarak dikkat çeker. Ayak divanlarında rapor hazırlanmazken, galebe divanında elçinin etkilenmesi ve devletin gücünün vurgulanması için daha heyecanlı bir atmosfer oluşturulurdu. (Resim 2.15) Bu, saraya daha fazla askerin ve çeşitli yemeklerin getirilmesiyle sağlanır ve Osmanlı Devleti'nin büyüklüğü tüm dünyaya yansıtılmaya çalışılırdı. Kaynaklara göre son ayak divanı 1700 yılında gerçekleşmişken, galebe divanı II. Mahmut'un divanı kaldırmasıyla 500 yıllık bir geçmişi tamamlamıştır. "Galebe çalmak" terimi, üstün gelmek, galip gelmek gibi anlamlara gelir. Burada, elçiye devletin gücünü ve etkisini göstermek, bir miktar da baskı kurmak amaçlanmaktadır. Diğer törenlerde ise sıkı

protokol kuralları geçerlidir. Diğer törenlerde ise sıkı protokol kuralları geçerlidir ve farklı ağırlama şablonları bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'ne yeni bir elçi geldiğinde, resmi kabul genellikle ulufe divanı gününe denk getirilmeye çalışılırdı ve bu özel divana "galebe divanı" adı verilirdi. Bu divanlar, normal ulufe divanlarından daha gösterişli ve önemliydi ve amacı, elçiye Osmanlı Devleti'nin iradesini ve otoritesini göstermektir. Galebe divanı terimi hakkında kesin bir bilgi olmamasına rağmen, bu terimin, Osmanlı diplomasi anlayışının savaşın farklı bir yolu olarak görülmesinden kaynaklandığına dair bir kabul vardır. Yeni gelen elçi, divan günü önce çavuş başı ağa eşliğinde Alay Kasrı'nın altında sadrazamın saraya gidişini izler ve daha sonra Bâbüsselâm'a getirilip nöbet odasında bekletilirdi. Elçi, bu kapıdan içeri alınırken, yeniçerilerin yemeklerine koşarak gitmeleriyle birlikte kabul edilirdi. Elçi divanhane getirilip oturtulduktan sonra, sadrazam Divit Odası'ndan etkileyici bir şekilde divanhane'ye girerken herkes ayağa kalkardı. Daha sonra, divana sunulan işler görülürdü ve ulufe dağıtımı gerçekleştirilirdi. Bunun ardından elçilik heyetine ziyafet verilir, devlet erkânı padişaha arzda bulunur ve son olarak elçi ve maiyetine hil'atler giydirilerek padişah tarafından Arz Odası'nda kabul edilirdi. Galebe divanları, uzun süren ve gösterişli törenlerdi. XIX. yüzyılın başında II. Mahmud'un kabul ettiği bir Fransız elçisinin kabul töreni, elçilik binasından saraya geliş gidiş dahil olmak üzere yaklaşık on iki saat sürmüştü.

Divan, Osmanlı İmparatorluğu'nda, padişahın veya vekili olan vezir-i âzâmın huzurunda, merkezi yönetimin işlerinin görüşüldüğü, devlet gelir ve giderlerinin düzenlendiği, devletin tüm kurumlarının denetlendiği ve aynı zamanda halktan gelen şikâyetlerin değerlendirilip karara bağlandığı meclisi ifade eder (Özbilgen, 2014). Divan-ı Humâyûn, Osmanlı İmparatorluğu'nda Orhan Bey döneminde kurulmuş olup, tüm devlet işlerinden birinci derecede sorumlu bir kurumdur. Hükümdarın nerede bulunduğuysa, divan o yerde kurulurdu. Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren ise padişahlar divanın başkanlık görevini vezir-i âzâmlara devretmişlerdir (Ortaylı, 2008).

Divan, başlangıçta her gün toplanırken, zamanla bu sıklık azalmış ve haftada sadece Cumartesi, Pazar, Pazartesi ve Salı günleri olmak üzere dört güne indirgenmiştir. Ancak, devleti ilgilendiren seferlerin başlangıç ve sonuçlanması, taht

değişiklikleri gibi önemli durumlarda olağanüstü toplantılar düzenlenirdi (Özbilgen, 2014).

Divan toplantısına katılacak olan devlet erkânı, tercihen sabah namazını Ayasofya'da kılar ve namazın ardından, yeniçeri ağası, süvari bölükleri ağası ve bir grup yeniçeri Sarayın Bâb-ı Hümâyûn kapısında karşılıklı sıralanırdı. Devlet erkânı ve diğer katılımcılar namazdan sonra bu noktada beklerlerdi. Kubbe vezirleri en son gelir ve yeniçeri ağası, her bir kubbe veziri geldiğinde atını öne sürerek selamlar, daha sonra yerine dönerdi. Önce gelen vezirin selam vermesiyle birlikte ardından gelen vezirin selamlanması, çavuşu tarafından yüksek sesle duyurulurdu. Bu adet doğrultusunda bütün vezirler sırayla selam alıp yerlerinde dururlardı. Ocak duacısı, yeniçeri ağasının bulunduğu yerin hemen önünde dua eder, Bâb-ı Humâyûn kapısı açıldıktan sonra ise kapıcılar kethüdası başta olmak üzere Reis'ül Küttab ve divan erkânı belirli bir düzen içinde içeri girerlerdi (Tozduman, 2010).

Sadrazam, divan erkânının toplandığı haberi alındığında evinden çıkarak ata biner ve saraya doğru yola koyulur. Bu yolculuk sırasında önde deliler ve gönüllüler; yaya, arkadaysa ağaları atlı olarak ona eşlik ederler. Sadrazam orta kapıya vardığında atından iner, kethüda bey koluna girer ve kubbe altında bulunan kapı eşiğine kadar ona eşlik eder; ardından kethüda bey selamlarını sunar ve geri döner. Divan toplantılarına katılacak olan üyelerin Kubbealtı'nda oturacakları ve duracakları yerler teşrifat kurallarına göre belirlenmiştir. Divanda, sadrazam Adalet Kulesi'nin altına otururken, sağ tarafında vezirler sırayla yer alırken, nişancı onların altında ve sol tarafta Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, onların altında ise defterdarlar yer alırdı. Sadrazam ve Kubbealtı vüzerasının oturduğu sedirin hemen üstünde padişahların divan toplantılarını takip ettikleri kafesli pencere olan Kasr-ı Adl bulunur. Kasr-ı Adl'e Adalet Kasrı'ndan girilir ve Harem'den ulaşılır. Divanda, reisülküttap, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, tezkireciler, selam çavuşu oturmaz, ancak ayakta hizmet ederlerdi. Divan toplantısı öncesinde herkes teşrifat kaidelerine göre yerine oturduktan sonra, sadrazamın iki yanına bakarak "sabahlarınız hayır olsun" der, divan ehli bu selamı alır. Divan toplantısı öncesinde Kubbealtı yanında Fetih Suresi okunur; surenin bitiminden sonra kapıcılar kethüdası, yeniçerilerin bulunduğu tarafa bakarak selam verir, yeniçeriler de çorbalarını alırlardı. Fetih Suresi'nin okunmasının

ardından Reis'ül Küttap divanhaneye girer, sol taraftan sadrazama yaklaşır, etek öper ve selam verir, sonra sol tarafına geçip telhis kesesini bırakırdı (Ortaylı, 2010).

Toplantı başladığı zaman Divan'a sunulan dilekçeler, sırayla okunur ve şeri ve örfi kanunlara uygun olarak değerlendirilir ve karara bağlanırdı. Sabah namazının ardından başlayan toplantı, genellikle öğle vaktine kadar sürerdi. Öğle yemeği saati geldiğinde, kapıda bekleyen Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası gümüş asalarını yere vurarak Divân erkânını bilgilendirirdi. Çavuşbaşı, aldığı mühürle defterhaneyi mühürler ve mührü tekrar sadrazama getirirdi. Bunu takiben Sadrazam, ayağa kalkar, her iki tarafa selam vererek ayrılır, vezirler de birbirlerini selamlar ve toplantı sona ererdi. Sadrazam, vezirler ve diğer devlet erkânının divan toplantılarında giyecekleri kıyafetler Kanunnamede belirtilmiştir (Özbilgen, 2014).

16. yüzyılda haftada dört gün toplanan Divan-ı Hümâyûn, on sekizinci yüzyıldaysa bir gün zor toplanan bir kurul haline dönüşmüştür. Divan-ı Hümâyûn'da savaşa ve barışa ilişkin kararlar alınırken, müftü de bu kararı teyit edecek fetvayı verirdi. Divan'da dünyanın dört bir yanını ve genel olarak her şeyi ilgilendiren meseleler ele alınırdı. Divan toplantısından sonra arza gidilecekse, sadrazam tarafından kaleme alınan terhis yazısı mühürlenerek padişaha gönderilir ve padişahın sadrazama Hatt-ı Hümâyûn geldiğinde, teşrifat kaidelerine uygun olarak arza girilirdi. Yeniçeri ağası arza girer, ocakla ilgili konuları arz eder ve çıkar. Bâbüssaâde girişinde, rütbesindeki üstünlüğü ve yaptığı işin ağırlığını vurgulamak için biri kürklü, diğeri sade olmak üzere iki hil'at giydirilirdi. Sadrazam ve vezirler arza girdiklerinde, sadrazam padişahın tahtının hemen sağına geçerken, diğer vezirler rütbesine göre selam vererek içeri girer ve yanına sıralanırdı. Sadrazam arza başladığında, vezirler sırasıyla sol tarafa geçerlerdi. Arz tamamlandıktan sonra İzn-i Hümâyûn çıktığında, sadrazam yer öper, vezirler selam verir ve sadrazamın arkasından arz odasından çıkarak divanhaneye doğru yola koyulurlardı (Özbilgen, 2014).

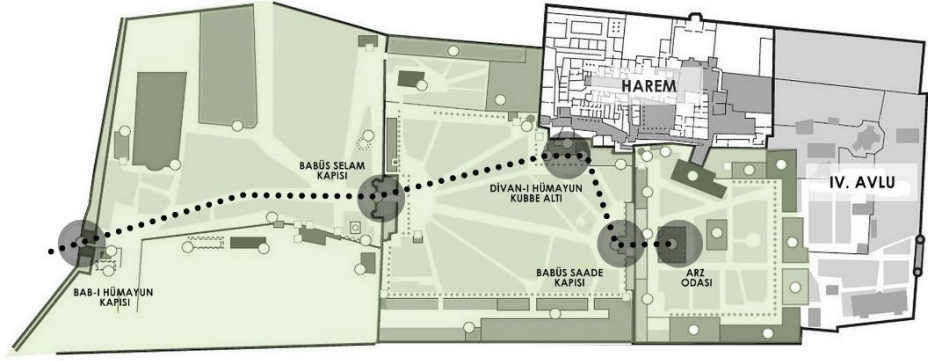
Divan-ı Hümâyûn'dan farklı olarak, diğer konuların karara bağlanması için alt divanlar bulunmaktadır. Ayak Divanı, Çarşamba Divanı, Cuma Divanı ve İkinci Divanı olarak bilinen bu alt divanlar, Divan-ı Hümâyûn'un yükünü hafifletmek amacıyla faaliyet göstermektedir. Kubbealtı, İkinci Avlu'nun kenarındadır ve onaltıncı yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman tarafından inşa ettirilmiştir. 3 kubbeden

oluşan yapı, 1665 Saray yangınında ciddi şekilde zarar görmüş ve Sultan IV. Mehmed tarafından neredeyse tamamen yeniden inşa edilmiştir. Yapı daha sonraki dönemlerde çeşitli tamirler görmüş ve bu tamir işlemlerine dair kitabeler Kubbealtı'nın dış cephesinde yer almaktadır. Kubbe ve kemer süslemelerinde Kanuni devri klasik süsleme motifleri göze çarpmaktadır. Kubbe göbeği ise 17. yüzyılın klasik süslemelerine sahiptir.

2.2.1.2. Elçi Kabulleri

Osmanlı ülkesine gelen elçiler kalabalık bir topluluk olarak İstanbul'a ulaşırlardı. Elçinin takımı içinde tercümanlar, din adamları, hizmetkarlardan başka İstanbul'u görmek isteyen meraklı ressam ve anılarını yazan maceraperestler de olurdu. Şekil 2.2'deki Elçi ve takımı sınırdan içeri girdikten sonra Osmanlı himayesinde kabul edilip, bir bölük yeniçeri askeri muhafız için daima yanlarında bulunurdu. Temel gıda maddeleri olan tayinatları da Osmanlı devleti tarafından verilirdi. Gelen elçiler ülkeye girdikleri sınıra en yakın idari amir olan beylerbeyi veya sancakbeyi tarafından kabul edilir, böylece ilk resmi görüşme yapılmış olur, güven içinde başkente gitmeleri sağlanırdı.

Elçiler saraya birlikte geldikleri kalabalığın içindeki muteber adamları ile gelirlerdi. Sabah sadrazamın gelmesinden sonra orta kapıda bekleyen elçi takımının bir kısmı içeriye divan meydanına alınır, bunlardan elçi ve seçtiği yakın adamları divanhaneye davet edilirdi. Topkapı Sarayı divanhanesinde yapılan bu kabul gününde sadece çok itibarlı Müslüman devletlerin elçilerine ayağa kalkıldığına dair kayıt varsa da çoğunlukla divan üyeleri elçiler için ayağa kalkmazlardı. Avrupalı elçiler sedirde oturmaktan rahat etmezler diye iskemleye buyur edilirdi. Elçi ve yakınındaki birkaç kişi divan toplantısı ile askere maaş dağıtılmasını izler ve geliş amacının ne olduğunu sadrazama hitaben anlatırdı (Sertoğlu, 1974).

Şekil 2. 2: Elçi Kabulü Ritüeli

Öğle yemeği divanhanede hazırlanır ayrı ayrı kurulan sofralarda elçi sadrazam ile aynı sofraya oturur, padişah tarafından kabul edilmeyecek ise yemekten sonra giderdi. Elçinin padişah ile görüşmesine karar verilmiş ise devlet adamlarının haftada iki gün arz odasında padişah ile muayyen görüşme sıralarını beklemek mecburiyetindeydi. İçerideki görüşmeler esnasında elçi ve yanındaki en fazla iki kişi Babüssaade 'de yani üçüncü kapının arasındaki odalarda bekler bu arada kendilerine kahve ikram edilirdi. Bir gün öncesinden saraya getirilmiş ve defterlere kaydedilmiş olan hediyeler elçinin padişah ile görüşmesi sırasında gösterilmek üzere hazırlanırdı. Elçi ve en fazla yanındaki bir veya iki kişi kapıcı başının kollarında arz odasına girerdi. Sadrazam ve vezirler elçinin kabul edildiği sırada içeride ve padişahın sağında ayakta duruyor olurlardı. Elçinin kendi devlet reisinden getirdiği nâme miralem ağa veya tercüman vasıtasıyla en alt sıradaki vezire verilir, esim 2.16'da da görüldüğü üzere o da sırayla bir üsttekine vererek sadrazam eliyle hükümdara sunulurdu (Sertoğlu, 1974).

Resim 2. 16: Jean-Baptiste Vanmour, II. Ahmet'in Elçi Kabulü, 1725 (URL-48)

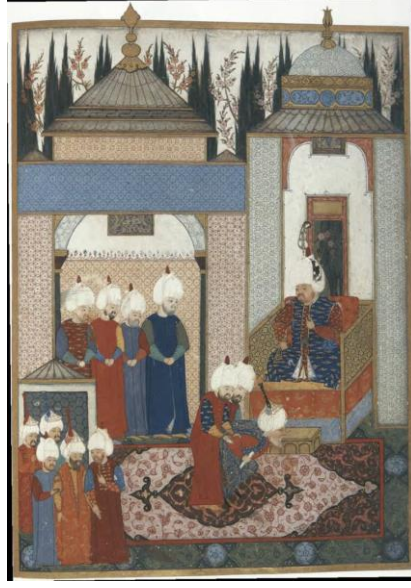
Devlet meseleleri divanhanede sadrazamla konuşulduğu için elçi yalnızca saygı ve nezaket ziyareti yapmış olurdu. Padişah her durumda elçiye hitaben Türkçe konuşur, bildiği bir lisan bile olsa elçinin konuşması tercüme edilirdi. Bu esnada getirilen hediyeler arz odasının penceresi önünden geçirilirdi. Kabul merasiminden sonra elçiler çıkarlar, orta kapı dışında kendilerini bekleyen adamlarıyla beraber konaklarına dönerlerdi. Elçilerin İstanbul'a girişi, saraya gidiş ve dönüşleri şehrin sokaklarını hareketlendirip şenlendiren bir etkinlik olup, İstanbulluların ilgisini çekerdi. Ayrıca elçi gelip konağına yerleştikten bir süre sonra, bazan padişah ava gider ve büyük bir alay ile şehre girerdi, böylece elçi ve takımı daha saraya gitmeden bu muhteşem gösteriden etkilenmiş olurlardı (Ortaylı, 2008; Özbilgen, 2014).

Resim 2. 17: Jean-Baptiste Vanmour, Elçi Onuruna Sarayda Verilen Yemek 1725 (Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu, Suna ve İnan Kıraç Vakfı)

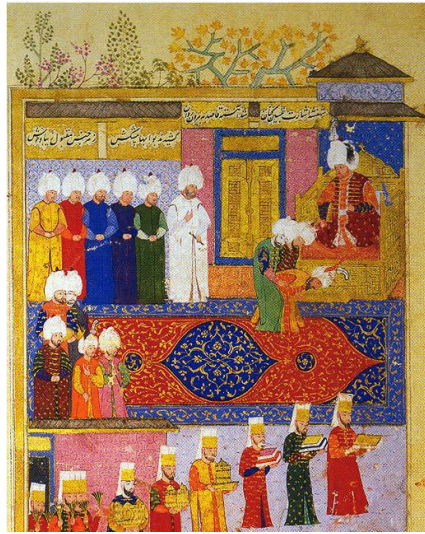
Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan on yedinci yüzyıla kadar, devletlerarası ilişkilerde kalıcı elçi bulundurma uygulaması yerine, meselelerin görüşülmesi için elçiler gönderilirdi. Resim 2.17'de Elçi ve maiyeti hakkındaki bilgiler, ilgili hükümdar tarafından Osmanlı padişahına ferman tarzında bir belge ile bildirilirdi. III. Selim dönemine kadar, elçilerin Osmanlı topraklarına girişlerinden ayrılışlarına kadar olan tüm masrafları Osmanlı Devleti tarafından karşılanırdı. Padişah, kadı ve sancak beylerine elçilerin güvenliği için talimatlar gönderir, onların refahı için menzilhanelerden faydalanırlar ve bütün masrafları devlet tarafından karşılanırdı; bu durum Osmanlı Devleti'nin itibarını arttırdı (Özbilgen, 2014).

Hıristiyan ve Müslüman devletlerin elçileri, yeniçerilerin ulufe dağıtımını günü olan Galebe Divanı'nda kabul edilirdi. Salı günleri gerçekleştirilen Galebe Divanı'nda, meşin torbalarda bulunan paraların bolluğu, aynı zamanda yeniçerilerin paralarını alırken gerçekleştirdikleri törenler elçilere gösterilir ve imparatorluğun ihtişamı dostlara ve düşmanlara sergilenirdi (Özbilgen, 2014).

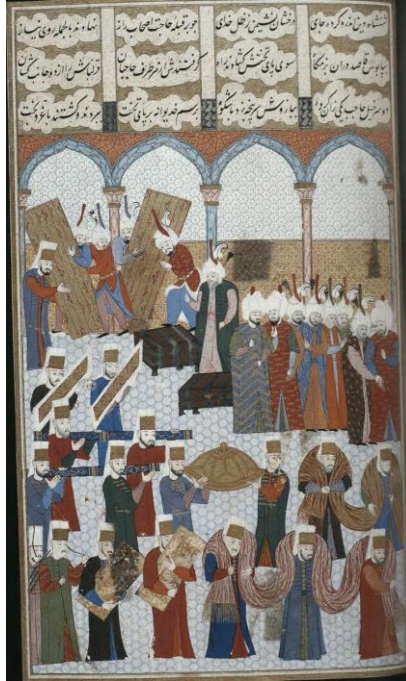
Resim 2. 18: Sultan II. Selim'in Safevi Elçisini Kabulü (URL-49)

Her elçinin İstanbul'a gelişi özel karşılama törenleriyle kutlanırdı. Elçinin varış gününde, onun için özel olarak hazırlanmış kumaştan yapılmış bir divan takımına sahip at, elçinin binmesi için gönderilirdi. Ayrıca, elçinin maiyetinde bulunanlar için de ayrı atlar tahsis edilirdi. Resim 2.18'deki Çavuşbaşı ve maiyetindeki diğer görevliler, özel sarıklar ve gösterişli kürkler giyerek karşılama törenine katılırdı (Tozduman, 2010).

Resim 2. 19: Sultan II. Selim'in Safevî Elçisi Şahkulu Han'ı Kabulü (URL-50)

Elçiler, Bâbû'nun selamına mazhar olup, kapıcıbaşı odasında kabul edilirdi, burada imparatorluk protokolüne uygun ikramlar sunulurdu. Çavuşbaşılar eşliğinde Kubbealtı'na yönlendirilen elçiler, bu noktada dini inançlarına göre farklı protokollerle karşılanırdı. Kubbealtı'nda bulunan Müslüman devlet elçileri için, Sadrazam dışındaki herkes ayağa kalkar; ancak Hıristiyan devletlerin elçileri için böyle bir uygulama görülmezdi. Resim 2.19'da görülmektedir. Saray mutfağından çıkan yemekler hem Müslüman hem de Hıristiyan devletlerin elçileriyle Sadrazam tarafından aynı sofrada paylaşılırdı. Ancak, nişancı ve defterdar gibi önemli devlet görevlileri, ayrı bir sofrada, genellikle Kaptan Paşa'nın başkanlık ettiği bir masa etrafında ağırlanırlardı. Elçinin maiyetinde bulunanlar da genellikle bu ayrı masada yer alırdı (Ortaylı, 2008; Özbilgen, 2014).

Resim 2. 20: Sultan III. Murad'ın İran Elçisini Huzura Kabulü (URL-51)

Eğer gelen elçi, Sultan tarafından kabul edilecekse, teşrifatçı tarafından hil'at ve kürk giydirilerek Bâbû's sa'âde kapısına getirilir. (Resim 2.20) Burada, elçinin güvenliği ve saygı ifadesi olarak, kapıcıbaşılar tarafından koluna girilir ve huzura götürülür. Kapıcıbaşılar eşliğinde arz odasına götürülen elçi, odanın içinde biraz ilerledikten sonra başı yere kadar eğilir ve geri geri yürütülerek odanın sonuna kadar

çekilirdi. Aynı protokol, elçinin maiyetine de uygulanırken, maiyet mensuplarının elçiden daha aşağıda bir pozisyonda yer almaları sağlanırdı (Ortaylı, 2008).

Padişah, saltanat tahtında otururken elçiyi kabul ettikten sonra elçi hiç oturmayacak, padişah ile göz teması kurmayacak şekilde, elleri önlerinde bağlı ve yüzleri yerde kıpırdamadan ayakta dururdu. Elçi, mensup olduğu hükümdarın tavsiyelerini sadrazama ileterek, padişahın fenerli tercümanı aracılığıyla dinlenirdi. Padişahın elçiye veya elçinin memleketine veya hükümdarına iletmek istediği bir mesajı varsa, bunu yine sadrazam aracılığıyla tercüman vasıtasıyla elçiye iletirdi. Eğer padişah elçiye bir mektup vermek istiyorsa, padişahın işareti üzerine taht üzerinde bulunan mektup sadrazam tarafından alınır ve sırasıyla ikinci vezire, üçüncü vezire uzatılırdı. Mektup en son vezire ulaştığında, Miralemağa tarafından alınarak elçiye verilirdi. Elçi, saygı göstergesi olarak mektubu öper ve huzurdan geri adımlarla çıkar (Tozduman, 2010).

Osmanlı saraylarında gerçekleştirilen etkinlikler ve törenler, imparatorluğun sosyal, kültürel ve siyasi yaşamının önemli bir parçasıdır. Bu etkinlikler ve törenler, devletin gücünü sergilemenin yanı sıra, toplumsal ve diplomatik ilişkilerin yönetilmesinde de önemli bir etkidir. "Etkinlikler ve Törenler" başlığı altında incelenen bu unsurlar, Osmanlı saraylarının iç düzenlemesinden dış ilişkilere kadar geniş bir yelpazede etkilerini göstermiştir. Bu başlık altında incelenen etkinlikler ve törenler, Osmanlı saraylarının sosyal hayatının merkezinde yer alır. Saray, birçok resmî ve dini etkinliğe ev sahipliği yaparken, aynı zamanda sanat, edebiyat ve eğlence etkinlikleriyle de canlı bir kültürel ortam sunardı.

Öte yandan, etkinlikler ve törenler sadece iç işleyişe değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ilişkilerine de büyük ölçüde etki ederdi. Elçi kabulleri, diplomatik görüşmeler ve uluslararası ziyaretler gibi resmî etkinlikler, Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle olan ilişkilerini şekillendirmede önemli bir unsurdur. Bu etkinlikler, devletin vizyonunu göstermenin yanı sıra, dostluk ve ittifakların pekiştirilmesine de hizmet etmektedir. Sonuç olarak, etkinlikler ve

törenler başlığı altında incelenen unsurlar, Osmanlı saraylarının sosyal, kültürel ve siyasi yaşamındaki önemli birer bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1.3. Kahve İkramı

Türk kahvesi kültürü, derin köklere sahip olan ve milli kültürün önemli bir parçası olarak değerlendirilen bir geleneği ifade etmektedir. Kahve kültürünün Osmanlı topraklarına gelişi, uzun bir tarihsel süreç olarak kabul edilir. Bu süreç, 16. yüzyılın ikinci yarısında ve 17. yüzyılın başlarında yaşanan dönemlerde gerçekleşmiştir. Genel kabul gören bir görüşe göre, kahve, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yemen'i fethetmesiyle tanışmış ve bu dönemde ilk kez İstanbul'a getirilmiştir. Osmanlı kaynaklarına göre, 1554 yılında Yemen'den getirilen kahve, İstanbul'da ve daha geniş Osmanlı topraklarında önem kazanmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun fethettiği bölgelerle birlikte, kahve tüketimi ve kültürü de hızla yayılmıştır. Osmanlı toplumunda kahve içmek, zamanla sosyal bir ritüel haline gelmiştir.

Kahvenin yaygın kullanımı, Osmanlı İmparatorluğu'nun etki alanlarının genişlemesiyle daha da artmıştır. Osmanlı kültüründe kahve içme geleneği, zamanla çeşitli ritüellerle zenginleşmiş ve kahve çekirdeklerinin öğütülmesi, demlenmesi ve sunumu gibi detaylar dikkate alınmıştır. Bu geleneğin sadece pişirme tekniği ve sunumuyla değil, aynı zamanda çevresinde şekillenen ritüeller ve geleneklerle de öne çıktığı bilinmektedir. Osmanlı döneminde, kahve hem sarayda hem de günlük yaşamın içinde sosyo-kültürel bir ikram olarak belirginleşmiştir. Özellikle saray yaşamında, kahve ikramı törensel bir atmosferde özenle gerçekleştirilmiştir. Kahve, Osmanlı saraylarında ilk olarak tüketilmeye başlanmış olup, saray misafirlerine ikram edilen tatlılar ve şerbetlerle birlikte sunulmaktaydı.

Osmanlı saray ve konak haremelerinde, kahve ikramı önceden belirlenmiş bir törensel protokol dahilinde gerçekleştirilirdi. İlk olarak gümüş tatlı takımı ile tatlılar (reçeller) sunulur, ardından kahve ikramı başlatılırdı. Resim 2.21'de görüldüğü üzere Kahve servisi için kullanılan güğüm, genellikle tombak, gümüş veya pirinçten yapılmış olup, ortasında kor ateş bulunan ve kenarlarına takılı üç zincirle taşınan bir sitile oturtulurdu. Sital örtüsü ise genellikle yuvarlak, atlas veya kadifeden yapılmış

olup, sırma, sim, pul, hatta inci ve elmas gibi değerli işlemelerle süslenirdi (Bostan, 2001).

Resim 2. 21: Hizmetçi Kız, Jules Joseph Lefebvre, 1880 (Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu, Suna ve İnan Kıraç Vakfı)

Kahve fincanı ve zarfların bulunduğu tepsiyi taşıyan kişi, stil örtüsünü önünde önlük gibi tutar ve tepsiyi dengede tutmak için iki elini kullanır. Bir diğer kişi, stil takımını taşırken, üçüncü kişi ise tepside porselen fincanları alarak stildeki güğümden kahveyi doldurur. Daha sonra fincanı altın, tombak, gümüş veya porselen zarfa yerleştirir ve zarfın ayağını iki parmağı ile tutarak misafirlere tek tek ikram eder. (Bostan, 2001).

“Otuza yakın cariye vardı. İçlerinden on tanesi seçme idi. Bunların en büyüğü yedi yaşında idi. Bu küçük kız çocuklarının hepsi de çok güzel giyinmişlerdi. Sultani eğlendirenler bunlardır herhalde. Kendisine oldukça pahalıya mal oluyordular. Bu yasta bir kızı yüz İngiliz lirasından aşağıya alamaz. Kıvrıkcık saçlarını hep çiçekten yapılmış çelenklerle süslemişlerdi. Bunlar onların başlıkları; sırmalı kumaştan elbiseler giymişler. Diz çökerek Sultan’a kahve ikram ediyorlar, elini yıkaması için su getiriyorlar. Yaşlı cariyelerin başlıca görevleri arasında bu küçük kızların yetiştirilmesi ve nakış öğrenmesi var. Hanımlarına öz evlatları gibi büyük bir titizlikle hizmet etmeleri gerekiyor.” (Kemaloğlu, 2005, s. 115)

Resim 2. 22: Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kütahya Çini ve Seramikleri Koleksiyonu

‘Esi (Sadrazam Halil Pasa) çok nazik davranarak, yemeğe kadar benimle görüştü. Yemekler size anlatılabileceği gibi fena olmayıp, Türk zevkine göre, çok çeşitli yapılmıştı. Burada nasıl yemek yapıldığına dair size bilgi verebilirim. Çünkü Belgrad’da üç hafta kadar bir efendinin evinde oturdum. Aşçılarına bizim için çok nefis yemekler pişirtti. İlk hafta yemekleri pek mükemmel buldum. Fakat sonunda bittiğimi saklamama sebep yok. Kendi usulümüzde bir yemek pişirtmek için müsaade istedim. Zannedirim alışkın olmadığım için bıktım. Çünkü bir Amerika yerlisi ne bizimkine ne de onlarınkine alışkın olmasa, mutlaka onlarınkini tercih eder. Türkler etleri çok fazla pişirip, doyulmuş baharat kullanıyorlar. Salçaları da çok keskin. Çorba yemeklerin sonunda veriliyor. Fakat sebzeleri bizimki kadar çeşitli. Sadrazamın esi, bana fevkalade bir misafirperverlikle hepsinden yedirdi. Onun nezaketi kadar fazla iştahım olmayışına canım sıkıldı. Yemekten sonra kahve, buhur verildi. Bu, gösterilen saygıyı ifade edermiş. İki cariye diz çöküp saçlarıma, elbiselerime ve mendilime kokular serptiler.’ (Kemaloğlu, 2005, s. 110)

Türk kahvesi, sadece lezzeti ve hazırlanışıyla değil, aynı zamanda sunumu ve içimiyle de estetik bir konuma sahiptir. Özellikle saraylarda, kahve sunumu özel bir törenle gerçekleştirilirdi. Misafirlerin ağırlandığı bölüme sitil örtüsü adı verilen örtü, iki kişi tarafından taşınarak öne getirilir, ardından kahve tepsisi sunulurdu. Tepsi ağır olduğunda ise iki kişi tarafından taşınırdı. Resim 2.22’deki Kahve, ibriklerden

fincanlara dökülür ve dağıtımı yapan kişi son olarak içeriye girerdi (Bulduk & Süren, s. 304-305).

Osmanlı saraylarında kahve ikramı için özel bir organizasyon olan kahvecibaşılık teşkilatı kurulmuştur. Vezirler için kahve ikram edilecek zamanlar ve bu merasimin nasıl yapılacağı, teşrifat kayıtlarına kaydedilmiştir. Özellikle Ramazan ve Kurban Bayramları'nın son günlerinde önemli devlet adamları saraya gelerek, Darü'ssaâde ağası veya silahtar ağasının odalarında kahve ikramı yapıldıktan sonra Huzur-u Hümayûna kabul edilmişlerdir (Tunç, 2014).

Osmanlı saray ve konak haremelerinde, misafirlere törenle kahve ikram edilmesi, tarih boyunca belirgin bir geleneği oluşturmuştur. XVII. yüzyılda resmi devlet erkânının toplantılarında kahve ikramı geleneğinin başlamasıyla birlikte kahve tüketimi önemli ölçüde artmıştır. Sarayda kahve, önemli bir ikram geleneği ve teşrifatının doğmasına yol açmıştır. Kahve ikramı merasimi, belirli kurallar ve ritüellere bağlı kalarak gerçekleştirilmiştir. Kahve ikramı için vezirlere belirlenen zamanlar ve bu merasimin nasıl yapılacağı, teşrifata kaydedilmiştir (Bostan, 2001).

Kahve içimi, kullanılan malzemeler bakımından kişilerin gelir durumuna bağlı olarak farklılık göstermiştir. Halkın tercihi genellikle topraktan yapılmış fincanlardan yana olurken, saray ve vezirlerin konaklarında ise altın ve çini kahve zarfları tercih edilmiştir. Kahve, sadece bir içecek olmanın ötesinde, devlet hayatından, teşrifattan ve günlük yaşama kadar büyük bir kültürel öneme sahiptir. Günlük yaşamın içerisinde de kahvenin önemli bir yeri bulunmaktadır. Kahvenin içilmesi sadece saraylarda değil, aynı zamanda kahvehaneler ve seyyar kahve ocaklarında da gerçekleşirdi. Bu sosyal mekânlar, farklı sosyal sınıflardan insanların buluşup kahve içtiği ve gündelik yaşamda önemli bir rol oynadığı yerlerdir. Ayrıca, kahvehaneler ve seyyar kahve ocakları, kahve kültürünün yüzyıllar boyunca yaşatıldığı ve geleneksel Türk temaşa sanatlarına ev sahipliği yapan yerler olarak da önemlidir (Orgun, 1982). Elçilerin ziyaretleri, Osmanlı devlet teşrifatında önemli bir yer tutar ve genellikle bir dizi törensel adımla gerçekleşirdi. Özellikle elçilerin ziyaretlerinde yapılan merasimlerin birkaç aşamasında kahve ikramı önemli bir yer tutardı. Orta seviye elçilerin bile, önemli bir ziyaret olsun veya olmasın, öncelikle sadrazam tarafından kabul edilirdi ve onlar için özel bir tören düzenlenirdi. Elçiler, genellikle çavuşbaşı tarafından karşılanır ve reisülküttap veya sadrazam tarafından kabul edilirdi. Ancak,

bazı önemli elçilerin padişah tarafından kabul edilmesi durumunda, özel bir merasim düzenlenir ve elçi Babüssaade'deki odalarda misafir edilir, buradaki ikram Babüssaade ağası tarafından gerçekleştirilirdi. (Orgun, 1984).

Örneğin, 1684'ün Temmuz ayında Selim Giray'ın padişahı ziyaret etmek üzere Edirne Sarayı'na gelmesi sırasında, veziriazam ile birlikte saraya girişi ve karşılanması özenle düzenlenmiştir. Padişahın bulunduğu yere yaklaştıklarında Darü'ssaâde ağası tarafından karşılanmış, birlikte kahve içilmiş ve ardından sadrazam padişahın yanına çıkmıştır. Bu törenin bütünü incelendiğinde, kahve ikramının ziyaretin önemli bir parçası olduğu görülmektedir (Ünsal, 1996).

Veziriazamın padişah ile ön görüşmesinin ardından, elçi Han'a davet edilmiş ve silahdar ile çuhadar ağaları Han'ın iki yanına alarak, darüssaade ağası önünde yürümüş ve padişaha arzda bulunmuşlardır. Han'ın bu görüşmesinin ardından yine veziriazam ile birlikte sarayına dönmüşlerdir. Örnek olarak, 1696'da II. Mustafa'nın tahta çıkışını tebrik etmek üzere gelen Acem elçisi Masum Han, Edirne'ye gelmiştir. Elçi, padişahı tebrik ettikten sonra, dönmeden önce yeniden Edirne Sarayı'na ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında, Kum Kasrı meydanında şadırvanlı avluda kahvesini sadrazam ile birlikte içmiş ve daha sonra kendisine serasere kaplı semmur hilat verilmiştir. Masum Han, ayrıca getirdiği nâmenin cevabını almak için sadrazam sarayına geldiğinde de kahve, şerbet ve buhur ikram edilmiş, sonrasında ise çavuşbaşı refakatinde kendi konaklarına gönderilmiştir (Orgun, 1984).

1702 senesinde, 26 Ekim'de Moskov Çarı'nın elçisi, saraydaki görüşmenin ardından sadrazamla kahve içmiş ve daha sonra kürkler giydirilmiştir. Gelen elçiler genellikle, Arz Odası'na girmeden önce bekledikleri divanhâne veya sofanın bulunduğu alanda kahve içerlerdi. Örneğin, 1719 yılı Eylül ayında gelen Nemçe (Avusturya) elçisine yapılan merasimde, Anadolu Hisarı'ndaki Amcazade'nin yalısında gerçekleştirilen ziyafet öncesinde veziriazamla yapılan görüşme sırasında kahve, şerbet ve buhur ikram edilmiştir. Kahve ikramı sırasında, sadrazama beyaz, elçiye ise kırmızı makrame verilmiş, tatlılar ayrı tabaklarda herkese ikram edildikten sonra kahveler sunulmuştur. (Resim 2.23) Örneğin, 5 Nisan 1718'de Edirne'ye gelen İngiliz balyosu, sadrazam tarafından kabul edilirken, sadrazama beyaz bez, elçiye kırmızı makrame verilmiş ve tatlılar herkese ayrı tabaklarda sunulmuştur. Tatlıların ardından ise kahveler ikram edilmiştir. Bu ikram sırasında, sadrazam kendi yerine oturduktan

sonra elçi kadife kaplı bir iskemleye oturmuştur. Sadrazamın Arz Odası'ndaki bu ikramda çavuşbaşı ağa, tezkireci efendiler, sadrazam, reisülküttap ve kethüda bey de bulunmuştur. Elçilerin İstanbul'da karşılandığı iskelelerde yapılan kahve ve buhur merasimi, Edirne'deki ziyaretlerde de farklı karşılama yerlerinde aynı şekilde gerçekleştirilirdi (Resim 2.23) (Orgun, 1982).

Örneğin, 1718 senesinin Eylül ayında Edirne'ye gelen Felemenk elçisinin karşılanması sırasında, elçiye sadrazamla görüşmeden önce Vezirbahçesi olarak adlandırılan bir yerde çavuşbaşı tarafından tatlı ve kahve ikramı yapılmıştır. Ayrıca, 1729 Temmuzunda Üsküdar'a ulaşan Eşref Han için de özenle düzenlenmiş bir ikram yapılmıştır. Han, bir gece Üsküdar'da kaldıktan sonra sabah İstanbul tarafına geçirilmiş ve burada çavuşbaşı tarafından karşılanmıştır. İskelede, gümrük adı verilen yerde kahve, şerbet ve buhur ikramı yapılmıştır. Eşref Han'ın sadrazamı ziyaretinde ise tatlılar ve altın tepsi içinde kahve ibrikleri sunulmuştur. Tatlılar, mücevherlerle süslenmiş küçük tabaklarda servis edilmiş, kahve ise zarflı fincanlarda sanatkârane süslenmiş şekilde ikram edilmiştir. Önemli bir misafir olan Orta Macar kralı Tökeli İmre'nin de ordugâhta sadrazamı ziyaret ettiği zaman kahve, şerbet ve buhur ikram edilmiş, ardından serasere (baştanbaşa) bir kürk giydirilmiştir (Ünsal, 1996).

Resim 2. 23: Jean-Baptiste Vanmour, Bir Fransız elçisinin İstanbul'da Büyük Vezir tarafından kabulü, 1725 (URL-51)

Gelen elçi, Çavuşbaşı tarafından karşılanır ve saraya alayla getirilerek, kısa bir bekleme süresinin ardından sadrazamın kabul odası olan arz odasında kadife kaplı bir iskemleye oturtularak misafir edilirdi. Eğer elçinin arz odasına alınması uzun sürecekse, beklemesi için Babiâsafi veya Babiâli'deki misafir odasında kahve ikramı yapılırdı. Asıl ikram ise sadrazamın karşısına oturduktan sonra gerçekleştirilir, önce ayrı ayrı tabaklarda tatlı, ardından kahve ikram edilirdi.

Örneğin, 1792 yılı Şubat ve Mayıs aylarıyla 1793 yılı Ocak aylarında Nemçe (Avusturya) fevkalade orta elçisi geldiğinde, Çavuşbaşı elçiyi Kireç iskelesinde karşılamış ve iskelede kahve ikram edilmiş, ardından törensel bir sırayla sadrazamlık makamına kadar gelinmiştir. Sadrazamın sarayında arz odasına alınan elçiye ise sadrazamın karşısına oturduktan sonra burada ikinci bir kahve ikramı yapılmıştır. Kaynakta bahsedilen şerbetin mücevherli kâse içinde ve buhurun murassa bir buhurdanlık içinde tebhir edildiği ayrıntı, pek sık görülen bir detay değildir (Tunç, 2014).

Resim 2. 24: Elçi kabulünde kullanılan kahvedan, gülabdan buhurdan, şekerlik, fincan ve zarflarından oluşan tombak bir kahve takımı. (TSM 25/3839)

Elçilerin sadrazamlık binasına geldiklerinde kethüda bey tarafından karşılanıp, divanhaneye veya bekleyecekleri sofaya yönlendirilmeleri ve burada kendileri için hazırlanan kahve ikram töreni ile ilgili çeşitli örnekler bulunmaktadır. Örneğin, 29 Mart 1798'de gelen Rusya orta elçisi Yakapolif, Babiâli'ye geldiğinde

teşrifat kesedarı ve divan tercümanı refakatinde kethüda bey tarafından karşılanmış, önce reisülküttap tarafından misafir edilmiş ve burada tatlı, kahve, şerbet ve buhur ikram edilmiştir. Yakapolif daha sonra sadrazamı ziyaret edip, meramını anlattıktan sonra yine aynı şekilde bir kez daha tatlı, kahve, şerbet ve buhur ikramı yapılmıştır (Resim 2.24) (Tunç, 2014).

2.2.1.4. Yemek İkramı

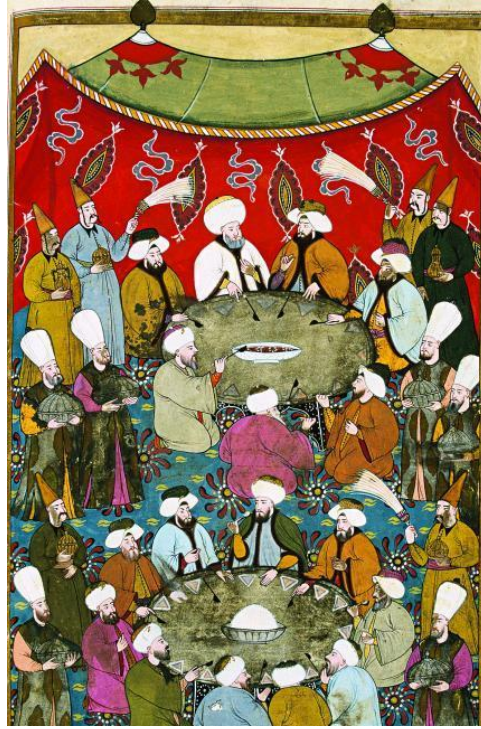
Yabancı ülkelerin elçilerine Osmanlı saraylarında verilen kabul törenleri ve divan ziyafetleri genellikle benzer bir protokol izlerdi. Gümüş sinilerle sunulan yemekler, saray görevlileri tarafından alçak masalara yerleştirilir ve misafirler küçük gruplar halinde oturarak yemek yerlerdi. Bu konuda, yabancı elçiler ve gezginlerin anlattıkları ile Osmanlı kaynakları, Türk toplumunda oldukça çeşitli bir yemek kültürü, gelenekleri ve uygulamalarının olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Osmanlı tarihindeki düğünler, donanmalar ve şenlikler, törenleri, konukları, armağanları, gösterileri ve ikram edilen yemekleriyle bir kültür mirası olarak öne çıkar.

Resim 2. 25: Yemek sofrası ve sahanlar (TSM) (URL-52)

Osmanlı döneminde bir ülkeye gelen yabancı elçiler, o ülkenin misafiri olarak kabul edilir ve tüm konaklama ve beslenme masrafları karşılanırdı. Osmanlı padişahları, elçilerin ülkelerine dönüşlerinde çeşitli hediyeler verirdi. Benzer şekilde,

elçiler de padişaha, sadrazama ve devletin diğer ileri gelenlerine çeşitli armağanlar sunarlardı (Unat, 1992). Örneğin, Macar Kralı olan I. Ferdinand, 1530'da Joseph Von Lamberg ve Niclas Jurischitz'i elçi olarak Kanuni Sultan Süleyman'a göndermiştir. Elçiler, 14 Kasım 1530'da saat sekizde saraya davet edildiler ve Padişah ile görüşmeden önce sarayda bir yemek verildi. Elçilerin bulunduğu salona yetmiş iki çeşit yemek getirilmiş ve her iki veya üç kişiye yedi çeşit yemek düşmüştü. Bu şekilde, törelere uygun kullanışlı bir ziyafet düzenlendi ve protokole göre dört ayrı sofraya kuruldu (Resim 2.25) (Curipeschitz, 1977).

Resim 2. 26: Ziyafet Sofrası (Vehbî) (URL-53)

Birinci sofrada, Hadım, İbrahim, Ayas ve Kasım Paşalarla iki elçi beraber gümüş masada oturmuş ve yemeklerini yemişlerdir. İkinci sofrada ise en yüksek iki din adamı bulunmaktaydı ve onlar da gümüş bir masada yemeklerini almışlardır. Resim 2.26'daki gibi Üçüncü sofrada, padişahın en yüksek rütbeli kalem amiri yemek yemiştir. Dördüncü sofrada ise padişahın dört mabeyincisi bulunmaktaydı. Yemek sırasında konuklara şerbet ikram edilmiştir. Dört paşa, yemekten sonra elçileri padişahın bulunduğu salona götürmüş ve burada yaklaşık yarım saat

kalmışlardır. Padişah, elçilere on bin akçe, ikişer adet altın eşya, çeşitli gümüş eşyalar, şallar ve mumlar hediye etmiştir (Curipeschitz, 1977).

İngiltere Kraliçesi Elizabeth'in gönderdiği ilk tam yetkili büyük elçi Edward Barton, sarayda yediği yemeklerin çeşitliliğini ve içilen şerbetin gül şerbeti olduğunu belirtmektedir. Barton'un 1595 yılında Mehmet dönemindeki saray kabul törenine ilişkin raporunda, elçinin gümüş sırmalı bir elbise içinde, ipekliler giymiş yedi adamı ve yaklaşık kırk yardımcısı ile birlikte kayıkla saraya ulaştığı anlatılmaktadır. Kıyıda elçiyi iki paşa ve yaklaşık elli çavuş karşılamış, hatta atlar bile getirilmiştir. Divana gelen elçi, sadrazam tarafından karşılanmış ve kraliçeden gelen mektubu alınmıştır. Ardından, yan odada hazırlanan ziyafete geçilmiş, yüzlerce kap yemek sunulmuş ve genellikle haşlama ve ızgara çeşitlerinin bulunduğu yemeklerin yanında gül suyu ve şeker katılmış şerbet içilmiştir. Resim 2. 27'de Yemek dağıtımı sessizlik ve düzen içinde gerçekleşmişken, sofranın kaldırılması oldukça gürültülü ve düzensiz olmuştur (And, 1969).

Resim 2. 27: Bir ziyafet sofrası (İntizâmî) (URL-54)

İstanbul'daki Fransız sefaret görevlilerinden Petis de Croix, 1674 yılında Sultan IV. Mehmet'in sofrasında sunduğu yemekleri büyük bir beğeniyle karşılamıştır. Bu ziyafetin menüsünde gül yapraklarıyla süslenmiş çeşitli mevsim salataları, "martaban" adı verilen kaplarda sunulan kuzu ve piliç kebabları, tereyağında ve soğanda kızartılmış, kaymak, şeker ve gül suyu ile fırınlanmış

güvercin, çeşitli balık türleri, piliç dolması ve etli yaprak sarması, çeşitli çorbalar, pilavlar, börekler, iğdiş edilmiş horoz pilicinden yapılmış tavuk göğsü, bademli baklava, misk ve amberle pişirilmiş elma ve armut tatlısı, kiraz paludesi, hoşaf ve çeşitli şerbetler bulunmaktadır (Ünsal, 1996).

İngiliz elçisi Sir Daniel Harvey'in yanında elçilik kâtabi olarak görev yapan John Covel, IV. Avcı Mehmet'in 27 Temmuz 1675 tarihinde Edirne'de elçiyi kabul ettikten sonra düzenlenen yemek hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Yemeğe katılan önemli devlet görevlileri, Nişancı, Defterdar ve Sadrazam paşalar ve elçi, ellerini yıkadıktan sonra birbirine benzeyen küçük yuvarlak masalar içeri taşınmış ve masaların üzerine kumaş veya deri örtüler serilmiştir. Her masaya ekmekler ve tahta kaşıklar konulmuş, başlangıç için dereotu, zeytin, maydanoz, gibi malzemeler sunulmuştur. Ayrıca salamura, turşu, biber ve tuz da masalara eklenmiştir. Nişancı, Defterdar ve Sadrazam için ayrılan masalar da aynı şekilde donatılmış, elçi içinse ayrı bir yer ayrılmıştır Resim 2. 28'de görülmektedir (Ünsal, 1996).

Resim 2. 28: Aşçıların yemek pişirmesi (İntizâmî) (URL-55)

Nişancının masasına Mr. Hyet (ticaret ataşesi) ve Mr. North (Hazineedar), Defterdarın masasına sekreter Mr. Cook ve ben oturmuştur. Diğer tüccar ve beyler başka bir oda da bazıları Reisül-Küttabın, bir bölümü de Çavuş başının masasında ağırlandılar. Bizim bulunduğumuz yerdeki masaya da eşit muamele edildi. Yirmi tabak et teker teker getirildi. Yemeklerin biri biterken, diğeri zaman yitirmeden düzenli bir biçimde dağıtıldı. Yemek dağıtım işi o kadar düzenliydi ki, ayrı masalara

hizmet verenlerin becerisi sayesinde bütün masalar aynı anda bitirildi. Peçete yerine kucaklarımızda havlular vardı, bunlar ellerimizi silmek içindi. Bu havlunun daha küçüğü ama daha kalitelisi vardı ki, bu da ağızımızı ve sakalımızı silmek için konulmuştu (Ünsal, 1996).

Bu yemekte verilen yemekler servis sırasına göre; önce mantarlı, sosu olmayan şişte çevrilmiş piliç, kızarmış güvercin (keklik de olabilir), sonra kızarmış acılı kebab, içi et ve pirinçle doldurulmuş asma yaprağında dolma (etli yaprak sarma), pirinç ve buğdayla pişirilmiş çorba, sonra, tavuklu pilav, adını veremediği çok lezzetli bir yemek, çam fıstıklarıyla dolu başka bir pilav (iç pilav), üzüm hoşafı, daha sonra içinde et parçaları olan fırında pişirilmiş börek (talaş böreği), sonra güzel bir sütlü tatlı (sütlaç veya muhallebi), balla tatlandırılmış bir tatlı, susuzluğu gidermek için güğümlerle getirilen limonata ve şerbetler. Covel et yemeklerinin eller ile yendiğini belirtmektedir (Nutku, 1995). Osmanlı ziyafetlerinde mutlaka birkaç çeşit et yemeği, şerbet, sütlü ve hamur tatlıları bulunmaktadır (And, 1969).

Resim 2. 29: Porselen yemek kabı ve kaşık (TSM) (URL-56)

Roma İmparatorluğundan II. Selim'e gönderilen elçi David gümüş takımlarla yemek yenildiğini; 1741'de gelen Fransız elçi Comte de Castellene ise yemek zehirli ise renk değiştirdiği söylenen Resim 2. 29'daki Çin porselenlerinden seladon takımlarla servis edildiğini bildirmektedir (Nutku, 1995). 1776 yılında Rusya büyükelçisine Boğaz içinde Sedaret Kethüdası Mustafa Ağa tarafından sarayda verilen ziyafette yetmiş çeşit yemeğin servis edildiği ve bu yemeklerin Resim 2.30'daki gümüş sahanlarla getirildiği bildirilmektedir (Orgun, 1982).

Resim 2. 30: Yemek kazanı (TSM) (URL-57)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TOPKAPI SARAYI'NDAKİ MİSAFİR AĞIRLAMA MEKÂNLARININ DEĞERLENDİRMESİ

Bu başlık altında yapılan değerlendirmeler, Topkapı Sarayı'nın mimari yapısını, iç düzenlemesini ve tarihini anlamak için incelenmiştir. Sarayın farklı bölümleri ve yapıları, mimari açıdan incelenirken, tarihsel ve kültürel bağlamda da ele alınmıştır. Sarayın iç mekânları, yaşam tarzı, idari yapılanması ve günlük işleyişi gibi unsurlar, Osmanlı toplumunun ve devletin işleyişi hakkında önemli bilgiler verir. Topkapı Sarayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun 600 yıllık tarihinde 400 yıl boyunca devletin idare merkezi olarak kullanılmış, Osmanlı padişahlarının yaşadığı bir saraydır. Bu tarihi mekân, içinde barındırdığı zengin tarihsel, iç mekânsal ve mimari detaylarla büyüleyici bir anıt niteliği taşır. Osmanlı kültürünün sarayları, mimari açıdan teknik ve görsel ifadeleri gelişmiş mekanlar oluşturmakla birlikte öte yandan misafir ağırlama ritüelleriyle de öne çıkan mekânlar sunar. Osmanlı saraylarının iç mekanlarını detaylı bir şekilde incelendiğinde, misafir ağırlama ritüellerinin iç mekân tasarımındaki etkileri, misafir ağırlama konusundaki geleneksel yaklaşımlarıyla birlikte, iç mekanlardaki mimari çözümleriyle de dikkat çekmektedir. Her dönemdeki saray mimarisindeki değişiklikler, sadece estetik tercihleri değil, aynı zamanda toplumun kültürel ifadesini, sanat anlayışını ve günlük yaşam biçimlerini de yansıtmaktadır. Saray mimarisinin evrimini anlamak için hem mimarlık tarihi hem de kültür ve tarih disiplinlerini entegre ederek, işlev-mekân bağlantısı üzerinden kültürel ve sosyal etkilerin incelemek gerekmektedir.

3.1. GELENEKSEL RİTÜELLERİN İÇ MEKÂNA YANSIMASI

Elçi kabulleri gibi geleneksel ritüellerin, iç mekânda nasıl yansıdığı, Osmanlı saraylarında mimari düzenlemeler ve iç mekân tasarımları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Geleneksel ritüeller, bir toplumun kültürel ve sosyal yaşamının önemli bir parçasıdır. Bu alanlarda kullanılan malzemeler, renkler ve süslemeler, ritüellerin iç

mekâna yansımasını gösterir..Bu ritüellerin yansımaları, mekânın kullanımını ve atmosferini şekillendirir. Kısaca özetlemek gerekirse;

- Topkapı Sarayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi yönetimini temsil eder.
- Sarayda elçi ağırlama siyasi bir ritüel haline gelmiştir.
- Harem, Arz Odası, Divan Meydanı gibi bölümler misafirleri ağırlamak için kullanılır.
- Elçilerin kabulü protokolünde Arz Odası ve Divan- 1 Hümayun önemli bir yere sahiptir.
- Kahve ikramı ve elçi onuruna verilen yemekler saray yaşamında önemli bir sosyal ritüeldir.

Bu ritüellerin iç mekâna yansıması, sarayın yapısını ve düzenini belirleyen temel unsurlardan biridir. Sosyo-kültürel bir ritüelin iç mekân tasarımını şekillendirmesi iç mekanların fiziki birer hacim olmanın ötesinde yaşayan mekanlar olduğu gerçeğini göstermektedir. İyi tasarlanmış bir mekân kullanıcısının tüm ihtiyaçlarına cevap vermelidir. İç mekânda geleneksel ritüellerin yansıması, öncelikle misafir ağırlama alanlarının tasarımında kendini göstermektedir. Bu alanlar, elçi kabulleri ve diğer resmî ziyaretler için tasarlanmıştır. Örneğin, Arz Odası gibi belirli odalar, geleneksel protokollere uygun olarak tasarlanmıştır ve elçilerin kabul edilme sürecine uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Osmanlı kültürünün sarayları, mimari açıdan teknik ve görsel ifadeleri gelişmiş mekanlar oluşturmakla birlikte öte yandan misafir ağırlama ritüelleriyle de öne çıkan mekânlar sunar. Osmanlı saraylarının iç mekanlarını detaylı bir şekilde incelendiğinde, misafir ağırlama ritüellerinin iç mekân tasarımındaki etkileri; her iki kültürün sarayı, misafir ağırlama konusundaki geleneksel yaklaşımlarıyla birlikte, iç mekanlardaki mimari çözümleriyle de dikkat çekmektedir. Her dönemdeki saray mimarisindeki değişiklikler, sadece estetik tercihleri değil, aynı zamanda toplumun kültürel ifadesini, sanat anlayışını ve günlük yaşam biçimlerini de yansıtmaktadır. Saray mimarisinin evrimini anlamak için hem

mimarlık tarihi hem de kültür ve tarih disiplinlerini entegre ederek, işlev-mekân bağlantısı üzerinden kültürel ve sosyal etkilerin incelemek gerekmektedir

Mimarlık tarihi içinde saray mimarisi değişimlerinin incelenmesi, kültürel ve sosyal etkileri merkezine alarak aynı anda hem kültür hem tarih hem de mimarlık her iki disiplinler açısından da ele alınması gereken bir konudur. Saraylar, bir toplumun kültürel değerlerini, sanatsal ifadelerini ve günlük yaşam ritüellerini yansıtan önemli yapılar olarak öne çıkar. Bu bağlamda, saray mimarisindeki kültürel ve sosyal etkilerin incelenmesi hem mimari unsurları hem de bu unsurların toplum üzerindeki etkilerini anlamamıza olanak tanır. Sultanın ikametgahı olmak amacıyla kullanılan özel mekanlar olmanın ötesinde, saraylar aynı zamanda bir toplumun sosyal, kültürel ve politik hayatının merkezi olarak da görülmüştür. Geleneksel konutların en kapsamlı ve özenli hallerini temsil eden bu zarif yapılar, mimari açıdan işlevselliği bir araya getirerek konukları ağırlamanın yanı sıra, toplumun çeşitli dinamiklerine uygun olarak planlanmıştır. Sarayların iç mekân tasarımında, geleneksel konutun özellikleri daha geniş bir ölçekte, mimari büyüklük ve detaylarla birleşerek ifade bulur. Çok katmanlılığın yanı sıra, genellikle toplumun sosyal yapılarına, kültürel normlarına ve konukseverlik anlayışına uygun olarak düzenlenir. Bu açıdan, geleneksel konutun en geniş programlı ve işlevsel örneği olarak öne çıkar, aynı zamanda misafir ağırlama ritüellerinin, kültürel alışverişin ve toplumsal birlikteliğin simgesi haline gelir. Konuk ağırlama mekanları, iç mekân düzenlemeleri ve esnek mekân tasarımları, Topkapı Sarayı'nda misafirlere yönelik mimari açıdan özgün ve işlevsel bir kullanım sunmuştur.

Geleneksel ritüellerin iç mekâna yansımaları, Osmanlı saraylarının mimari ve iç mekân düzenlemelerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu ritüellerin tasarımsal ve sembolik unsurlarının iç mekânda nasıl ifade edildiği, Osmanlı saraylarının kültürel ve tarihsel kimliğini anlamak için önemli bilgi sunmaktadır. Bu nedenle, geleneksel ritüellerin iç mekâna yansımaları, Osmanlı saraylarının anlamını ve önemini derinlemesine anlamak için dikkate alınması gereken bir husustur. Osmanlı saraylarında misafir ağırlama ritüelleri, Topkapı Sarayı gibi önemli yapıların iç mekanlarında incelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu çalışma, sarayların konuk ağırlama

mekanlarının fonksiyonel planlaması, iç mekân düzenlemeleri ve misafir karşılama adımlarını detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Osmanlı saraylarının misafir ağırlama ritüelleri, imparatorluğun sosyal, kültürel ve diplomatik ilişkilerinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışma, Osmanlı saraylarının tarihsel ve kültürel mirasını anlamak ve değerlendirmek için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Kubbealtı, Topkapı Sarayı'nın merkezi bir noktasında yer alır ve sarayın idari işlerinin yürütüldüğü bir merkezdir. Kubbealtı, geleneksel Osmanlı mimarisinin karakteristik unsurlarını yansıtır. Tablo 3.1' de de görüldüğü üzere Kubbenin yüksekliği, geniş avlulu ve revaklı bir yapıya sahiptir bu özelliği de Osmanlı mimarisinin açık ve geniş mekanlarla karakterize edilmesine bir örnektir. Arz Odası ise sarayın hükümet işlerinin görüldüğü ve sultanın resmi işlerini yürüttüğü bir odadır. Bu odanın mimari özellikleri, Kubbealtı'ndan farklılık gösterir. Arz Odası daha klasik bir tarza sahiptir ve daha detaylı tavan bezemelerine, özellikle de Osmanlı motiflerine sahiptir. Bu odanın iç mekân düzenlemesi, daha resmi ve sade bir atmosfer yaratırken, hükümetin işleyişine uygun bir ortam sunar.

Tavan bezemeleri, Kubbealtı ve Arz Odası'nın mimari açıdan detaylı unsurlarından biridir. Kubbealtı'nda daha geniş ve sade bir tavan tasarımı görülürken, Arz Odası'nda daha detaylı ve işlemeli bir tavan süslemesi bulunur. Bu, iki mekân arasındaki farklılıkları vurgular ve her birinin işlevine uygun bir perspektif sunar. Açıklıklar, her iki mekânda da önemli bir rol oynar. Kubbealtı'nda geniş pencereler ve açık avlu, mekânın aydınlatılmasını sağlar ve geniş bir görüş alanı sunar. Arz Odası'nda ise daha sınırlı sayıda ve daha küçük pencereler bulunur, bu da mekânın daha kapalı ve resmi bir atmosfere sahip olduğunu gösterir. Mahremiyet daha ön plana çıkmaktadır. Kubbealtı ve Arz Odası, avlu ve revaklarla çevrili olarak konumlanmıştır. Bu avlu ve revaklar, sarayın içinde dolaşımı kolaylaştırır ve aynı zamanda estetik bir fonksiyon da görür. İnce işlemeli cephelerde, Rokoko ve Barok gibi Avrupa tarzlarının etkileri görülmektedir, özellikle Arz Odası'nda, detaylı süslemelere ve mobilyalara işlenmiştir. Ancak, bu tarzlar Osmanlı üslubuyla uyumlu bir şekilde entegre edilmiştir ve yerel motiflerle birleştirilmiştir. Mobilyalar, her iki mekânda da işlevsel ve estetik detaylarla tasarlanmıştır. Arz Odası'nda, dönemin lüks mobilya tasarımları ve süslemeleri görülür. Bu mobilyalar, sarayın zenginliğini ve

ihtişamını yansıtırken, aynı zamanda donatıların siyasi ve sosyal kimliklerini de yansıtmaktadır.

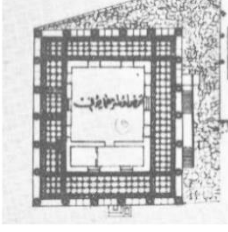

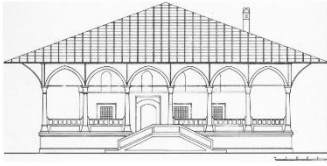
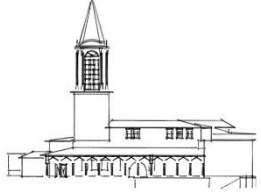
MİMARİ ÖZELLİKLER	ARZ ODASI	KUBBEALTI
AÇIKLIK		
KAPI/KİTÂBE		
TAVAN BEZEMESİ		
AVLU		
DIŞ CEPHE		
CEPHE BEZEMESİ		
GİRİŞ		
MOBİLYA		

Tablo 3.1. Arz Odası ve Kubbealtı Mimari Analiz

Arz Odası'nın inşası, II. Mehmed'in saltanatının son yıllarında gerçekleştirilmiştir. Kanunname 'de geçen "bir 'arz odası yapılısun" ifadesinden, "ve bir hass oda dahi yapılmışdır" ifadesiyle de sultanın Has Odası'nın Arz Odası'ndan önce inşa edildiği anlaşılmaktadır. Enderun'da yabancılara açık tek yapı olan Arz Odası'nda, Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren sultanlar, devlet erkanından gelen dilekçeleri kabul ederek divan hakkında bilgi almakta ve elçileri burada ağırlamaktaydılar. Arz Odası'nda elçi kabulleri, Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar devam etmiştir (Karahasan, 2018).

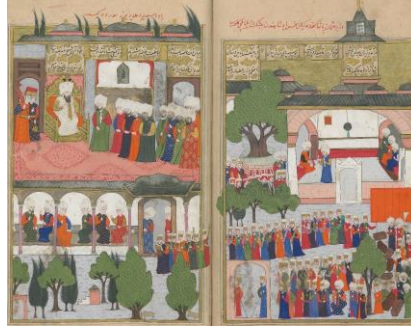
15. yüzyılda Angiolello, üç kapının ardında, iki kapıcıbaşının beklediği kapıdan girildiğinde geniş ve uzun bir yolun sonunda ulaşılan meydanda, Sultan'ın "oturduğu ve toplantı yaptığı" mekâna açılan kapıdan bahsetmektedir (Angiolello,

2011). Arz Odası'nın büyük bir kısmı, sultanın baldaken biçimli tahtını kaplamaktadır. Mehmed Râif Bey, Arz Odası'nın içindeki süslemelerden bahsederken çinilerle kaplı olduğunu belirtmektedir (Mehmet Raif Bey, 2010). Günümüzde ise, sadece Babüssaade tarafından girilen kapısının sağ ve solunda 2 adet çini panosu bulunmaktadır. Odada, tahtın hemen yanında bakır külahlı bir ocak yer almaktadır.

MİMARİ	ARZ ODASI	KUBBEALTI
PLAN		
KESİT		

Tablo 3.2. Arz Odası ve Kubbealtı Plan, Kesit Çizimleri

1582-88 yılları arasını anlatan 1592'de Seyyid Lokman tarafından kaleme alınmış olan Sultan III. Murad Şehinşahnamesi'nin II. cildinde bulunan Nakkaş Osman'ın Arz Odası'nda elçi kabulünü resmettiği iki sayfa olan minyatürün üzerinde yazan yazı: "Vezir Osman Paşa Kefe'de iken Fas padişahından peşkeş ile elçi gelüp paye-i sedr-i âlâya yüz sürdüğüdür." Minyatürde Fas'tan hediyeleriyle gelen elçi, Arz Odası ve Kubbealtı resmedilmiştir. Çeşit çeşit hediye sandıkları, kılıçlar, kumaşlar sürü halinde Arz Odası'na doğru taşınmaktadır (Resim 3.1).

Resim 3.1: Nakkaş Osman'ın Elçi Kabulü minyatürü, 1597,
Hünernâme, TSM

Arz Odası'nın giriş cephesinde dört kapı bulunmaktadır. Bu kapılardan biri, elçiler tarafından da kullanılan giriş kapısıdır. Diğer bir kapı ise, Sultan'ın kendisine getirilen hediyeleri ikinci avludaki Dış Hazine'ye değil, iç Hazine'ye göndermek istediği durumlarda kullanılır. Kuzeydeki kapı ise çift taraflı merdivenle ulaşılabilen ve Sultan'ın özel kapısı olarak hizmet verir (Necipoglu, 2007).

Resim 3.2: Arz Odası'nın giriş cephesi, (Yaman, 2019)

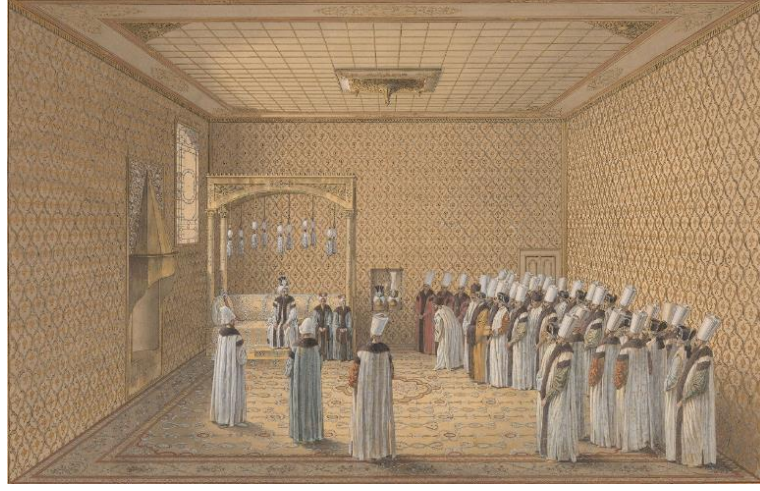
Arz Odası'nın Bâbüssaâde tarafındaki iki penceresinden biri olan "Ma'ruzat penceresi", padişaha takdim edilecek hediyelerin gösterilmesi için diğer pencerelere göre geniş ve yüksektir. Gelen hediye Arz Odası'na getirilmeyip, pencereden izlenmesi, kabul protokolünün bir parçası olarak uygulanırdı. 18. yüzyıl elçi kabul törenlerini anlatan çizimlerde, padişahın konumu genellikle Bâbüssaâde'ye ve

hediyelerin gösterildiği pencereye hâkim bir noktada tasvir edilirdi. Shepper'in 1533'te yaptığı betimlemeye de atıfta bulunulan kaynaklarda, Arz Odası içerisinde kapının yanında bulunan sel sebil çeşmesinden bahsedilir. Bu çeşme, odada gerçekleşen önemli görüşmeler sırasında açılarak, sesin yayılması engellenir ve odanın atmosferi korunur (Necipoğlu, 2007) (Resim 3.2 – 3.3).

Resim 3.3: Arz Odası'ndaki selsebil çeşme, (Yaman, 2019)

Günümüzde, dikdörtgen planlı Arz Odası'nın çevresini yirmi iki sütunlu bir revak sarmaktadır. Avludaki kot farkı nedeniyle, Bâbüssaâde'den geçildiğinde iki basamakla Arz Odası'na çıkılır ve on basamakla Üçüncü Avlu'ya inilir. Bâbüssaâde'nin çatısı, geniş saçaklı ve kurşun kaplıdır ve bu çatının altında kargir tonozlar bulunmaktadır. Bu yapısal özellikler, Arz Odası'nın mimari karakterini ve Bâbüssaâde ile olan bağlantısını vurgular.

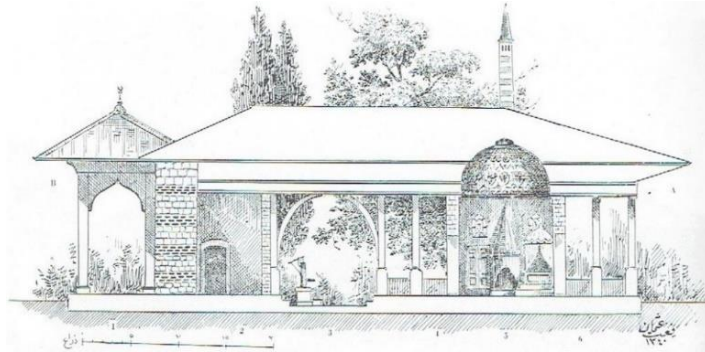
Resim 3.4: 1790’larda Arz Odası’nda elçi kabulü. D’Ohsson, Tableau general de l’Empire Othoman, 1788.

Arz Odası, 1596, 1723, 1807, 1810, 1856 yıllarında onarımlar görmüştür (Karahasan, 2018). Bu onarımlar zamanında binaya yerleştirilmiş farklı tarihlerde kitabeler bulunmaktadır. En eski tarihli kitabesi giriş cephesinde bulunan Kanuni Sultan Süleyman’ın (1520-66) yaptırdığı duvar çeşmedir (Eldem, 2002). Giriş kapısının üzerinde 1723/24 tarihli III. Ahmed’in (1703-30) Besmele-i Şerifi, iki yanındaki tuğra biçimli dizeler, I. Abdulmecid’in yangın sonrası 1856’da yaptırdığı onarımları ile ilgili yazılar bulunmaktadır. Pişkeş kapısının üzerinde ise II. Mahmud’un yazdığı 1810 tarihli kitabede, Âl-i İmrân Sûresi’nin 173. Ayetinin son kısmı yer almaktadır: “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!”. Son olarak arka kapısında, IV. Mustafa’nın tuğrası ile 1807’de Arz Odası’nın onarımı ile ilgili kitabe bulunmaktadır (Eyice, 1991) (Resim 3.4).

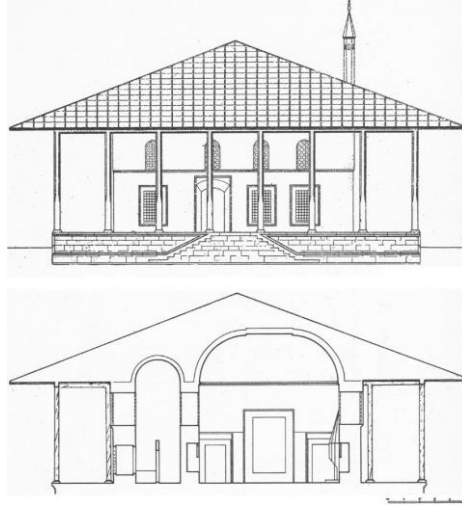
Resim 3.5: Arz Odası kuzeybatı ve güneydoğu cephesi, (Yaman, 2019)

Necipoğlu'na göre, 15. yüzyılda Angiolello'nun "loggia" olarak adlandırdığı Arz Odası'nın, bir revakla çevrili olması gerekiyordu. II. Mehmed'in saltanatının (1451-1481) son yıllarında inşa edilen Arz Odası, Buondelmonti'nin 1481'deki çiziminde Bâbüssaâde'nin arkasında revaklı ve kırma çatılı olarak tasvir edilmiştir. Becagut aracılığıyla II. Bayezid ile yapılan görüşmeye dair Necipoğlu'nun aktardığı bilgiye göre, 1492'de Arz Odası'nın ilk hali tonozlu, beyaz ve herhangi bir süsleme içermiyordu. Bu dönemde, Sultan'a görüşmeden önce hediyelerin sunulduğu özel bir pencere bulunmaktaydı. (Necipoğlu, 2007). Ayverdi'ye göre, Arz Odası'nı binanın döşeme seviyesine kadar, arka cephedeki merdiveni de dahil olmak üzere Fatih dönemine, döşemenin üst kısmını ise Yavuz Sultan Selim dönemine (1512-1520) tarihlenmektedir. Eldem ise, binanın ilk inşa edildiği dönemden günümüze sadece kargir beden duvarlarının kaldığını, mermer sütunlu revakın ise sonradan 1596 tarihinde eklenmiş olduğunu iddia etmektedir. (Necipoğlu, 2007) (Resim 3.5) Necipoğlu'na göre, yeni mermer sütunlu revaklar 1527'de döküldüğünde, bu revakların binanın kapılarıyla aynı hizada olması, Kanuni Sultan Süleyman'ın II. Mehmed'in Arz Odası'nı yıktırıp eski platformun üstüne yeniden inşa ettirdiği sonucunu desteklemektedir. Arz Odası, Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1526 ile 1528 yılları arasında mimar Alaaddin'in planını temel alarak, eski platformun üzerine yeniden inşa edilmiştir. Ancak erken dönem tasvirlerinin detayları, günümüzdeki Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan Arz Odası ile II. Mehmed'in Arz Odası'nın ne kadar benzediğinin kesin olarak anlaşılmasına yeterli olmayabilir (Eldem, 1969) (Resim 3.6 – Resim 3.7).

Resim 3.6: Edirne Sarayı'nda Babussaade ve Arz Odası rölövesi, Rifat Osman, 1989.

Eldem, Topkapı Sarayı'ndaki II. Mehmed'in Arz Odası'nı Edirne Sarayı'ndakine benzeterek 24 tane ahşap direk ile çevrili olduğunu ve 1596'da mermer ve somakiye çevrildiğini ileri sürmektedir. Fakat Necipoğlu, Kanuni Sultan Süleyman zamanında, 1526 ile 1528 arasındaki masraf defterlerinde yeni yapılan Arz Odası'nın bugünkü haline getirilmesi için pencere kafeslerinin dökülmesi, revak sütunları için yirmi iki çift madeni bilezik dökülmesi, gergi demirlerinin yapılması, ocak için mineli ve kafesli gümüş bir yaşmak dökülmesi, Bâbüssaâde ile Arz Odası arasındaki tavanın yapılması, çeşitli yerlerin yıldızlanması ve boyanması, çeşitli çinilerin kaplanması, çeşmeler için su kanalı yapılması ve İstanbul taş ocaklarından mermerlerin çıkarılması gibi harcamaların olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple sütunların I. Süleyman döneminde Arz Odası yeniden inşa edilirken yapıldığı anlaşılmaktadır (Eldem & Akozan, 1982).

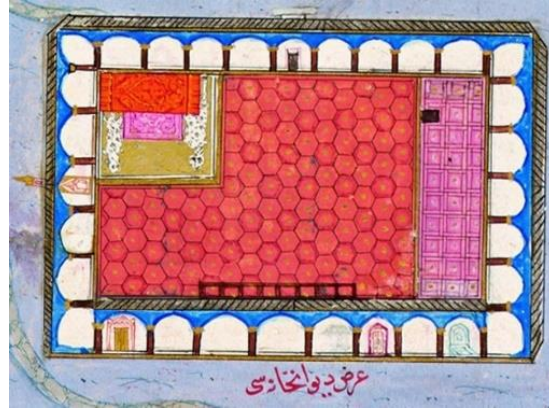

Resim 3.7: II. Mehmed döneminde yapılan Arz Odası cephe ve kesiti, Eldem ve Akozan, 1981.

Necipoğlu'na göre, belgelerde "*ta'mîr kerdan*" (onarım) kelimesinin kullanılması, II. Mehmed'in Arz Odası'nın tamamının yıkılmadığı izlenimini verse de yüksek maliyetler ve ayrıntılı masraf defterleri, yapının büyük ölçüde yeniden inşa edildiğini gösterir. Evliya Çelebi'nin aynı dönemde yapılan ikinci avludaki Divanhaneyi Kanuni'nin yaptırdığına dair bahsetmesine rağmen, Arz Odası'nı II. Mehmed'e atfetmesi, yapının tamamen yıkılmadan yenilendiğini desteklemektedir. 1550'lerde Gyllius, Kanuni Sultan Süleyman'ın çeşitli mücevherlerle bezeli Arz

Odası'nı "Bu devlet odası, başlıkları ve kaideleri tümüyle alim yıldızla kaplanmış mermer sütunların taşıdığı bir Portico [revak] ile çevrilidir." şeklinde tanımlamaktadır (Necipoğlu, 2007).

1584 tarihli Hünernâme minyatüründe, Arz Odası "Arz Divanhanesi" olarak adlandırılmış ve planı çizilmiştir. Günümüzdeki Arz Odası ile uyumlu olan dikdörtgen şeklindeki planda, çevresindeki sütunlu revak, Babüssaade cephesindeki iki kapısı ve çeşmesi, karşı cephesindeki üçüncü kapısı, içerideki kuzey köşedeki taht, tahtın yanında kuzeybatı cephesinde bacasıyla birlikte yaşmaklı ocağı tasvir edilmiştir. Karşısındaki cephedeki kapının açıldığı iki küçük mekândan biri hela ve abdest odası, diğeri ise hediyelerin konulduğu yer olarak belirtilmiştir (Eyice, 1961). Minyatürde çatı örtüsü kurşun olarak gösterilmiştir. (Resim3.8)

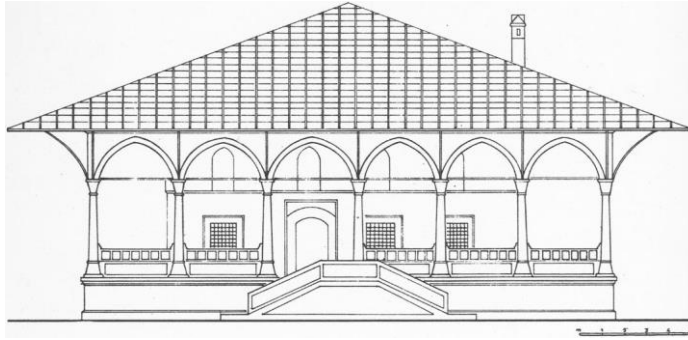
Resim 3.8: 1584/85'te yapılan Hünernâme'den "Arz Divanhanesi" detayı.

Babüssaade tarafındaki iki kapı arasında bulunan lokma demir parmaklıklı büyük pencerenin, "mâruzat penceresi" olarak bilindiği ve padişaha sunulan hediyelerin buradan kendisine gösterildiği belirtilmektedir. Eskiden içten ahşap kubbe ile örtülü olduğu aktarılan Arz Odası, günümüzde tonoz ile örtülü olarak görülmektedir. (Resim 3.9) Ancak Eyice, bu örtünün ahşap çatı içine yerleştirildiğini ifade etmektedir. Ana giriş kapısına dik olan iki duvarda ise mermer çerçeveli ikişer dolap nişi bulunmaktadır. (Eyice, 1961).

Resim 3.9: Arz Odası'nın iç mekânı (Yaman, 2019)

Sultan Abdülmecid döneminde 1856 yangını sırasında, Arz Odası Enderun Mektebi ve Akağalar Dairesi ile birlikte yanarak büyük hasar görmüştür. Bu yangında iç süslemesi ve ahşap bölümleri tamamen tahrip olmuş olup, sadece sedir-taht ile tunç kaplamalı ocak davlumbazı kurtulmuştur. Yangın sonrasında yapılan onarımlarda giriş kapısının her iki yanına tuğralar ve kitabeler eklenmiştir. Bu onarımlarda, Arz Odası'nın iç mekanındaki çini kaplamalarının kaldırıldığı ve duvarların tezyinatının eski ihtişamını yansıtmayacak şekilde yenilendiği belirtilmektedir (Eyice, 1961) (Resim 3.10).

Resim 3.10: Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan Arz Odası Cehesi, Eldem ve Akozan, 1981.

1586'da Lewenklau'nun resimlerinde, Arz Odası'nın giriş kapısının solundaki pişkeş penceresi ve sağındaki çeşmesiyle birlikte çizildiği görülmüştür. Necdet Sakaoğlu'na göre, Arz Odası'nın dış cephesi başından beri çinilerle kaplanmıştır. Ancak Lewenklau, günümüzde giriş cephesinde çeşme görülürken, çini panolarını dahi çizmeden Arz Odası'nı beyaz renkte tasvir etmiş ve bekleyen ziyaretçilere odaklanmıştır (Sakaoğlu, 2002) (Resim 3.11).

Necipoğlu'na göre, Arz Odası'nın giriş cephesinde bulunan 16. yüzyıl renkli sır tekniğinde yapılmış çini kaplamaların, dönemin tasvirlerinde yer almaması, bu çinilerin Kanuni Sultan Süleyman döneminde başka bir binadan sökülüp daha sonra Arz Odası'na yerleştirilmiş olabileceğini göstermektedir. Çinilerin üzerindeki kitabe ise Abdülmecid dönemindeki onarımlarda eklenmiştir. 1856 yangınından sonra yapılan bu onarım sırasında bu çinilerin yerleştirilmiş olması muhtemeldir (Necipoğlu, 2007).

Resim 3.11: 1586'da Babüssaade ve Arz Odası Lewenklaui.

Lewenklaui'nun Arz Odası'nın iç betimlemelerinde ziyaretçilerin kabulü işlenmiştir. Birinde sultanın tahtı, yaşmaklı ocağın konumu, pişkeş penceresinin yerleşimi bakımından günümüze daha yakın olduğu görülürken (Resim 3.12) diğeriinde yerleşim düzenini farklı ifade etmiştir.

Resim 3.12: 1586'da Arz Odası, Lewenkla

Necipoğlu'nun aktardığına göre, Flachet, 1856'daki yangından önceki Arz Odası'nı 1740'ta, porfir ve diğer mermerlerle kaplı duvarlarda altınla yazılmış kitabelerin asılı olduğunu ve zeminin mermerle kaplı olduğunu belirtmektedir. İçi yıldızlar, kabartmalar ve kaplamalarla süslenmiş kare oda, tepesinde hilal bulunan yıldızlı bir alemle örtülmüş kubbe ile kaplanmıştır. Resim 3.13'teki Lewenkla albümünde de görülen Arz Odası'nın önündeki damalı zemin çizimini dikkate alarak, Necipoğlu, günümüzde siyah ve beyaz ondüle geçme mermerlerden oluşan zeminin, yabancı kaynaklara uyan tek kalıntı olduğunu öne sürmektedir (Necipoğlu, 2007)

Resim 3.13: Arz Odası'nın revakının zemini, (Yaman, 2019)

17. yüzyılın ilk yarısında Evliya Çelebi, Arz Odası'nın Enderun Meydanı'na bakan merdivenlerinde müezzinlerin ezan okuduğunu aktarmaktadır (Aksu, 2017). Bu araştırmada, İkinci Avlu ile Üçüncü Avlu'nun kot farkı sebebiyle yapılan bu merdivenin ve günümüzde taş olan korkuluğunun zaman içerisinde değişimlere uğradığı gözlenmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki fotoğraflarda demir korkuluk

olduğu ve 1918 yılına kadar bu korkuluğun korunduğu tespit edilmiştir (Resim 3.14 – Resim 3.15).

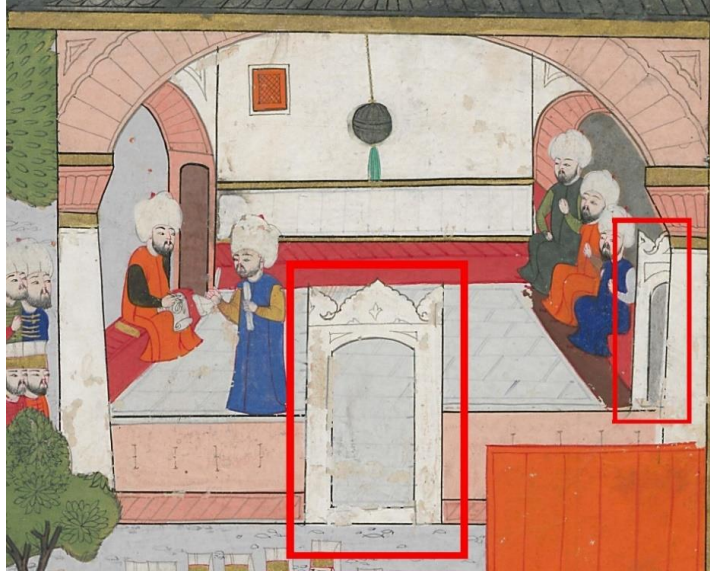

Resim 3.14: 1880 Arz Odası'nın genel görünüm, Abdullah Freres Albümü.

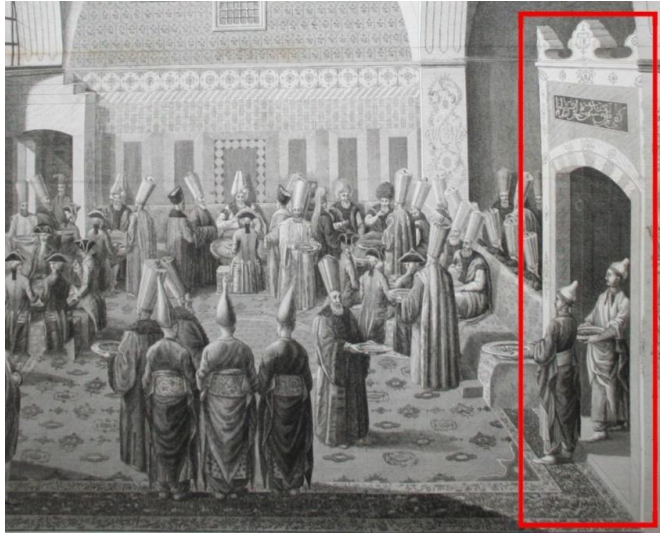

Resim 3.15: 1880 sonrasında Arz Odası, Basile Kargopoulo (ö.1886).

Nakkaş Osman'ın 1597'deki minyatüründe Kubbealtı'nda Arz Odası'ndakine benzeyen söveden iki tane görülmesi ve 18. Yüzyılda D'Ohsson da Kubbealtı'ndaki kitabeli resmettiği Kapı Sövesi, birden fazla aynı üslupta söve yapıldığını düşündürmektedir (Resim 3.16). 1943 tarihli fotoğrafta Kubbealtında mermer söve görülmemektedir. Bu durumda 1918 ile 1943 tarihleri arasında, Tahsin Öz onarımlarında büyük olasılıkla minyatürlere bakılarak eskiden burada olduğu düşünülerek kapı sövesi, Arz Odası'ndan Kubbealtı'na getirilmiştir (Resim 3.17).

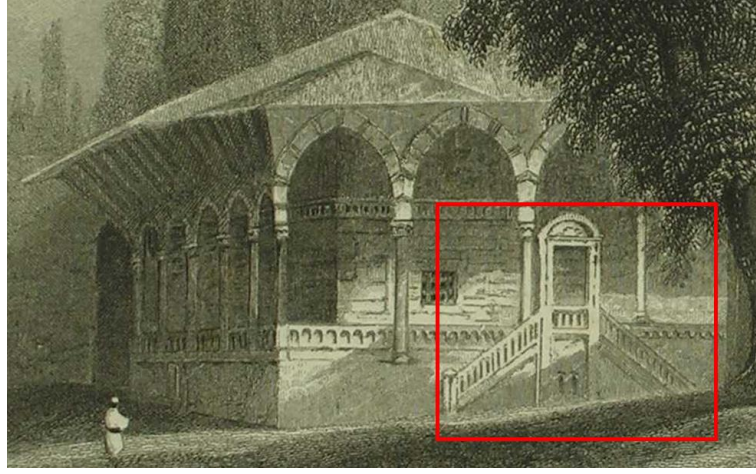

Resim 3.16: Kubbealtı'ndaki Taç Kapı söveleri, Nakkaş Osman, 1597.
(Yaman, 2019).

Resim 3.17: 18. Yüzyılda Kubbealtı'ndaki Taç Kapı Sövesi, D'Ohsson.
(Yaman, 2019).

1830'larda çizilen William H. Bartlett'in Üçüncü Avlu gravüründe, Arz Odası'nda bulunan basık kemerli ve üzerinde palmetli bu sövenin karşısında, günümüze ulaşmayan bir alınlık bulunmaktadır. Bu alınlık, merdivenin kendi cephesinde yer almaktadır ve III. Ahmed Kütüphanesi'nde yapılan bir çeşmenin varlığını düşündürmektedir. (Resim 3.18).

Resim 3.18: William H. Bartlett'in 1830'lardaki Üçüncü Avlu gravüründen Arz Odası Detayı, TSMK

Eyice'ye göre, Arz Odası'nın iç süslemeleri oldukça zengindir ancak bu süslemeler 1856'daki saray yangınında zarar görmüş ve kaybolmuştur. Yangından kurtarılan III. Mehmed dönemine ait tahtın tonoz kubbesinde ise geç dönem rokoko üslubunda tezyinat bulunmaktadır. İç mekân duvarlarında günümüzde çini veya kalemîşi gibi tezyinatlar bulunmamakta olup, 1856 yangını sonrasında iç mekân büyük değişiklikler geçirerek stucco lustro ve ahşap kaplanmıştır. Günümüzde alt kattaki pencerenin üst söve hizasına kadar mermer izlenimi veren stucco lustro çalışması görülmektedir. Tonoz örtüsü ise rokoko üslubunda kalem işi ile bezenmiştir. (Resim 3.19 – Resim 3.20)

Resim 3.19: Arz Odası'nın giriş kapısı üzerinde 1724 tarihli Sultan III. Ahmed'in hattıyla Besmele-i Şerif, (Yaman, 2019)

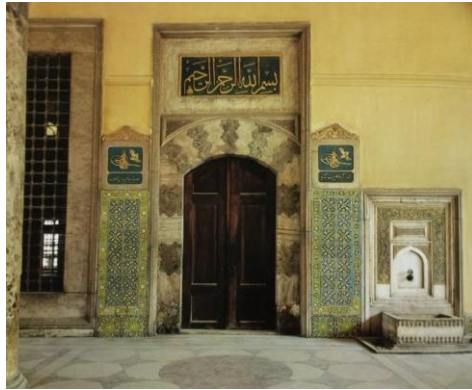

Resim 3.20: Arz Odası'nın tonozundaki barok tezyinat, (Yaman, 2019)

Arz Odası'nın giriş cephesindeki çeşmenin üzerinde bulunan manzara resmi de (Resim 3.21) 1960'larda görülmemektedir. Bu dönemde Üçüncü Avlu'da birçok yapı gibi Arz Odası'nın da sarıya boyandığı ve 1980'lerde hala aynı durumda olduğu gözlenmiştir (Resim 3.22).

Resim 3.21: 1880 öncesinde Arz Odası'nın giriş cephesi, Abdullah Freres.

Resim 3.22: Duvarları sarı renge boyanmış Arz Odası, TSM 1980.

Osmanlı İmparatorluğu, uzun bir dönem boyunca farklı coğrafyalardan gelen elçileri ağırlama ve onları karşılama konusunda özel bir protokol uygulamıştır. Bu protokoller, imparatorluğun diplomasi pratiğinin de bir yansımasıdır. Elçi kabulleri, sadece diplomatik ilişkilerin yürütülmesinde bir araç olmaktan öte, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü ve zenginliğini sergileyen bir vesile olarak da değerlendirilmiştir. Osmanlı dönemindeki elçi kabullerinin diplomatik ritüellerin ve geleneklerinin arka planını derinlemesine işlemektedir. İmparatorluğun farklı kültürleri barındıran yapısı, elçi kabullerinin kapsamlı bir şekilde incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, ritüelde özellikle yemeklerin hazırlanması, kahve ikramı, konaklama düzenlemeleri ve elçilerin ağırlanma şekilleri gibi temel unsurlar önem arz etmektedir.

Geleneksel Osmanlı elçi kabulleri, Tablo 3.3'te görüldüğü üzere hem Müslüman hem de gayrimüslim elçilere yönelik farklı uygulamalar içermiştir. Bu uygulamalar, Osmanlı'nın dış ilişkilerindeki esnekliği ve diplomasi becerisini yansıtmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi mirasının ve diplomatik pratiğinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. İmparatorluğun dönemindeki rolünün daha derinlemesine kavranmasına. Elçi kabulleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun içsel ve dışsal ilişkilerindeki önemli bir unsuru temsil etmektedir. Müslüman elçilere sunulan yemekler genellikle İslami kurallara uygun olarak hazırlanmıştır. Örneğin, helal kesim etlerden yapılan yemekler, pilav, güveç gibi geleneksel Osmanlı yemekleri sofrada yer almıştır. Gayrimüslim elçilere ise özel olarak hazırlanmış ve daha geniş bir yelpazede seçenekler sunulan menüler sunulmuştur. Örneğin, İtalyan elçilere makarna veya Fransız elçilere şarap eşliğinde servis edilen yemekler ikram edilmiştir. Tablo 3.4'te görülen Kahve ise Osmanlı'nın elçilere sunduğu en önemli içeceklerden biridir. Elçilere kahve ikramı, genellikle altın veya gümüş kaplar içinde ve incelikle işlenmiş fincanlarla sunulmuştur. Diplomatik ilişkilerin bir göstergesi olarak, kahve ikramı sırasında elçilere önemli diplomatik mesajlar iletilmiştir. Örneğin, kahve ikramı sırasında elçilere Osmanlı İmparatorluğu'nun gücü ve zenginliği hakkında bilgi verilirdi.

Elçilerin konaklayacağı yerler, genellikle saraylarda veya özel olarak hazırlanmış konaklama alanlarında olmuştur. Müslüman elçiler genellikle Topkapı Sarayı veya Dolmabahçe Sarayı gibi önemli saraylarda ağırlanırken, gayrimüslim elçilere ise özel olarak hazırlanmış konaklama alanları sunulmuştur. Örneğin, Fransız elçiler için Beyoğlu'nda özel bir köşk tahsis edilirken, İngiliz elçiler için Üsküdar'da deniz manzaralı bir konak tercih edilmiştir. Elçiler genellikle yüksek rütbeli devlet görevlileri tarafından karşılanır ve büyük bir saygıyla ağırlanırlardı. Örneğin, İstanbul'a gelen bir Fransız elçisi, Sadrazam veya Osmanlı Sultanı tarafından özel bir kabul ile karşılanmış ve sarayın en gösterişli odalarında ağırlanmıştır. Bu ağırlama süreci sırasında elçilere Osmanlı'nın gücü ve ihtişamı hakkında bilgi verilmiş ve diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik adımlar atılmıştır.

KİŞİLER/STATÜ	BULUNDUĞU SOFRA	YEMEK ÇEŞİDİ	SUNUM ŞEKLİ	MASA ÖRTÜSÜ
SADRAZAM	I. SOFRA (GÜMÜŞ)	70	<ul style="list-style-type: none"> ÇİN PORSELENI YEMEK TAKIMI GÜMÜŞ ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	DERİ
PAŞALAR	I. SOFRA (GÜMÜŞ)	70	<ul style="list-style-type: none"> ÇİN PORSELENI YEMEK TAKIMI GÜMÜŞ ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	DERİ
DEFTERDAR	I. SOFRA (GÜMÜŞ)	70	<ul style="list-style-type: none"> ÇİN PORSELENI YEMEK TAKIMI GÜMÜŞ ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	DERİ
ELÇİ	I. SOFRA (GÜMÜŞ)	70	<ul style="list-style-type: none"> ÇİN PORSELENI YEMEK TAKIMI GÜMÜŞ ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	DERİ
DİN ADAMLARI	II. SOFRA (GÜMÜŞ)	60	<ul style="list-style-type: none"> İZNIK ÇİNİSİ YEMEK TAKIMI GÜMÜŞ ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	DERİ
NİŞANCI	II. SOFRA (GÜMÜŞ)	60	<ul style="list-style-type: none"> İZNIK ÇİNİSİ YEMEK TAKIMI GÜMÜŞ ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	DERİ
ELÇİ KATİBİ	II. SOFRA (GÜMÜŞ)	60	<ul style="list-style-type: none"> İZNIK ÇİNİSİ YEMEK TAKIMI GÜMÜŞ ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	DERİ
KALEM AMİRİ	III. SOFRA (BAKIR)	50	<ul style="list-style-type: none"> BAKIR SAHAN YEMEK TAKIMI AHŞAP ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	ÖRME KUMAŞ
DEVLET ADAMLARI	III. SOFRA (BAKIR)	50	<ul style="list-style-type: none"> BAKIR SAHAN YEMEK TAKIMI AHŞAP ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	ÖRME KUMAŞ
MABEYNCİ	IV. SOFRA (BAKIR)	50	<ul style="list-style-type: none"> BAKIR SAHAN YEMEK TAKIMI AHŞAP ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	ÖRME KUMAŞ
DİĞER MISAFİRLER	IV. SOFRA (BAKIR)	40	<ul style="list-style-type: none"> BAKIR SAHAN YEMEK TAKIMI AHŞAP ÇATAL KAŞIK TAKIMI 	ÖRME KUMAŞ

Tablo 3.3. Elçi Onuruna Verilen Yemek Organizasyonu Analizi

ELÇİ KABULU RİTÜELLERİ	MÜSLÜMAN	GAYRİMÜSLİM
ELÇİ ALAYI	<ul style="list-style-type: none"> Asya ve Afrika'dan gelenler Üsküdar'dan karşılanır ve kayıkla İstanbul'a getirilir. Kalabalık elçi alayı, getirdikleri hediyelerle birlikte yürürken, İstanbul halkı için farklı bir ülkenin insanlarını görmek adeta bir görsel şölen niteliği taşırdı. 	<ul style="list-style-type: none"> Avrupa'dan gelen elçiler, Davutpaşa'yı geçtikten sonra şehir surlarının dışında karşılanırlar. Kalabalık elçi alayı, getirdikleri hediyelerle birlikte yürürken, İstanbul halkı için farklı bir ülkenin insanlarını görmek adeta bir görsel şölen niteliği taşırdı.
ELÇİ KABULU	<ul style="list-style-type: none"> Ulufe töreni zamanına kadar bekletilip kabul o gün gerçekleştirilir. İl. avludan itibaren yeniçerilerin kollarının arasında sıkıştırılarak III. avlu kapısından geçirilerek Arz Odası'nda kabul gerçekleştirilir. Gerek görülürse Kubbealtı'nda görüşme yapılır. Sultanla konuşması ve yüzüne bakması yasaktır. Hil'at giydirilir ve sultanın eteği öptürülür. 	<ul style="list-style-type: none"> Ulufe töreni zamanına kadar bekletilip kabul o gün gerçekleştirilir. İl. avludan itibaren yeniçerilerin kollarının arasında sıkıştırılarak III. avlu kapısından geçirilerek Arz Odası'nda kabul gerçekleştirilir. Sultanla konuşması ve yüzüne bakması yasaktır. Sadece sultanın yanındaki görevlilerle konuşmaktadır. Hil'at giydirilir ve sultanın ayak bastığı yer ve eteği öptürülür.
HEDİYE	<ul style="list-style-type: none"> Sultana sunulan hediyeler önce Arz Odası'ndaki Ma'ruzat penceresinden gösterilir. Sultan kabul ederse giriş kısmının sağında kalan hediye odasına yerleştirilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Sultana sunulan hediyeler önce Arz Odası'ndaki Ma'ruzat penceresinden gösterilir. Sultan kabul ederse giriş kısmının sağında kalan hediye odasına yerleştirilir.
KAHVE İKRAMI	<ul style="list-style-type: none"> İlk olarak gümüş tatlı takımı ile tatlılar (reçeller) sunulur, ardından kahve ikramı başlatılır. Kahve servisi için kullanılan güğüm, genellikle tombak, gümüş veya pirinçten yapılmış olup, ortasında kor ateş bulunan ve kenarlarına takılı üç zincirle taşınan bir sitle oturtulur. Sitil örtüsü ise genellikle beyaz yuvarkak, atlas veya kadifeden yapılmış olup, sırma, sim, pul, hatta inci ve elmas gibi değerli işlemlerle süslenirdi. Kahve fincanı ve zarfların bulunduğu tepsiyi taşıyan kişi, stil örtüsünü önünde önlük gibi tutar ve tepsiyi dengede tutmak için iki elini kullanır. Bir diğer kişi, stil takımını taşıırken, üçüncü kişi ise tepsideki porselen fincanları alarak stildeki güğümden kahveyi doldurur. Daha sonra fincanı altın, tombak, gümüş veya porselen zarfa yerleştirir ve zarfın ayağını iki parmağı ile tutarak misafirlere tek tek ikram eder. 	<ul style="list-style-type: none"> İlk olarak gümüş tatlı takımı ile tatlılar (reçeller) sunulur, ardından kahve ikramı başlatılır. Kahve servisi için kullanılan güğüm, genellikle tombak, pirinçten yapılmış olup, ortasında kor ateş bulunan ve kenarlarına takılı üç zincirle taşınan bir sitle oturtulur. Sitil örtüsü ise genellikle kırmızı yuvarkak, atlas veya örme kumaştan yapılmış olup, sırma, sim, pul gibi işlemlerle süslenirdi. Kahve fincanı ve zarfların bulunduğu tepsiyi taşıyan kişi, stil örtüsünü önünde önlük gibi tutar ve tepsiyi dengede tutmak için iki elini kullanır. Bir diğer kişi, stil takımını taşıırken, üçüncü kişi ise tepsideki porselen fincanları alarak stildeki güğümden kahveyi doldurur. Daha sonra fincanı altın, tombak, gümüş veya porselen zarfa yerleştirir ve zarfın ayağını iki parmağı ile tutarak misafirlere tek tek ikram eder.
YEMEK	<ul style="list-style-type: none"> Gümüş sinilerle sunulan yemekler, saray görevlileri tarafından alçak masalara yerleştirilir ve misafirlere küçük gruplar halinde oturarak yemek yerlerdi. Elçilerin bulunduğu salona yetmiş iki çeşit yemek getirilmiş ve her iki veya üç kişiye yedi çeşit yemek düşmüştür. Bu şekilde, törelere uygun kullanışlı bir ziyafet düzenlendi ve protokole göre dört ayrı sofra kurulmuştur. Yemek sırasında konuklara şerbet ikram edilmiştir. Yemek dağıtımını sessizlik ve düzen içinde gerçekleştirmişken, sofranın kaldırılması oldukça gürültülü ve düzensiz olmuştur. 	<ul style="list-style-type: none"> Gümüş sinilerle sunulan yemekler, saray görevlileri tarafından alçak masalara yerleştirilir ve misafirlere küçük gruplar halinde oturarak yemek yerlerdi. Elçilerin bulunduğu salona yetmiş iki çeşit yemek getirilmiş ve her iki veya üç kişiye yedi çeşit yemek düşmüştür. Bu şekilde, törelere uygun kullanışlı bir ziyafet düzenlendi ve protokole göre dört ayrı sofra kurulmuştur. Yemek sırasında konuklara şerbet ikram edilmiştir. Yemek dağıtımını sessizlik ve düzen içinde gerçekleştirmişken, sofranın kaldırılması oldukça gürültülü ve düzensiz olmuştur.
KONAKLAMA	<ul style="list-style-type: none"> Asya'dan gelen elçiler ise genellikle Üsküdar yakınındaki konaklarda ağırlanırdı, aynı zamanda saray ve çevresinde bulunan Elçi Konakları'nda da misafir edilmişlerdir. 	<ul style="list-style-type: none"> Avrupa'dan gelen elçiler genellikle Çemberlitaş yakınındaki Elçi Hanı'nda konaklardı, ancak aynı zamanda Pera bölgesinde ve çevresinde bulunan Elçi Konakları'nda da misafir edilmişlerdir.

Tablo 3.4. Elçi Kabul Ritüeli Analizi

SONUÇ

Bu çalışmada yazılı ve görsel kaynaklardan elde edilen bulgular neticesinde, Osmanlı Saraylarında misafir ağırlama mekânları ve ritüellerinin iç mekâna yansması özellikle, 17. ve 18. yüzyıllarda Topkapı Sarayı'nın misafir ağırlama geleneği üzerinde odaklanmıştır. Buna göre, misafir ağırlama mekânları ve ritüelleri, Osmanlı saray yaşamının önemli bir parçasını oluşturmuştur ve bu ritüellerin iç mekâna yansmaları, mekân tasarımının kültürel bağlam ve geleneklerle nasıl etkileşime girdiğini göstermektedir. Topkapı Sarayı, Osmanlı hanedanına yüzyıllar boyunca ev sahipliği yapmıştır. Bu saray hem anıtsal yapısı hem de çok yönlü mimarisiyle modüler yapıların tüm özelliklerini taşımaktadır. Saray, farklı dönemlerde yapılan eklemelerle şekillenmiş ve genişlemiştir. Mimari yapı, sarayın işlevselliğini ve sembolik önemini yansıtmaktadır.

Özellikle, Babüselam Kapısı gibi önemli giriş noktaları ve Kubbealtı gibi merkezi alanlar, mimari açıdan dikkat çekmektedir. Sarayın iç mekân düzenlemesi, devlet işlerinin yürütülmesi, misafir ağırlama ve harem gibi farklı fonksiyonları göz önünde bulundurarak yapılmıştır. Bu düzenlemeler, sarayın gücünü ve otoritesini vurgulamak amacıyla özenle planlanmıştır. Topkapı Sarayı'nın misafir ağırlama mekânları, mimari yapılarının yanı sıra iç mekân düzenlemeleri ve dekorasyonu da dikkat çekmektedir. Babüselam Kapısı gibi önemli giriş noktaları ve Kubbealtı gibi merkezi alanlar, misafirleri karşılamak ve devlet işlerini yürütmek için özel olarak tasarlanmıştır.

Elçi ağırlama, Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik ilişkilerinde kritik bir rol oynamıştır. Topkapı Sarayı gibi önemli bir merkezde gerçekleşen elçi kabulleri, devletler arası ilişkilerin yönetilmesinde ve diplomatik protokollerin uygulanmasında temel bir unsurdur. Topkapı Sarayı'ndaki mekân yapılanması içinde gerçekleştirilen elçi kabulleri, diplomatik uygulamalarda benzer özellikler sergiler. Bu kabullerde daima vurgulanan nokta, devletin imajını gelen elçiye psikolojik unsurlar da kullanarak göstermektir. Elçilerin kabulü, Osmanlı İmparatorluğu'nun bürokratik yaklaşımını sergilemenin yanı sıra, dış ilişkilerdeki diplomasi becerilerini de yansıtmaktadır. Bu nedenle, elçi ağırlama geleneği hem siyasi hem de sosyal açıdan Osmanlı saray yaşamının merkezi bir parçasını oluşturmuştur. Bu geleneğin

incelenmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikası ve diplomatik ilişkileri hakkında derinlemesine bir anlayış sağlamak açısından önemlidir. Bu konuda Jean-Baptiste Vanmour'un da eserlerinde görüldüğü gibi Osmanlı misafir ağırlamanın bir ritüel çevresinde yapıldığı görülmektedir. Aynı şekilde Sevgi Ağca Diker ve Gülru Necipoğlu'nun da bu konudaki çalışmaları da tezi destekler niteliktedir.

Topkapı Sarayı'nda elçilerin ağırlanması için düzenlenmiş Arz Odası, Osmanlı evlerindeki başodanın, devletin büyüklüğüne uygun şekilde devletleşmiş bir versiyonu olarak görülmektedir. Bu mekânın önemi, din ve geleneklerin toplumun ve devletin yapısını nasıl etkilediğini göstermektedir. Özetle, bu etki mimari dahil birçok alanda kendini göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde, elçi kabulleri için geçerli olan teşrifat kuralları, devletin misafirlerini ağırlama geleneğinin bir parçası olarak titizlikle uygulanmıştır.

Elçilerin Osmanlı sınırlarına girişlerinden itibaren başlayan bu kurallar, misafirlerin ülkeden ayrılışlarına kadar dikkatle takip edilmiştir. Elçinin dinî inancı veya kökeni, Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri ve görevi gibi detaylar dikkate alınmış ve her birine uygun bir protokol belirlenmiştir. Elçilerin Osmanlı topraklarında buldukları süre boyunca ihtiyaçlarının karşılanması ve güvenliklerinin sağlanması geleneksel bir yaklaşımla son derece titizlikle gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın bulguları, iç mekân tasarımının sadece fiziksel bir ortam olmanın ötesinde, kültürel bir kimlik ve anlam taşıdığını vurgulamaktadır. Misafir ağırlama ritüellerinin iç mekâna yansımaları, Osmanlı saray yaşamının ve kültürünün derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, bu araştırma, iç mekân tasarımının kültürel bağlam ve geleneklerle nasıl etkileşime girdiğini anlamak için önemli bir model sunmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, Osmanlı saraylarının misafir ağırlama geleneğinin ve iç mekân tasarımının anlaşılmasına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturarak, misafir ağırlama ritüellerinin ve iç mekânın kültürel ve tarihsel önemini vurgulamıştır. Son olarak, Osmanlı Saraylarında Misafir Ağırlama Ritüellerinin İç Mekâna Yansımaları, tezin ana odak noktasını oluşturan bu çalışma perspektifi içinde, misafir ağırlama ritüellerinin mekân tasarımındaki rolü üzerinde durarak bu sarayların çoklu kimliklerini ve kültürel özelliklerini ortaya koymaktadır.

Bu analiz, iç mekânın mekânsal kurgusu, başkent sarayının mekânsal akışları gibi kilit unsurları üzerinde yoğunlaşmakta ve her kültürün kendine özgü mimari anlayışını bu bağlamda sentezlemektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinden, saray mimarisinin estetiğini, saray tasarımındaki çeşitli özellikleri detaylı bir şekilde ele almaktadır.

KAYNAKÇA

- And, M.** (1969). XVI. Yüzyılda Topkapı Sarayı. *Hayat Tarih Mecmuası*, 1(4), 24-29.
- Akozan, F.** (1982). *Topkapı Sarayı: Bir Mimarî Araştırma*, İstanbul.
- Aksu, B. T.** (2017). *Evliya Çelebi ve Topkapı Sarayı*. (s. 439).
- Angiolello, G. M.** (2011). *Fatih'in İçoğlanı Anlatıyor*. Düzenleyenler: P. Gökpınar & E. Afyoncu. İstanbul: Profil Yayıncılık. (Sayfa 140).
- Aydın, F.** (2007). *"Osmanlı Dönemi Konut Yapılarında Mekânın Estetik ve İşlevsel Değişimi Üzerine Bir İnceleme"*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Aydın, H.** (2013). *Resimli Belgelerde Topkapı Sarayı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Azer B. K.** (2005). Lady Mary Wortley Montagu'nun Mektupları: Büyükelçilik Penceresinden Türk Kimliği. *Türkiye Kültürleri*.
- Başarık, E.** (2009). Topkapı Sarayı Harem Dairesi Mekânlarının İç Mimarlık Açısından İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı].
- Bayrak, M. O.** (1996). *Topkapı Sarayı*. İstanbul: Sümer Kitapevi Yayınları.
- Bobovius, A.** (2012). *Topkapı Sarayı'nda Yaşam*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bobovius, A. U.** (2013). *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam*. (T. Noyan, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bostan, İ.** (2001). Kahve. TDV İslam Ansiklopedisi.
- Bulduk, S., & Süren, T.** (2015). Türk mutfak kültüründe kahve. *Maddi Kültür I*, 299, 309.
- Curipeschitz, B.** (1977). Yolculuk Günlüğü. Türk Tarih Kurumu Yayınları İl. Dizi-Sa. 25. Ankara: TTK Basımevi.
- Diker, S. A.** (2019). Has Oda ve Teşkilatı. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Eldem, S. H.** (1969). Köşkler ve Kasırlar, İstanbul (Cilt I, s. 61-357; Cilt II, s. 194-201).
- Ertuğ, Z.**, ‘Topkapı Sarayı’, TDV İslâm Ansiklopedisi, 41. Cilt, 2012, s. 256-261.
- Eyice, S.** (1970). Elçi hanı. *Tarih Dergisi*, (24), 93-130.
- Goodwin, G.** (1998). "A History of Ottoman Architecture." Thames & Hudson.
- Gülen, S.** (2011). *Bilinmeyen Yönleriyle Topkapı Sarayı*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Karahasan, Ü.** (2018). *Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Restorasyonları* [Yayınlanmamış doktora tezi]. (s. 131).
- Koçu, R. E.** (2004). Topkapı Sarayı. *İstanbul. Doğan Kitapçılık*.
- Kuban, D.** (2003). Topkapı Sarayı. *DİA*, Cilt VII, 280-290.
- Kuban, D.** (2010). "Osmanlı Mimarisi." Yem Yayın.
- Kuban, D.** (2015). "Osmanlı Mimarisi ve Düşünce Dünyası." İletişim Yayınları.
- Küçükerman, Ö.** (2007). *Bir İmparatorluk İki Saray “(Topkapı ve Dolmabahçe)”*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Necipoğlu, G.** (2007). 15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı, Mimari, Tören ve İktidar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Nutku, Ö.** (1995). Tarihimizden Kültür Manzaraları. Kabalcı Yayınevi. Kültür Tarihi Dizisi:2. İstanbul.
- Mehmed Râif Bey.** (2010). *Topkapı Sarayı ve Çevresi*. Hazırlayanlar: A. Arslantürk & A. Korkmaz. İstanbul: Okur Kitaplığı. (Sayfa 35).
- Orgun, Z.** (1982). Osmanlı Sarayında Yemek Yeme Adabı. Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri içinde (s. 139–151). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı MIFAD Yayınları: 41. Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:12. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Orgun, Z.** (1984). Osmanlı Sarayında Kilercibaşılık ve Kilercibaşı Defterinden Saray Tatlıları. Geleneksel Türk Tatlıları Sempozyumu içinde (s. 57–70).

- Ortaylı, İ.** (2007). *Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ortaylı, İ.** (2008). *Osmanlı Sarayında Hayat*. İstanbul.
- Ortaylı, İ.** (2011). *Dünya'nın Sarayı: Topkapı Sarayı, Dünya Mirası İstanbul World Heritage*. İstanbul: Vakıfbank Yayınları.
- Özbilgen, E.** (2014). *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdâb-ı Osmâniyye*. İstanbul.
- Sakaoğlu, N.** (2003). *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun: Topkapı Sarayı* (s. 3-4, 127).
- Seçkin, N.** (1990). *Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma (1453-1755)*, Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Seçkin, N.** (1990). *Topkapı Sarayının Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Araştırma*, s. 1-30
- Sertoğlu, M.** (1974). *Topkapı Sarayı'nda Gündelik Hayat*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Sevin, N. A.** (2002). İlk Osmanlı Sarayları ve Topkapı Sarayı. *Türkler* (Cilt 12, s. 204-210). İçinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Sözen, M.** (2001). *Türklerde Ev Kültürü*. Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Taneri, A.** (1978). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilâtı*, Ankara.
- Tozduman, A. T.** (2010). *Osmanlı Teşkilat ve Kültür Tarihi* [İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Tarih Lisans Programı Ders Notları].
- Tunç, Ş.** (2014). *Osmanlı Payitahtında Kahvehane ve Kahvehane Kültürünün Yeri*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Unat, F. R.** (1992). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi-Sa. 8b. Ankara: TTK Basımevi.

Uzunçarşılı, H. İ. (1984). "Saray Teşkilâtı." Türkiye Yerleşim Birimleri Nüfus Sayımı Yayınları.

Ünsal, A. (1996). Osmanlı Mutfağı. Sanat Dünyamız, 21, 60–61: 25-47.

Yaman, A. (2020). *Topkapı Sarayı'nın III. Avlusundaki Yapısal Dönüşümler* (Yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Url-1 *Afişe Batur, "XIX. YÜZYIL İSTANBUL'UNDA İKİ SARAY", Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, <https://istanbultarihi.ist/318-xix-yuzyil-istanbulunda-iki-saray> (19.12.2023).*

Url-2 *Hatice Gökçen Özkaya, "XVIII. YÜZYIL İSTANBUL EVLERİ", Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, <https://istanbultarihi.ist/316-xviii-yuzyil-istanbul-evleri> (19.12.2023).*

Url-3 *Nicole Kañçal Ferrari, "TOPKAPI SARAYI", Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, <https://istanbultarihi.ist/302-topkapi-sarayi> (12.03.2024).>, erişim tarihi, 12.09.2024*

Url-4 *<https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=22112>, erişim tarihi, 18.02.2024*

Url-5 *<<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/gotlar-sutunu/#17.1/41.014513/28.985488>>, erişim tarihi, 09.03.2024*

Url-6 *<<http://istanbul.gov.tr/istanbulun-muzeleri-topkapi-sarayi>>, erişim tarihi, 14.03.2024*

Url-7 *<<https://yeditepebienali.com/~gorsel/mekan/cinilikosk.jpg>> erişim tarihi, 08.01.2024.*

Url-8 *<<https://www.eskiistanbul.net/5448/sarayburnu>>, erişim tarihi, 21.01.2024.*

Url-9 *<<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/sur-i-sultani-19-burc/#17.1/41.011761/28.978405>>, erişim tarihi, 06.02.2024.*

Url-10 *<<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/has-ahir/topkapi-sarayi-has-ahirlar/>>, erişim tarihi, 07.02.2024.*

- Url-11** < <https://hrhlucky.com/tr/post/topkapi-sarayi> >, erişim tarihi, 15.03.2024.
- Url-12** < <http://www.fatih.gov.tr/iii-ahmet-cesmesi> >, erişim tarihi, 27.03.2023.
- Url-13** < <https://istanbultarihi.ist/267-istanbulda-hat-sanati>>, erişim tarihi, 03.11.2023.
- Url-14** < https://kulturenvanteri.com/tr/yer/bagdat-kosku/img_5774-2/ >, erişim tarihi, 27.02.2024.
- Url-15** < <https://istanbultarihi.ist/302-topkapi-sarayi> >, erişim tarihi, 25.01.2024.
- Url-16** <https://www.istanbulium.net/wp-content/uploads/2012/02/389690_10150370605298718_582753717_8158827_870288878_n-1.jpg >, erişim tarihi, 29.01.2024.
- Url-17** < <https://archi101.com/yapilar/aya-irini/> >, erişim tarihi, 29.01.2024.
- Url-18** < <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/deavi-kasri/hunername-1584-tarihli-topkapi-sarayi-minyaturu/> >, erişim tarihi, 06.03.2024.
- Url-19** <Jean-Baptiste Vanmour - Pera Müzesi, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=50704282> >, erişim tarihi, 06.03.2024.
- Url-20** < <https://www.yeditepebienali.com/tr/2018/mekan/darphane-i-amire> >, erişim tarihi, 11.03.2024.
- Url-21** <<https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=4050>>, erişim tarihi, 18.03.2024.
- Url-22** < Jean-Baptiste Vanmour - Pera Müzesi, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=50704278> >, erişim tarihi, 12.03.2024.
- Url-23** < <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/zulufllu-baltacilar-kogusu/zulufllu-baltacilar-kogusu-3/> >, erişim tarihi, 11.03.2024.
- Url-24** <<http://www.3dmekanlar.com/tr/topkapi-sarayi.html>>, erişim tarihi, 28.02.2024.

Url-25

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c9/Enderun_library_Topkapi_40.JPG >, erişim tarihi, 14.03.2024.

Url-26

<<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/fatih-kosku/#17.1/41.013229/28.985472> >, erişim tarihi, 01.03.2024.

Url-27

< <https://images.app.goo.gl/jVsHz6afr6JLLZ68> >, erişim tarihi, 11.03.2024.

Url-28

<<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/bagdat-kosku/topkapi-sarayi-bagdat-kosku-3/> >, erişim tarihi, 4.02.2024.

Url-29

< <https://www.arkitera.com/haber/topkapi-sarayindaki-165-yillik-mecidiye-kosku-ilk-kez-ziyarete-acilacak/> >, erişim tarihi, 7.03.2024.

Url-30

<https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=22889&sessionid=5b489b469aabb >, erişim tarihi, 9.03.2024.

Url-31

<<https://images.app.goo.gl/LKc5C9iegsYSw3aUA>>, erişim tarihi, 09.03.2024.

Url-32

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6b/Sadirvanli_Sofa_Harem_Topkapi_Istanbul_2007_79.JPG >, erişim tarihi, 01.04.2024.

Url-33

< <https://kulturenvanteri.com/en/yer/valide-sultan-dairesi/valide-sultan-dairesi-2/> >, erişim tarihi, 01.04.2024.

Url-34

<<https://www.gravurdunyasi.com/gravurler/got5401>>, erişim tarihi, 11.03.2024.

Url-35

<https://global-geography.org/af/Geography/Asia/Turkey/Pictures/Istanbul/Topkapi_Palace_-_Audience_Chamber_Inside_1 >, erişim tarihi, 11.03.2024.

Url-36

< <https://kulturenvanteri.com/en/yer/arz-odasi/arz-odasi-3/> >, erişim tarihi, 11.03.2024.

- Url-37** < <https://istanbultarihi.ist/74-osmanli-devletinin-yonetim-merkezi-olarak-topkapi-sarayi> >, erişim tarihi, 11.03.2024.
- Url-38** < <https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2942> >, erişim tarihi, 11.03.2024.
- Url-39** < https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=22649 >, erişim tarihi, 11.03.2024.
- Url-40** <<https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2942>>, erişim tarihi, 11.03.2024.
- Url-41** < <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/topkapi-sarayi-arz-odasi-cesmesi/topkapi-sarayi-arz-odasi-girisindeki-cesme/> >, erişim tarihi, 11.03.2024.
- Url-42**<<https://kulturenvanteri.com/en/yer/topkapi-sarayi-harem-bolumu/#17.1/41.012852/28.983248> >, erişim tarihi, 13.03.2024.
- Url-43** < <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/kubbealti-divan-i-humayun/topkapi-sarayi-kubbealti/> >, erişim tarihi, 21.01.2024.
- Url-44** < <https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=4045> >, erişim tarihi, 30.01.2024.
- Url-45** < <https://artvee.com/dl/sultan-ahmet-iii-receiving-a-european-ambassador/> >, erişim tarihi, 11.02.2024.
- Url-46** < <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/elci-hani/#17.1/41.008175/28.971207> >, erişim tarihi, 02.02.2024.
- Url-47** <<https://images.app.goo.gl/38BpLjB8Ns3WUUQW6>>, erişim tarihi, 08.03.2024.
- Url-48**<
https://www.researchgate.net/publication/264048815_The_Diplomatic_Trinity_Ambassadors_Dragomans_and_The_Porte >, erişim tarihi, 08.03.2024.
- Url-49** < <https://yedikita.com.tr/anadoluda-islami-hayatin-giris-kapilari-ilmihaller/> >, erişim tarihi, 16.03.2024.

Url-50 < <https://renopenrose.getarchive.net/amp/topics/hunername> >, erişim tarihi, 03.04.2024.

Url-51<

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Ambassador_of_France_Constantinople-Antoine_de_Favray-IMG_5961.jpg >, erişim tarihi, 02.04.2024.

Url-52< <https://istanbultarihi.ist/113-osmanli-istanbulunda-yemek-kulturu> >, erişim tarihi, 11.04.2024

Url-54< <https://istanbultarihi.ist/113-osmanli-istanbulunda-yemek-kulturu> >, erişim tarihi, 11.04.2024

Url-55< <https://istanbultarihi.ist/113-osmanli-istanbulunda-yemek-kulturu> >, erişim tarihi, 12.04.2024

Url-56< <https://istanbultarihi.ist/113-osmanli-istanbulunda-yemek-kulturu> >, erişim tarihi, 14.04.2024

Url-57< <https://istanbultarihi.ist/113-osmanli-istanbulunda-yemek-kulturu> >, erişim tarihi, 14.04.2024